

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДСЕК ЗА СЛАВИСТИКУ

ЛЕКСИЧКИ КРЊИ ГЛАГОЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ И
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

Проф. др Дојчил Војводић

Кандидат:

Мр Маја Крстић

Нови Сад, 2016.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

Филозофски факултет

Кључна документацијска информација

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	монографска документација
Tip zapisa: TZ	текстуални штампани материјал
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	докторска дисертација
Ime i prezime autora: AU	Мр Маја Крстић
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Др Дојчил Војводић, вандредни професор
Naslov rada: NR	Лексички крњи глаголи и њихова употреба у савременом руском и српском језику
Jezik publikacije: JP	српски
Jezik izvoda: JI	српски / енглески
Zemlja publikovanja:	Србија

ZP	
Uže geografsko područje: UGP	Војводина
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	ауторски репринт
Mesto i adresa: MA	Мише Димитријевића 63, Н. Сад

Fizički opis rada: FO	(број страница 246: број поглавља: 4 (+ регистар лексички непунозначних глагола + литература и друга грађа); број референци: 228; број табела: 26; број слика: 2)
Naučna oblast: NO	Русистика
Naučna disciplina: ND	Морфологија руског језика
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Крњи глаголи, лексички непотпуни глаголи, копулативни глаголи, модални глаголи, фазни глаголи, формално пунозначни глаголи, руски језик, српски језик.
UDK	
Čuva se: ČU	
Važna napomena: VN	

Izvod: IZ	
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	

University of Novi Sad

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	PhD dissertation
Author: AU	Maja Krstić, M. A.
Mentor: MN	Prof. Dojčil Vojvodić, Ph. D., Associate Professor
Title: TI	Lexically incomplete verbs and their use in modern Russian and Serbian
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian, English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina

Publication year: PY	2016
Publisher: PU	author's printing
Publication place: PP	

Physical description: PD	Number of Chapters: 4 (+ registry verb + sources) Pages: 246; References: 228; Tables: 26; Pictures: 2
Scientific field SF	Linguistics
Scientific discipline SD	Russian language morphology
Subject, Keywords SKW	Lexically incomplete verbs, copulative verbs, modal and phase verbs, verbs with formally full meaning, the Russian language, the Serbian language
UC	
Holding data: HD	
Note: N	
Abstract: AB	
Accepted on Scientific Board on: AS	

Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	

РЕЗИМЕ

Дати рад има задатак да представи, опише и одреди статус лексички крњих глагола у руском и српском језику. Реч је о глаголима који нису способни самостално да функционишу, због чега су упућени на самосталне речи, са којима у споју остварују своју улогу и постају способни да изразе граматичко значење самосталних речи, као и читаве конструкције чији су саставни део.

Глаголи овога типа биће класификовани у три основне групе: 1) копулативни глаголи; 2) модални и фазни глаголи и 3) формално пунозначни глаголи, њихова анализа спроводиће се како у оквиру наведених група, тако и у целини, а основу датог проучавања представљаће контрастивна анализа и одређивање статуса датих глагола у савременом руском и српском језику.

Иако су више пута били предмет истраживања, непунозначни глаголи нису добили једну целовиту анализу, нису адекватно груписани и побројани, није урађена типолошка класификација ове групе глагола у оба поређена језика. Насупрот детаљно истраженој групи пунозначних (самосталних) глагола, група лексички непунозначних глагола заслужује исцрпнију анализу, јаснију научну дефиницију, изучавање њихове семантике, карактера, као и специфичности односа које означавају, односно положаја који заузимају у општем систему језичких јединица.

ABSTRACT

The aim of this dissertation is to analyze and determine the status of lexically incomplete verbs in Russian and Serbian. Lexically incomplete verbs are those that cannot function independently, which is why they are directed towards independent words. It is by means of this relationship they are able to perform their function and express grammatical meaning of independent words, as well as of the entire phrase they are a part of.

These verbs will be classified in three primary groups: 1) copulative verbs; 2) modal and phase verbs; 3) verbs with formally full meaning, their analysis will be performed both within the framework of the aforementioned groups and by treating them as a whole, whereas the basis for the study will be set by a contrastive analysis and the determination of the status of the verbs in modern Russian and Serbian.

Even though they have so far been an object of numerous studies, verbs without full meaning have yet not been given a thorough analysis, nor have they been adequately grouped, inventoried and typologically classified in either of the two contrasted languages. If compared to the group of independent verbs with full meaning that were examined in great detail, the group of verbs without full lexical meaning deserves a more comprehensive analysis, a clearer scientific definition, an analysis of their semantics, character, as well as the specific relations they signify and the position they occupy in the general system of linguistic units.

С А Д Р Ж А Ј

УВОДНИ ДЕО6-11

Основни појмови о непунозначним глаголима12-16

Г Л А В А 1 (I група)

1. ГЛАГОЛСКЕ КОПУЛЕ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

1.1. Досадашња истраживања о копулативним глаголима (преглед литературе)17-19

1.2. Развој истраживања о копулативним глаголима19-20

1.3. Савремене тенденције у проучавању глаголских копула21-23

1.4. Подела и преглед копулативних глагола у руском језику ...24-26

быть26-28

быть у функцији копулативног глагола28-29

являются30-33

представлять (собой)34-35

служить35-36

стать36-37

1.5. Глаголске копуле у српском језику38-42

1.6. Преглед копулативних и семикопулативних глагола у руском и српском језику43-44

Глаголи *быть* у руском / *бити* у српском језику44-46

Семикопулативни глаголи у руском и српском језику46-48

1.7. ФСК егзистенцијалности у руском и српском језику48-54

1.8. Формално пунозначни глаголи54-55

ГЛАВА 2 (II група)

2.1. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ56-59

2.2. Модални глаголи у руском језику60-63

Модални глагол <i>мочь</i>	64-70
Модални глагол <i>хотеть</i>	70-73
Модални глагол <i>уметь</i>	74-75
Глаголи „са примесема модалности“	
Глагол <i>любить</i>	76-77
Глагол <i>желать</i>	78-81
Модални глаголи у руском језику (закључне напомене)	82-83
2.3. Модални глаголи у српском језику	84-88
Модални глагол <i>морати</i>	89-97
Модални глагол <i>требати</i>	97-103
Модални глагол <i>моћи</i>	104-108
Модални глагол <i>хтети</i>	109-113
Модални глагол <i>смети</i>	113-116
Модални глагол <i>умети</i>	116-119
Модални глагол <i>волети</i>	120-123
Модални глагол <i>желети</i>	124-126
Модални глаголи у српском језику (закључне напомене)	127-128
2.4. Конструкције са модалним глаголима	129-132
2.5. Композитне перформативне конструкције	133-141
Пб група	
2.6. ФАЗНИ ГЛАГОЛИ	142-145
2.6.1. „Прави“ и „неправи“ фазни глаголи	145-149
2.6.2. Аспектуалност код фазних глагола	150-153
2.6.3. Анализа прикупљеног материјала	154-159
2.6.4. Закључне напомене о фазним глаголима и њиховим допунама у руском и српском језику	160-161
2.6.5. Особености глагола II групе (модалних и фазних)	161-165

ГЛАВА 3 (III група)

3.1. КВАЗИКОПУЛАТИВНИ (ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ) ГЛАГОЛИ	166-167
3.2. Декомпоновани (описни) предикати у руском и српском језику	
3.2.1. Декомпоновани предикати у руском језику	168-172
3.2.2. Декомпоновани предикати у српском језику	173-177
3.2.2.1. Типови декомпонованих предиката	178-179
3.3. Анализа декомпонованих предиката у руском и српском језику	180-187
3.4. Семантичке подврсте декомпонованих предикатских структура	188-190
3.5. Најзаступљенији глаголи који улазе у састав декомпонованих предиката.....	191-196
3.6. Најфреквентније именице које улазе у састав декомпонованих предиката	196-198
3.7. III група глагола у руском и српском језику (Закључне напомене)	199-200
ЗАКЉУЧНИ КОМЕНТАРИ	201-212
РЕГИСТАР ЛЕКСИЧКИ НЕПОТПУНИХ ГЛАГОЛА	213-228
ЛИТЕРАТУРА И ДРУГА ГРАЂА	229-246

УВОДНИ ДЕО

Проучавање крњих (непотпуних, непунозначних глагола) залази, пре свега, у посебну лингвистичку област – лексикологију. Лексикологија је део науке о језику, која проучава значење речи, синтагматске, парадигматске и деривационе везе међу речима. Лексика је организован подсистем језичког система, отворен и зависан од живота језичке заједнице (неки елементи тог система се губе или померају ка периферији – историзми и архаизми, нови се појављују – неологизми, а некима се мења вредност – када један од синонима превлада у одређеној употреби). Интересовање за лексичке појаве постоји још од антике. Најмања самостална, пунозначна јединица језичке структуре је лексема, која се у језику конкретно манифестује као реч, или пак као фразеологизам. Лексема се састоји од једне или више морфема, а комбинацијом лексема добијају се реченице и реченични делови. Лексеме увек носе своје самостално значење, али често могу и мењати своја значења. То је језичка јединица под којом се подразумевају сви граматички облици и сва значења једне речи. Конкретна реализација лексеме је *реч* (морфосинтаксичка реч). Речи у нашем језику можемо поделити на различите начине: морфолошки (подела на врсте речи); функционална подела речи (према функцији у реченици); семантичка подела речи (на аутосемантичне и синсемантичне). Нас у првом реду интересује семантичка подела речи – на аутосемантичне и синсемантичне.

Аутосемантичне (пунозначне) речи су оне речи које задовољавају три критеријума у семантичкој класификацији: 1) способност номинације (именовања); 2) способност означавања појмова; 3) способност вршења функције одређеног реченичног члана. Групи аутосемантичних речи припадају именице, глаголи, придеви и прилози. Оне испуњавају сва три критеријума. Први критеријум задовољавају све речи, али то није случај и са друга два.

Синсемантичне речи су: предлози, везници, речце, узвици, бројеви, заменице, придеви (нпр. временски, месни, посесивни), као и

поједине групе глагола – помоћни, модални, фазни и др., који ће управо и бити предмет нашег истраживања.

Предмет истраживања. Предмет датог рада биће опис и статус лексички непунозначних (крњих) глагола и њихових аналогона у руском и српском језику, који нису способни самостално да се реализују, због чега су упућени на тзв. самосталне речи. У споју са њима, у оквиру аналитичке конструкције, они остварују своју улогу и на тај начин могу да изразе граматичко значење самосталних речи, а самим тим и читаве конструкције чији су саставни део. У раду ће наведене конструкције бити анализирани на материјалу српског и руског језика. Њихова класификација и анализа вршиће се на основу врсте управне речи која се лексички допуњује конкретном инфинитивном радњом. Улогу лексички непотпуне речи могу да имају одређени семантички типови глагола (копулативни, фазни, модални, перформативни, емоционално-интенционални) и њихови аналогони (предикативи, придеви, именице). Како би што боље било представљено функционисање датих глагола у српском и руском језику, утврдићемо који су то начини помоћу којих се ове речи употпуњују у реченици. Такође, биће извршена типолошка класификација дате групе глагола заснована на лексичко-семантичким критеријумима. Основу датог проучавања представљаће контрастивна анализа и одређивање статуса датих глагола у савременом руском и српском језику.

Значај истраживања. Непунозначни глаголи су у више наврата представљани у научној литератури са становишта семантичких специфичности, међутим, посматрајући ову језичку појаву са неких других аспеката, можемо да приметимо да посматрана група глагола ипак није добила једну целовиту и свеобухватну анализу, нарочито у српском језику. Дати глаголи још увек нису адекватно груписани и побројани, није дата типолошка класификација непунозначних глагола, како у руском тако и у српском језику. Такође, нису у потпуности истакнуте специфичности непунозначних глагола који имају двојаки карактер, односно могу да приказују својства и пунозначних и непунозначних речи. Дате појаве заузимају веома значајно место у језику, не само као нове, досада неистражене јединице, већ као одређени део језичких јединица, које се традиционално карактеришу као

непунозначни глаголи, а притом стварају потешкоће унутар опште класификације због својих специфичних одлика. Заузимајући место у прелазној зони између пунозначних и непунозначних глагола, дати језички елементи нису добили јасну научну дефиницију, нису у потпуности изучени са становишта њихове семантике, карактера и специфичности односа које означавају, односно положаја који заузимају у општем систему језичких јединица.

Преглед владајућих ставова у литератури. Проучавање валентности лексички крњих глагола, који захтевају своју допуну граматички ограниченим облицима, у првом реду, инфинитивом, једно је од бројних питања у лингвистичким истраживањима на која није увек могуће дати једнозначан одговор. У лингвистичким истраживањима о валентности речи (посебно у појединим радовима руских лингвиста: Ј. Д. Апријана, М. В. Всеволодове, В. Г. Гака, Г. А. Золотове, Т. М. Дорофејеве, Н. З. Котелове, В. И. Красниха, В. В. Марковкина, Д. Н. Шмељова и др.) више пута је истицано да је спојивост глагола вероватно једно од најкомплекснијих питања, јер је глагол, као носилац предикативности, тесно повезан са јединицама разних врста речи, које остварују различите типове валентности (субјекатску, објекатску, предикатску, адвербијалну). Посебан значај притом припада лексички крњим глаголима, који се структурно-семантички проширују у реченици. Овом питању посвећен је читав низ радова, где се истраживање најчешће вршило на материјалу руског језика (Аскоченская 1976 и 1977; Беляева 1976; Беляева, Рудник 1977; Бойко 1953 и 1973; Ваулина 1976; Војводић 1996а, 1999; Ивић 1970 и 1972; Иљухина 1986; Красних 2001; Ленченко 1976; Мирић 1980; Прохорова 1984; Станковић 1976; Ћирковић 1997 и др.). И граматичка издања посвећују му такође посебну пажњу (Barnetova 1979: 805–807; 822–831; Белошاپкова 1989: 569; Катичић 1986: 465–477; Пешковски 2001: 311–313; Saloni 1987: 90–92; 120–123; Светлик 1979: 155–163; Стевановић 1979: 759–775; Toporišić 1984: 336–338; Шведова 1980: 41–42 и др.; а посебно Бондарко 1990: 123–185, где овај проблем аутори /Е. И. Беляјева, С. Н. Цејтлин и Е. Е. Корди/ разматрају са функционално-семантичког становишта).

Иако је дата група глагола врло често била предмет проучавања како руских тако и српских лингвиста, међутим, као што смо већ

напоменули, овај језички сегмент заслужује далеко комплекснију и ширу анализу, посебно на пољу контрастивног проучавања словенских језика, у датом случају руског и српског. Наведена група глагола стоји насупрот веома детаљно истраженој групи лексички самосталних глагола, чији је граматички статус одавно дефинисан и представља специфичну појаву посебно изражену у руском језику и није досада шире обрађивана у српској русистици и славистици. Комплексна анализа ове језичке појаве представљала би, пре свега, велики допринос српској русистици, а посебно у области наставе руског језика, дефинисао би се статус дате групе глагола, без којих није могућа квалитетна презентација глаголског система у целини.

Циљ истраживања. Циљ овог истраживања био би да се истакну и опишу семантичка и функционална својства непунозначних глагола, да се одреди њихово место у глаголском систему руског и српског језика. Посебна пажња биће посвећена односу између непунозначних глагола и њиховог контекстуалног окружења, као и начинима њиховог изражавања. У раду ће бити анализиран и однос датих јединица према пунозначним глаголима. Резултат наше анализе би требао да укључи следеће:

1. да се на основу прегледа стручне литературе одреди појам *непунозначног глагола* у савременој лингвистици, да се одреди састав дате групе глагола у руском и српском језику;
2. да се одреди и опише лексичко-семантичко поље наведене групе глагола, са истицањем његових структурних специфичности, те да се истакну глаголи који припадају централном делу поља, као и глаголи који заузимају периферију;
3. да се олакша семантичко разграничавање анализираних глагола и класификовање у одговарајуће лексичко-семантичке групе, што би допринело одређивању њиховог места у укупном глаголском подсистему;
4. контрастивно проучавање валентности лексички крњих глагола пружа нам могућност да се на овом пољу уоче и истакну међујезичке подударности и разлике, као и специфичности

сваког поређеног језика, а резултати истраживања могли би да се користе у наставне сврхе;

5. описивање семантике глагола, који имају карактеристике како пунозначних, тако и непунозначних речи;

6. одређивање функционалних одлика непунозначних глагола у различитим сферама: у реченици, комуникативној ситуацији, у тексту.

Досадашња проучавања ове области показују да овакве конструкције услед семантичке и граматичке повезаности речи од којих су оне састављене могу да се развијају како у правцу лексичких, тако и у правцу граматичких перифрастичних израза с новим лексичким или граматичким значењем, које се разликује од значења саставних делова тих израза. С обзиром на то, можемо да закључимо да развој наведених конструкција у правцу лексикализације може да доведе до стварања различитих типова фразеолошких спојева, који могу да представљају семантичке еквиваленте засебних речи, док развој у правцу граматикализације (морфологизације) може довести до слабљења лексичког значења, односно до десемантизације једне од саставних компоненти датих конструкција, а тиме и до њиховог трансформисања у нови граматички (аналитички) облик. Као један од резултата истраживања треба да буде потврда да лексички непотпуни глаголи и њихови аналогони представљају својеврсну „прелазну фазу“ између десемантизованих помоћних глагола и глагола с пуним лексичким значењем, односно да се дате конструкције налазе на граници између граматикализованих (аналитичких) облика и неграматикализованих конструкција.

Етапе истраживања. Рад обухвата следеће етапе истраживања:

1. Прикупљање литературе и грађе (проводиће се на материјалу руског и српског језика); 2. Ексерпировање примера који би представљали употребне могућности оваквих глагола у оба језика; 3. Класификовање наведених глагола у више лексичко-семантичких група; 4. Критичко разматрање владајућих ставова у овој области; 5. Контрастивна анализа датих глагола, њихове заступљености и функционисања у оба језика; 6.

Аналитичко-синтетичка дескрипцијаведеног испитивања; 7. Закључне напомене, које би обухватале резултате истраживања.

Методe и корпус истраживања. Истраживање, као што је ово, које је посвећено лексички крњим глаголима у руском и српском језику, подразумева примену различитих метода. Основни, дескриптивни метод, треба да омогући опис формално-граматичких елемената истраживаног сегмента глаголског подсистема, а у раду ће бити примењени и системско-функционални и типолошки метод, као и различити аналитичко-синтетички поступци, пре свега контрастивни, чиме ће се постићи дубље сагледавање граматичког статуса, улоге, употребе и значења наведених глагола у оквиру укупног глаголског подсистема. Конкретно истраживање биће извршено на материјалу руског и српског језика и то на текстовима (оригинала и превода) из белетристике (Пушкин; Достојевски; Чехов; Булгаков; Симонов; Андрић; Селимовић; Ћопић; Ћосић и др.¹), научне и друге литературе, као и на материјалу једнојезичних (Ожегов, Шведова 1999; Словарь АН СССР 1981–1984; Речник српског језика 2007; Речник српскохрватског књижевног језика МС 1967–1976 и др.) и двојезичних речника (Толстой 1970; Станковић 1988 и др.), те доступних електронских корпуса сваког од поређених језика (пре свега www.ruscorpora.ru и <http://www.korpus.matf.bg.ac.yu/korpus>).

Садржај дисертације. Општу структуру дисертације чине: (1) уводни део, (2) основни или аналитички део (који се састоји од три главе: Глава 1 – I група глагола: *Глаголске копуле у руском и српском језику*; Глава 2 – II група глагола: *IIa – Модални глаголи, IIб – Фазни глаголи*; Глава 3 – III група глагола: *Формално пунозначни глаголи*), (3) закључни део, (4) Регистар лексички непунзначних глагола и (5) литература и друга грађа.

¹ Види: Извори.

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ О НЕПУНОЗНАЧНИМ ГЛАГОЛИМА

Једна од све учесталијих потреба данашњице у готово свакој области, па самим тим и у лингвистици, представља обухватање и груписање (класификација) језичких појава, у првом реду врста речи са свим њиховим граматичким, семантичким и другим особеностима и њихов „смештај“ у електронске корпуре језика који би били доступни на интернету. Само један у низу од многобројних задатака истраживача у области језика, између осталог, представља класификовање и опис глаголског система у једном језику.

У руском језику постоје различите концепције о класификацијама глагола, но упркос многобројним покушајима да се представи комплетна класификација глагола, и даље не постоји општеприхваћена класификација дате групе речи. У другој половини прошлог века појавио се велики интерес за ову тему, која је у истој мери актуелна и данас. Као најзначајније покушаје представљања различитих класификација глагола у руском језику, можемо издвојити следећа истраживања и радове: Апресян 1967; Ганжа 1970; Кацнельсон 1972; Золотова 1973; Васильев 1981; Кильдебекова 1985; Розентал, Теленкова 1985; Матвеева 1988; Белоусов 1989; Кузнецова 1989; Шведова 1989; Тошович 1998; Лазих-Коњик 2011 и др.). Као полазна основа за анализу и представљање система глагола у русистици често служи семантичко-граматичка класификација глагола Г. А. Золотове (Золотова 1973), која обухвата категоријалну семантику глагола, њихове граматичке карактеристике, као и функционални аспект. У датој класификацији глаголи су подељени на две велике групе: самосталне и несамосталне глаголе.

Самостални (пунозначни) глаголи подељени су на две веће групе: акционалне и неакционалне, које опет бивају подељене на читав низ мањих подгрупа. *Акционални глаголи* означавају активну радњу лица. Позицију субјекта уз њих најчешће имају именице, којима се именује лице или живо биће и за њих су карактеристичне велике конструктивне могућности. (*бежати, ести, глатати, плакати, дарити, нести* и бројни други). *Неакционални глаголи* губе део морфолошких и синтаксичких

својстава глагола у поређењу са акционалним глаголима. Бројни глаголи ове групе имају само облик 3. лица, не граде облике императива, користе се искључиво у текстовима одређеног типа и сл. То су лексички ослабљени глаголи, који заједно са именским елементом преносе одређену информацију: *Она грустит*; *Здание разрушается*; *На улице вечерет*; *Компьютер работает*.

Несамостални глаголи (*непунозначни, непотпуни, крњи*), најједноставније речено, представљају групу глагола који нису способни самостално да врше функцију предиката у реченици. Ова група глагола, која је уједно у центру нашег истраживања, даље је раздвојена на три основне подгрупе:

1) *Копуле*, које имају спонску улогу између субјекта и предиката (*быть, являться*);

2) *Модификатори*, који су подељени на *фазне* и *модалне глаголе* (у оквиру ове групе глагола биће представљени, као посебна подгрупа и *перформативни глаголи*) и

3) *Компензатори* – они образују предикат заједно са апстрактним именицама. Овде је именица категоријално-семантичка основа, а глаголом се вербализује значење процеса или особине и изражавају се граматичка значења предиката: *Девочка отличается красотой*; *Самолёт совершает посадку*; *Профессор проводит консультацию*.

За посматрану групу глагола најчешће се користе следећи називи: (руски) *связочные / полусвязочные, знаменательные / полнознаменательные / неполнознаменательные, полнозначные / неполнозначные, самостоятельные / несамостоятельные глаголы, дефектные глаголы, глаголы с неполным лексическим значением*; (српски) *несамостални глаголи, непотпуни глаголи, глаголи са непотпуним лексичким значењем, лексички крњи глаголи, лексички непотпуни глаголи, копулативни, семикопулативни глаголи*.

САМОСТАЛНИ ГЛАГОЛИ	акционални глаголи	
	неакционални глаголи	
НЕСАМОСТАЛНИ ГЛАГОЛИ	глаголске копуле	
	модификатори	модални глаголи
		фазни глаголи
	компензатори	

Према нашим потребама и захтевима овог истраживања, дата класификација, као једна од потенцијално најуспешнијих класификација глагола у русистици, послужиће у овом раду као полазна основа за даљу анализу овог сегмента глаголског система у целини, а такође овај модел може бити примењен и на исту појаву у српском језику.

Непунозначни глаголи представљају незанемарљив део глаголског система. Они нису способни да самостално функционишу, услед чега заједно са самосталним речима, у саставу аналитичке конструкције, могу да остваре своју улогу и изразе граматичко значење самосталних речи, а на тај начин и значење читаве конструкције чији су део. Дакле, њихова основна карактеристика јесте управо немогућност остваривања улоге самосталног предиката у реченици. Ови глаголи најчешће имају улогу помоћног елемента сложеног именског или глаголског предиката, која се састоји у изражавању граматичких карактеристика, али они неретко утичу и на садржај целокупног исказа. Њихова основна карактеристика јесте способност изражавања модалних садржаја исказа: емоционално-

субјективне реакције, емоционалног стања субјекта исказа, морално-правне процене, етичких односа и др.

Непунозначни глаголи учествују у организацији смисоне целине исказа, при чему долазе до изражаја њихове модалне способности. То су речи са потпуним или делимичним губитком лексичког значења, што потврђују и лексикографски подаци. Губитак лексичког значења може се објаснити изменом односа између лексичке и граматичке семантике унутар речи. Слабљење лексичког значења условљава јачање синтаксичке валентности глагола. У зависности од разних функционалних услова глаголи показују различити степен губитка лексичког значења, те су због тога границе између пунозначних и непупнозначних глагола веома танке и покретне, што и чини дату групу глагола отвореном за допуњавање новим речима.

Према својој унутрашњој организацији непупнозначни глаголи представљају лексичко-семантичко поље са јасно израженим језгром и периферијом, која образује широку зону прелазних појава.² Језгро поља чини не тако велики слој речи са ослабљеним лексичким значењем, а периферију представља огромна група речи прелазног карактера³, чији је степен десемантизације посве различит. Карактеристике организације поља код речи овога типа сведоче о систематичности како на лексичком тако и на морфолошком нивоу, као и језика у целини.

Будући да бројни глаголи који припадају овој групи често имају прелазни (двојаки) карактер и да су границе између њих и групе самосталних глагола прилично покретне, то ствара могућност да се ова група глагола непрестано попуњава на рачун групе пунозначних самосталних глагола, чије лексичко значење бива ослабљено у одређеним комуникативним условима.

Према својој семантици непупнозначни глаголи у нашем раду биће подељени у три основне групе: 1) групу копулативних глагола; 2) групу модалних и фазних глагола и 3) групу квазикопулативних глагола (самосталних пунозначних глагола, који у одређеним ситуацијама могу

² Појаве са променљивим, двојаким карактером.

³ Ове речи могу бити употребљене у својству самосталних, али и – у зависности од ситуације у којој се користе – у својству несамосталних елемената исказа.

да се десемантизују и постану саставни део аналитичких глаголских структура). Свака од наведених група непунозначних глагола може даље бити раздељена на низ подгрупа, међу којима су границе због специфичности датих глагола веома слабе, што прилично отежава њихову типологију.

Слабљење лексичке семантике и јачање валенцијских могућности непунозначних глагола испољава се у њиховим функционалним специфичностима, а посебно у неспособности да врше функцију самосталног предиката у реченици, због чега се могу користити само у саставу аналитичких типова предиката.

Функционална својства непунозначних глагола најпотпуније се испољавају у типичним контекстима – у комуникативним ситуацијама утврђивања и ситуацијама (контекстима) интерпретативног карактера: егзистенцијалној, перцептивној, емоционалној и сл. Глаголи са ослабљеном лексичком семантиком у највећој мери бивају заступљени у одређеним типовима изјава, које се ослањају на строго дефинисан круг синтаксичких концепата.

ГЛАВА 1

І ГРУПА

1. ГЛАГОЛСКЕ КОПУЛЕ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

1.1. ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА О КОПУЛАТИВНИМ ГЛАГОЛИМА (ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ)

Глаголске копуле уочене су и издвојене као посебне језичке појаве у синтаксичким проучавањима веома давно. У русистици њима је посвећен велики број лингвистичких радова, у којима се оне изучавају како засебно тако и у вези са другим језичким јединицама (в. Акимова 1969: 223–228; Буслаев 1959: 324; Глазман 1962: 35–36; Глазман 1963: 74–78; Виноградов 1972: 529; Золотова 1973: 41; Пешковски 1956: 250–252; Потебња 1958: 178–181; Чернов 1976: 71–88; 1978: 84–99; Шахматов 1941; Щерба 1957: 79; Юрченко 1972: 74; Юрченко 1977: 77–78 и др.).

Без обзира на то што су глаголске копуле биле у више наврата предмет истраживања, нарочито у другој половини XX века, ова тема ипак није у потпуности истражена и уобличена (Крстић 2014: 268).

У потпуности није разјашњено питање о пореклу копулативних глагола и међу руским лингвистима постоји неколико различитих теорија о томе. Поједини истраживачи мишљења су да су глаголске копуле постале од пунозначних глагола, а тај процес њиховог развоја представљају и тумаче на различите начине. А. А. Потебња сматра да је стварање глаголских копула тесно повезано са развојем структуре реченице, у којој је постепено долазило до диференцијације недовољно јасних разлика између „самосталног“ и „помоћног“ коришћења једних те истих глагола (Потебња 1958: 131). Према мишљењу А. А. Шахматова појава глаголских копула је мотивисана двопредикативношћу, као резултат губитка лексичког значења једног од предиката (уп. Шахматов

1941: 181). Постоји и потпуно супротно становиште које се заснива на томе да је у старим језицима глагол функционисао само у улози копуле, од које су се потом развиле, са једне стране – праве глаголске копуле, а са друге – прави (самостални) глаголи – предикати.

Истарживачи углавном сматрају да највећу реалност има прва концепција и покушавају на неки начин да разложе тај процес преласка глаголског предиката у копулу. Такав процес је непрекидан, остварује се на основу многобројних реченица и подразумева следеће: копула је у корелацији са глаголским предикатом, копулативна јединица – са глаголским зависним чланом: *Учитель был строг – Учитель говорил строго*. У наведеном примеру копула *был* налази се у саоднесу са глаголом *говорил*, а копулативна јединица *строг* – са прилогом *строго*. Овакав однос представља сложену граматичку појаву, у чијој је основи постепена замена глаголске предикативне особине – именском предикативном особином: *Ученик пишет грамотно – Ученик грамотен*.

Губитак предикативне особине глагола-предиката доводи до тога да глагол губи своје лексичко значење, тако да он задржава само морфолошке облике са њиховим граматичким значењима лица, рода, броја, времена и начина. На тај начин се самостални глагол-предикат трансформише у копулу: *Он спит крепко; Он пришёл домой поздно; Он следовал за другом; Квартира состоит из двух комнат; Он выглядит хорошо; Он смотрит волком; Он сидит в пальто и шляпе; Он сказал об этом пьяный; Он родился слепой; Он вернулся радостный; Он работал учителем; Бульвар называется Липками; Он остался сиротой; Он оказался обманщиком; Он считался учёным; Он казался другом; Он стал инженером; Он является врачом; Он был учителем; Ночь темна* (Пешковский 1956: 253).

Ипак, овакво тумачење процеса настанка глаголских копула није општеприхваћено пошто је могућност трансформације једног типа реченица у други спорадична. Поред тога, и даље остаје неистражено питање о различитим врстама помоћних речи, о границама између њих, као и између помоћних и самосталних врста речи.

Запажања да између самосталног глагола и глаголске копуле нема јасне и оштре границе истицана су врло често (в. поред осталог:

Золотова 1973: 41; Юрченко 1972: 74; 1977: 77–78), али без обзира на то, овој проблематици у лингвистичким истраживањима поклоњено је занемарљиво мало пажње.

У историји руске синтаксе развила су се два приступа према одређивању структуре копулативних глагола: ужи и шири.

Присталице ужег приступа (Л. В. Шчерба, А. Б. Шапиро, Е. А. Нелисов и др.) ограничавају структуру глаголских копула услед не тако великог броја лексичких јединица. Л. В. Шчерба, на пример, у најстрожем смислу речи сматра копулом само глагол *быть*, а све остале сврстава у групу хибридних речи, које садрже у себи и глаголску и копулативну функцију.

Присталице ширег приступа (Ф. И. Буслајев, А. А. Потебња, Д. Н. Овсјанико-Куликовски, А. А. Шахматов, А. М. Пешковски, Р. В. Протогенова и бројни други), напротив, значајно повећавају групу копулативних глагола (Шчерба 1957: 79; Виноградов 1972: 529; Буслаев 1959: 324; Потебня 1958: 178-181; Пешковский 2001: 250–252 итд.). А. М. Пешковски је писао чак о томе да су сви глаголи у одређеним ситуацијама способни да образују такве конструкције и да граница између глагола-предиката и глаголских копула престаје да буде реченична и постаје чисто функционална.

1.2. РАЗВОЈ ИСТРАЖИВАЊА О КОПУЛАТИВНИМ ГЛАГОЛИМА

Глаголске копуле, као посебне језичке јединице, одликују се тиме што у себи садрже чврсту спрегу лексичког и граматичког значења и, као такве, заузимају место на границама лексике, морфологије и синтаксе. Периферно место датих језичких јединица условљено је, пре свега, нерегуларном реализацијом глаголских категорија. Наиме, свака глаголска копула у себи садржи све основне облике својствене предикату, односно граматичке категорије лица, рода и времена, јер су управо ови облици неопходни копулама за обављање своје помоћне улоге у реченици. Поседовање наведених граматичких особина омогућава сврставање наведених облика у групу копулативних. Друге граматичке категорије, као што су вид, стање и начин, код глаголских

копула испољавају се нерегуларно. Оне се најчешће користе у облику несвршеног вида (*являются, считаются, кажутся, представляются* и др.), веома ретко се користе у облицима конјуктива и императива, велики део њих нема потпуну модалну парадигму.

Као основну функцију копуле свакако можемо издвојити омогућавање неглаголским врстама речи да изразе функцију предиката у реченици. Она је способна да – попут самосталног глагола-предиката – изражава основна предикативна значења времена, модалности и лица, што именски део није у могућности да изрази сам по себи. Из тога произилази да је остваривање наведених функција копула могуће само у двочланој реченици пошто у једночланој она не би била у могућности да оствари своју спонску улогу.

Л. В. Попова у свом раду говори о месту копуле у граматичком систему руског језика и истиче да је категоријално значење најважнија особина сваке врсте речи (Попова 2011: 215–218). Она запажа да копуле не поседују категоријална значења процесуалности радње својствене глаголу, већ да се код копуле такво значење граматикује и да степен граматикује датог значења може бити различит. Као категоријално значење копуле издваја се значење везе између предмета и његове предикативне особине. Такво значење је апстрактно и његова специфичност је у томе што се оно образује синтаксичком употребом.

Када је реч о централним и периферним јединицама које испуњавају функционално-семантичко поље (ФСП) копулативног глаголског система, можемо истаћи да његово језгро заузимају копулативни глаголи *быть, стать, являются, кажутся* и сл, док периферију поља чине глаголи који нерегуларно врше улогу копуле, при одређеним формалним и семантичким условима (*отличаться, заключаться, составлять, состоять* и сл.). Између централних и периферних облика налази се велики број прелазних случајева, који могу да врше улогу копуле, а чије значење тежи хомонимији са одговарајућим глаголом.

1.3. САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ПРОУЧАВАЊУ ГЛАГОЛСКИХ КОПУЛА

Бројни аутори у руској лингвистици деле глаголске копуле у три основне групе (в. Валгина 1978; Голицына 1983; Всеволодова 2000; Тестелец 2001; Белошапкова 2003):

- 1) Апстрактна копула (глагол *быть*);
- 2) Полуапстрактне копуле (семикопулативни глаголи: *стать, становиться, казаться, являться, делаться, считаться, называться* и др.);
- 3) Самосталне копуле (*лежать, слушать, ходить, жить* и др.).

Уз наведену класификацију може се додати да:

- (1) Групи апстрактних копула припада само један копулативни глагол – глагол *быть*, који представља десемантизовану лексичку јединицу, што значи да она поседује само граматичко значење времена, лица и начина.
- (2) Групу полуапстрактних копула чине бројни глаголи: *делаться, стать, становиться, казаться, являться, оказаться, считаться, называться, представлять собой, служить* и др. То су глаголи са ослабљеним лексичким значењем, који имају двојаку функцију: (а) сједињују именски део с предикатом и (б) делимично изражавају лексичко значење предиката;
- (3) Групу самосталних копула чине глаголи: *идти, уходить, вернуться, возвратиться, сидеть, стоять, лежать, работать, родиться, жить, умереть* и др. Самосталне копуле су лексички пунозначни глаголи, који такође, према потреби, могу да врше улогу копуле.

Као што видимо, 2. и 3. група, односно групе које чине полуапстрактне и самосталне копуле, нису затвореног типа и не може се навести тачан број глагола који им припадају. У суштини, разлог томе је што ове групе могу да се проширују, нпр. на рачун глагола са значењем: (а) постојања, бивствовања, идентитета: *служить, отличаться,*

представлять собой, выдаться; (б) испољавања неке особине (пре свега неистините или непотпуно сигурне): *представляться, прикидываться, притворяться, сдаваться, мниться, чудиться, походить (на), слыть, оборачиваться, выглядеть* и др.; (в) психичког и физичког стања: *сознавать себя, чувствовать себя, ощущать себя*; (г) трансформације, претварања у другачије стање: *обернуться, очутиться, получиться* и др.; (д) именована: *называться, слыть, считаться, числиться, значиться, именоваться* итд. (Голицына 1983).

Затим, потешкоћу приликом датог класификовања глагола може да представља и то што сви наведени глаголи могу, у принципу, да буду употребљени и као самостални и као копулативни: *Она была врачом – Она была на море; Дети уже стали взрослыми – Дети стали у доски; Андрей является новатором – Андрей всегда является вовремя*. Слабљење сопственог основног значења и преузимање спонске улоге је заправо то што омогућава самосталном пунозначном глаголу да се трансформише у копулативни. Степен десемантизације приликом оствареног преласка из једног у други тип глагола је различит и може да се одреди само приближно, тако да и то онемогућава састављање комплетног инвентара копулативних глагола.

Према неким тумачењима, „правим“ копулативним глаголима можемо сматрати оне који су – као саставни делови одређеног типа предиката (у овом случају именског), чије је лексичко значење ослабило до те мере да су они престали да изражавају свој првобитни садржај – сачували способност да означавају општу идеју постојања, егзистенције. Према оваквом становишту, групу копулативних глагола чинили би: 1) глагол *быть* (који носи садржај егзистенције у свом основном смислу) и 2) глаголи типа: *делаться, стать, становиться, казаться, являться* и сл., који на одређени начин модификују ту идеју постојања (Голицына 1983). Мисао да копулативни глаголи на одређен начин модификују општу идеју егзистенције, постојања, први је изнео А. М. Пешковски, који је истицао чињеницу да глагол *быть* означава „само бивствовање“, док нпр. глагол *являться* означава „откривање свог постојања“; *казаться* – „откривање свог спољашњег, неверодостојног, нестварног постојања“; *оставаться* – „настављање свог постојања“ (Пешковский 2001: 217). Дакле, ако пођемо од тога да глагол *быть* представља основу за

обележавање егзистенције, онда глаголским копулама у најстрожем смислу те речи можемо сматрати глаголе који то значење на неки начин модификују и ограничити списак „правих глаголских копула“: *быть, делаться / сделаться, казаться / показаться, оказываться / оказаться, остаться / оставаться, стать / становиться, явиться / являться*. Ова се група глагола најчешће назива *полукопулативном* или *семикопулативном* (руски – *полусвязочные глаголы*).

Са друге стране, један од проблема приликом састављања инвентара копулативних глагола представља и постојање тзв. *квазикопулативних* глагола, којима у одређеној употреби своје основно лексичко значење до те мере слаби да се готово изједначава са значењем глагола *быть*: *Он числится больным; Результаты вышли неожиданные; Антон выглядел молодым; Зима стояла тёплая* и сл. И глаголи овог типа представљају „пуноправне“ глаголске копуле, чије је функционисање у језику условљено потребама говорне комуникације. Глаголи ове врсте употребљени у конструкцијама типа: *Саша вырос красивым, Дедушка возвратился усталый* и сл., према мишљењу Л. В. Щербе не могу се сматрати копулативним, јер је овде реч о класичним пунозначним глаголима у саставу простог глаголског предиката (Щерба 1958: 35–36). Међутим, можда би најбоље било дате глаголе не третирати ни као копуле нити као прости глаголски предикат јер, по свему судећи, они заузимају неку прелазну зону, односно формирају предикат тзв. прелазнога типа.

Када говоримо о заступљености копулативних глагола и њиховој употреби у одређеним функционалним стилевима, можемо уочити да су копулативни глаголи стилски неутрални и због тога их налазимо у свим функционалним стилевима. Само су глаголи *делаться / сделаться, представиться / представляться, явиться / являться* стилски ограничени; глагол *делаться / сделаться* својствен је, пре свега, разговорном стилу, а глаголи *представиться / представляться* и *явиться / являться* – научном и пословном стилу.

1.4. ПОДЕЛА И ПРЕГЛЕД КОПУЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

Као што смо већ навели, у руској лингвистици глаголске копуле се најчешће деле на три основне групе:

I група	АПСТРАКТНА КОПУЛА (<i>быть</i>)
II група	ПОЛУАПСТРАКТНЕ (СИНСЕМАНТИЧКЕ) КОПУЛЕ (<i>стать, становиться, казаться, являться, делаться, считаться, называться</i> и др.)
III група	САМОСТАЛНЕ КОПУЛЕ (КВАЗИКОПУЛЕ) (<i>лежать, слушать, ходить, жить, выглядеть, стоять</i> и др.)

Оно што нас посебно интересује у датом сегменту анализе јесте опис једног типа аналитичких конструкција које граде копулативни глаголи у руском језику. Приказаћемо две релевантне одлике овакве конструкције: с једне стране, оне показују десемантизацију, што води њиховој граматикализацији, а с друге стране, ове конструкције поседују одређени функционални потенцијал.

Конструкције које граде копулативни глаголи су биноминативне, а како сам назив говори – биноминативне реченице – садрже два имена, чији се однос успоставља увођењем глаголских копула. Дата конструкција може бити представљена на следећи начин:

$Nn + Cop + Nins$ или $Nn + Cop + Adjins$ ⁴:

Предикативность является содержательным признаком предложения (Валгина 1978: 8); Примером такой организации служит Европейский Союз, объединяющий 15 государств Европы (www.ruscorgora.ru); При

⁴ N = именица; n = номинатив; Cop = копула; ins = инструментал; Adj = придев.

*малых значениях параметра пиннинга состояние вихря с большей энергией **оказывается** квазистойчивым* (www.ruscorpora.ru). Као што се у наведеним примерима може видети, глаголи *являются, служить* и *оказываться* налазе се у саставу сложеног именског предиката и граде синтаксичку конструкцију са именским делом у инструменталу (Nn + Cop + Nins). Сложени предикат употребљава се тада када глаголи сами по себи нису у стању да изразе особину, односно обележје које има предмет. Зато се оно у саставу сложеног предиката изражава његовим именским делом, а предикативна копула има граматичку улогу, тј. углавном служи за изражавање глаголских категорија. Неки глаголи тога типа немају своје лексичко значење, други имају ослабљено, а трећи пак – пуно, с тим да и они такође могу да врше функцију копуле у саставу сложеног именског предиката. У датој конструкцији глаголи *являются, служить* и *оказываться* спајају два именска дела: именски део у номинативу са именским делом у инструменталу, а њихова улога је, пре свега, транзитивна јер успостављају и регулишу однос између тих падежа. У оквиру ове конструкције они добијају улогу глаголске копуле (Радовановић (Крстић) 2006: 270).

У конструкцијама овога типа, како је речено, поред глаголске копуле, сложени предикат садржи и именски део – именицу или придев у инструменталу. Најчешће је то именица: *Компонентами словосочетания являются словоформы, их составляющие* (Валгина 1978: 65); *Таким образом, оправданием правил игры в данном случае **служит** критерий практики* (в. инт. адр. и извори: 7). Нађено је свега неколико примера са самосталним придевом: *Поэтому порядок расположения слов при переходе от темы к реме **является** прямым* (Валгина 1978: 149). У осталим примерима придев стоји уз именицу (Радовановић (Крстић) 2006: 270).

В. Г. Гак представља аналитичку структуру на следећи начин: $M + q \leftrightarrow P$, где q представља десемантизовану компоненту оваквих конструкција, односно средство транспозиције (в. Гак 1965: 129). У реченици: *Лингвистика **является** наукой*, лингвистика = M , являются = q , наука = P , али глаголска копула *являются* може и да изостане: *Лингвистика – наука*. То је предикатска аналитичка структура, чији је основни носилац значења именица, која је у семантичком саодносу са

глаголом који се десемантизује. Десемантизовани глагол у оваквим конструкцијама налази се у односу таутологије са М и са Р, но он поседује и широку семантику. Транзитивна позиција речи (коју у датој конструкцији заузима глагол *являться*) јесте синтаксички фактор десемантизације, која настаје када значење односа између друга два елемента постепено потискује примарно значење речи (Гак 1965: 140). Тада реч преузима пренесено значење и губи своје независно првобитно значење, тј. десемантизује се. У оквиру аналитичких конструкција граматикализацији се најчешће подвргавају речи са најширим апстрактним значењем, које у говору могу да се повезују са неограниченим кругом речи, што управо и служи доказом њихове десемантизације.

Даље ћемо анализирати глаголску копулу *быть* и поједине друге полуапстрактне глаголске копуле и дати преглед значења и употребе ових глагола као самосталних (пунозначних) и несамосталних, а употребљених у функцији глаголске копуле. Самосталне копуле (квазикопуле) биће анализирани у засебном поглављу.

БЫТЬ

За глагол *быть* можемо рећи да се налази на прагу између лексике и граматике и представља један од највећих изазова у лингвистичким истраживањима. Ј. Д. Апресјан сачинио је детаљан лексикографски портрет овог глагола (в. Апресјан 1995: 503–528). Поред тога, у русистици и славистици овом глаголу (као једном од основних, незаобилазних и најфреквентнијих глагола, како у руском тако и у другим језицима) и анализи његових значења и употребе посвећена су бројна истраживања (в. поред осталог: Пешковский 1956; Валгина 1978; Всеволодова 2000; Тестелец 2001; Белошапкова 2003; Падучева 2015: 176–184 и др.) .

Глагол *быть* поседује читав спектар различитих типова значења: од лексичког, преко помоћног и модалног, до чисто граматичког. Овај глагол садржи мноштво граматичких облика укључујући и суплетивне (*быть, есть, суть*), као и нулте.

Дати глагол свакако је један од најплоднијих када је у питању његов творбени потенцијал. Ниједна глаголска копула не поседује толику слободу употребе као овај глагол, и то у различитим типовима конструкција. Штавише, он у том погледу, захваљујући својим комбинаторним могућностима, превазилази чак и поједине глаголе у њиховом основном значењу, као када је реч о глаголима *находиться*, *иметь* и *существовать* – типичним представницима локативног, посесивног и егзистенцијалног значења.

Глагол *быть* је способен да образује готово све могуће типове глаголских синтаксичких конструкција и реченица. На једном крају руске синтаксе он наступа као пунозначни глагол, на другом се граничи са безглаголским реченицама (*Кругом шум*) (Апресјан 1995: 503–528).

Ј. Д. Апресјан, не без разлога, назива глагол *быть* темељем глаголске лексике у руском језику (в. Апресјан 1995: 512). Он је веома подробно анализирао лексикографски портрет глагола *быть*, издвајајући шест основних група његовог значења: 1) копулативно, 2) локативно, 3) посесивно, 4) егзистенцијално, 5) модално-егзистенцијално и 6) помоћно (Апресјан 1995: 513). Свако од датих значења аутор је поделио на подзначења унутар групе, тако да се добија двостепена хијерархија значења код овог глагола:

1) копулативно: 1.1. ‘являться’: *Мой отец был архитектором*; 1.2. ‘быть тождественным’: *Это был Иван*;

2) локативно: 2.1. ‘находиться’: *Дети были на озере*; 2.2. ‘прибывать куда-л.’: *Его сегодня не будет*;

3) посесивно: 3.1. ‘иметься, иметь’: *У него была прекрасная библиотека*; 3.2. ‘иметь возраст’: *Ему было двадцать лет*;

4) егзистенцијално: 4.1. ‘существовать’: *Есть еще добрые люди на свете!*; 4.2. ‘иметь место, случаться’: *Был <будет> дождь*; 4.3. ‘иметь место, наступать’: *Было пять часов*; 4.4. ‘случаться, постигаться’: *С другом беда*;

5) модално-егзистенцијално: 1. ‘уверенность в неизбежности события’: **Быть** грозе, 5.2. ‘уверенность в неизбежности плохого’: *Нам теперь крышка*; 5.3. ‘надо прекратить воздействие’: **Будет** с тебя;

б) помоћно: 6.1. као саставни део аналитичког футура: **Не буду** вам мешать; 6.2. као саставни део аналитичког пасива: *Проект был закончен*.

БЫТЬ У ФУНКЦИИ КОПУЛАТИВНОГ ГЛАГОЛА

Највећи број аутора сврстава глагол *быть* у групу апстрактних копула, тачније овај је глагол једини члан прве подгрупе копулативних глагола. Најчешће се овај глагол представља као десемантизована лексичка јединица, која поседује само граматичко значење категорије времена, лица и начина.

Дати се глагол назива углавном основном глаголском копулом и истиче се да је потребно разликовати копулативни глагол *быть* од пунозначног глагола *быть* са значењем: ‘постојати’, ‘налазити се’, ‘имати’; уп.: *Я был / буду в школе* – пунозначни глагол у улози простог глаголског предиката и *День был / будет морозным* – глаголска копула.

Интересантно је његово одсуство у облику садашњег времена индикатива (нулта копула): *День сегодня (Ø) морозный*.

У научном стилу језика функцију глагола *быть* могу да врше глаголи *являются* и *представляют собой*, који такође у том случају немају сопствено лексичко значење. За разлику од глагола *быть*, ове се копуле у садашњем времену не „испуштају“: *Химия является наукой*.

Нас пре свега интересује употреба глагола *быть* у саставу сложеног именског предиката у функцији глаголске копуле. У тој функцији копула *быть* има егзистенцијално значење и гради тзв. егзистенцијалне реченице. Значење егзистенције копулативни глаголи испољавају на различите начине. Глагол *быть* га исказује у свом основном облику. Остали копулативни глаголи дато значење на неки начин модификују, али притом не откривају сам садржај егзистенције.

Према дефиницији Н. Д. Арутюнове и Е. Н. Ширјаева, егзистенцијалне су оне реченице у којима се утврђује егзистенција /постојање/ у стварности или у одређеном њеном фрагменту објеката који носе одређену карактеристику, тј. припадају некој одређеној групи (Арутюнова, Ширяев 1983: 8). Глагол *быть* заузима водеће место у егзистенцијалним реченицама, али при томе се мора разликовати егзистенцијални глагол *быть* од копулативног глагола *быть* у реченицама карактеризације. Егзистенцијална реченица је реченица са пунозначним егзистенцијалним глаголом, те је у њима глагол *быть* егзистенцијални (јер чува своју семантику), а не копулативни (што би подразумевало да је десемантизован). Како наводе аутори, глаголи који изражавају значење егзистенцијалности у правом смислу су: *быть*, *существовать*, *иметь* и *находиться*. Глагол *являются* (кем-, чем-л.) синоним је копулативном глаголу *быть* (кем-, чем-л.): *В комнате много мебели* (пример преузет из: Арутюнова, Ширяев 1983: 15). Дата конструкција не може бити замењена следећом: **В комнате является много мебели*, но нулту форму глагола *быть* (*есть*) може да замени глагол *находиться*: *В комнате находится много мебели*. Исто тако, конструкција: *В этом парке есть слоны* (пример преузет из: Арутюнова, Ширяев 1983: 15) не може бити замењена конструкцијом: **В этом парке являются слоны* (јер би се глагол *являются* у том случају тумачио: ‘појављивати се’), но може се рећи: *В этом парке водятся слоны*.

Погледајмо неколико примера са глаголом *быть* употребљеним у функцији самосталног глагола и у функцији глаголске копуле у саставу сложеног именског предиката:

Я хочу быть одна. – Я хочу быть переводчиком.

Сократ был женат и не молод, когда подружился с Аспазиею.

– Быть учителем Сократу очень нравилось.

ЯВЛЯТЬСЯ

Према лексикографским тумачењима глагол *являться* може бити употребљен на два начина: 1. као самостални лексички пунозначни глагол – у значењу: ‘*возникать*’, ‘*приходить* (куда-н.)’, ‘*появляться*’ (у тексту ће бити означен са: *являться*¹): *Он являлся домой только вечером*; 2. као десемантизована глаголска копула – у значењу: ‘*быть*’ (у тексту ће бити означен са: *являться*²): *С точки зрения деторождения, много более здоровой, чем русская, является семья мусульманская.*

Постоји неколико аспеката који одражавају десемантизацију глагола *являться*²: (а) граматичке категорије: вид, време и лице; (б) стилска ограниченост у употреби овог глагола; (в) ограничење лексичке синонимије и творбеног потенцијала, тј. немогућност префиксације (Радовановић (Крстић) 2006: 271). Важан показатељ десемантизације је граматичка категорија вида. Када је употребљен као самостални лексички пунозначни глагол, *являться*¹ представља видски пар глаголу *явиться* (*Он являлся домой только вечером / Он явился домой только вечером*). Међутим, глагол *явиться* није видски пар глаголу *являться*² употребљеном у улози десемантизоване глаголске копуле.

Други показатељ десемантизације је граматичка категорија времена. Према резултатима наше анализе, глагол *являться*² употребљава се углавном у садашњем времену – 80% примера: *Обозначение результата является одним из основных значений совершенного вида, но не единственным* (пример преузет из: Авилова 1976: 24); 20% примера употребљено је у прошлом времену (Радовановић (Крстић) 2006: 269–280).

Следећи доказ десемантизације јесте ограничена употреба граматичке категорије лица. Глагол *являться*² у 75% примера употребљен је у трећем лицу: *Принципом разграничения синтаксических функций инфинитива в таких случаях, как правило, является порядок слов* (Руднев 1968: 68); *Революционными являются или не являются личности* (Лимонов 2003: 107). За разлику од *являться*², глагол *являться*¹ подједнако је заступљен у свим лицима и временима.

Затим, десемантизацију показује и ограничена сфера употребе овог глагола. Глагол *являться*¹ типичан је за све стилове језика и може да буде употребљен у сва три лица једине и множине у сваком глаголском времену. Глагол *являться*² срећемо претежно у научном стилу језика. Да је овај глагол веома фреквентан и типичан управо за научни стил показује, поред осталог, и његова широка употреба у граматицима руског језика, као и у научно-популарној литератури овај глагол је веома фреквентан и типичан управо за научни стил. У граматицима руског језика глагол *являться*² употребљен је у готово свакој другој-трећој реченици, а нарочито је својствен дефиницијама: *Наиболее распространенным и конструктивно наиболее четким типом предложения в современном русском литературном языке является двусоставное предложение* (Руднев 1968: 33); *Такими средствами являются формы склонения и времени, специальные частицы* (Валгина 1978: 18). Такође се врло често користи у публицистици, заступљен је и у пословном стилу језика.

Један од показатеља десемантизације јесте и могућност / немогућност успостављања синонимских односа. Према лексикографским тумачењима глагол *являться* има читав низ синонима: *быть* (кем-, чем-л.), *считаться*, *называться*, *делаться*, *казаться*, *стать*, *возникать*, *приходить*, *появляться*, *проявляться*, *показываться*, *обнаруживаться* и бројни други. Но, синонимичне конструкције таквој какву гради глагол *являться*² могу образовати следећи глаголи: *быть* (кем-, чем-л.), *представлять собой / из себя* (кого-, что-л.), *являть собой / из себя* (кого-, что-л.), *изображать собой / из себя* (кого-, что-л.), *выступать в качестве* (кого-, чего-л.).

Глагол *быть* (кем-, чем-л.) једини је прави синоним глаголу *являться*² јер у свакој ситуацији он може да га замени, док остали наведени глаголи не могу увек бити употребљени као његови синоними. Ј. Д. Апресян, који је веома подробно анализирао лексикографски портрет глагола *быть*, глагол *являться*² издваја као синоним копулативном глаголу *быть* (Апресян 1995: 503–528).

Затим, десемантизацију овог глагола у оквиру наведене конструкције показује и ограничен творбени потенцијал: за њега је

карактеристична немогућност префиксације. Глагол *являться* у конструкцијама које гради има ослабљено лексичко значење док су његове префиксалне форме самосталне и пунозначне лексеме и такву конструкцију не могу да граде.

Ипак, глагол *являться*² не бива потпуно десемантизован јер он у исказ уноси одређени модални садржај. М. В. Всеволодова и С. А. Шувалова наводе да синсемантичне копуле имају своју функцију и семантику и издвајају неке њихове одлике: (а) на комуникативном плану – оне маркирају рему: *Тема – генеральский сын / Тема **есть** генеральский сын / Тема **является** генеральским сыном*; (б) поседују сопствену семантику; (в) поједине од њих служе као кумулатори позиције субјекта и предиката: *Петя – брат Коли / Петя **является** братом Коли*; (г) употреба појединих глаголских копула условљена је ситуацијом (Всеволодова, Шувалова 1989: 51).

М. В. Всеволодова истиче да полузначењски глаголи (*являться, являть собой, представлять собой, служить, состоять (в чем), заключаться (в чем)* и др.) имају своју специфичност у употреби: копулативни глагол *служить* указује на функцију субјекта; *являться* има значење оцене; *представлять собой* се употребљава када се субјекат карактерише по форми или структури: *Нефть **служит** сырьем для фармацевтики*; али: *Нефть **является** (не: **служит!**) прекрасным сырьем для фармацевтики*; *Нефть **представляет собой** густую темную маслянистую жидкость* (Всеволодова 2000: 56, 333).

Очувани семантички потенцијал глаголу *являться*² омогућава функционисање у неколико типичних структура: 1) у реченицама које изражавају интерперсоналне односе (породично-родбинске) односе (Всеволодова, Шувалова 1989: 80): *Петя **является** братом Коли*; 2) глагол *являться*² употребљава се у реченицама које садрже констатацију чињенице: *Он **является** руководителем*; 3) у реченицама које имају значење идентификације са самим собом: *Факт **является** фактом*; 4) у реченицама са значењем утврђивања суштине: *Руководитель **является** воспитателем*; 5) у реченицама које указују на функцију, статус, временске прилике: *Защита тайги **явилась** главной функцией лесхозов*.

Синонимичност глагола *являться*² и глагола *быть* указује на могућност функционисања овог глагола у егзистенцијалним реченицама.

Зависност читаве конструкције показује и чињеница да се глагол *являться*² веома често употребљава заједно са различитим апстрактним именицама: *цель, причина, следствие, способность, функция* и др.: *Простуда **является** причиной моей болезни*. Поред наведених, конструкције са глаголом *являться*² могу да изражавају и нека друга категоријална значења: особину, квалитет: *Анна из всех девушек **является** лучшей*; темпоралност: *Экспорт сахара **является** / **являлся** / **будет являться** для Кубы одним из важнейших источников твердой валюты* (www.ruscorpora.ru); модалност: *Возраст от 14 до 35 лет **является**, без сомнения, самым продуктивным, самым ценным для нации возрастом* (Лимонов 2003: 40), а заједно са другим лексемама глагол *являться*² може да изражава и следећа категоријална значења: локативност (*Белград **является** местом моего рождения*); циљ (*Париж **является** целью моей поездки*).

У суштини, важно је истаћи да значење које изражавају ове конструкције не припада глаголу, него читавој конструкцији, а оно зависи од њеног именског дела (Радовановић (Крстић) 2006: 275).

Системски еквивалент у српском језику је најчешће ненаглашени (енклитички) облик глагола *бити* (*сам, си, је, ...*), али (премда ређе) и његов наглашени облик (*јесам, јеси, јесте, ...*): *Это будет обязанностью, как обязанностью мужчин **является** обязательная военная служба* (Лимонов 2003: 13) – *То ће бити обавеза, као што је мушкарцима обавезна војна служба*; *Простым глагольным сказуемым **является** сказуемое, выраженное глаголом* (Валгина 1978: 103) – *Прости глаголски предикат **јесте** предикат изражен глаголом*.

ПРЕДСТАВЛЯТЬ (СОБОЙ)

Према лексикографским тумачењима глагол *представлять (собой)* може бити употребљен у три значења: 1. *представлять* (кого-что кому-н.) – као самостални лексички пунозначни глагол, у значењу: ‘доставити’, ‘предъявити’, ‘сообщить’: ***Представлять необходимые документы; Представлять доказательства;*** 2. *представлять* (кого-что) – као десемантизована глаголска копула, у значењу: ‘являться’, ‘быть’: ***Книга представляет значительное явление;*** 3. *представлять (собой / собою)* (кого-что) – исто као *представлять* (кого-что), десемантизована глаголска копула са значењем: ‘действовать по чьему-н. поручению, быть чьим-н. представителем’: ***Монография представляет собой глубокое исследование; Юноша представляет собой человека новой формации.***

Глагол *представлять (собой / из себя)* (кого-, что-л.) гради синонимичне конструкције таквој какву гради глаголска копула *являться*:

Каждый из них представляет собой социально санкционированный способ восприятия и оценивания (www.ruscorpora.ru);

Напиток представляет собой пузырящуюся жидкость красивого ядовито-красного цвета (www.ruscorpora.ru).

Као што смо већ навели, полузначењски глаголи, иако бивају десемантизовани, имају своје специфичности у употреби, тако копулативни глагол *представлять (собой)* се употребљава најчешће онда када се врши карактеризација субјекта по форми или структури: ***Информационно-поисковая система представляет собой сложную человекомашинную систем у*** (www.ruscorpora.ru).

И код овог глагола, као и код глаголске копуле *являться*, појављују се слични показатељи десемантизације, као што су граматичке категорије вид, време и лице, затим ограниченост његових стилских могућности и лексичке синонимије, као и творбеног потенцијала.

Глагол *представлять (собой)* је у готово свим пронађеним примерима употребљен у 3. лицу једнине садашњег времена.

Ограничена је и сфера употребе овог глагола. Он је пре свега својствен научном стилу језика; најчешће га, попут глагола *являются*, срећемо у дефиницијама, као и у публицистици. Често се користи и у пословном стилу језика.

Његов еквивалент у српском језику био би глагол *представљати* (*Монографија представља део литературе који је намењен студентима*).

СЛУЖИТЬ

У речницима налазимо следећа значења глагола *служить*: 1. *служить* – као самостални лексички пунозначни глагол у значењу ‘нести, исполнять службу’: *Служить в министерстве. Служить в армии. Служить обедню*; 2. *служить* (кому-чему) – самостални лексички пунозначни глагол: ‘делать что-н. для кого-, чего-н., выполняя чью-н. волю, приказания’, ‘направлять свою деятельность напользу чего-н.’ (пренесено значење, високи стил): *Служить своему народу. Служить искусству*; 3. *служить* (чем) – десемантизована глаголска копула у значењу ‘иметь своим назначением что-н.’, ‘быть пригодным для чего-н’: *Диван служит постелью, Служить примерам, Служить доказательством*; 4. *служить* – у значењу ‘выполнять свое назначение’ (1. и 2. лице се не користе): *Старый костюм пока еще служит*; 5. *служить* (односи се на псе) у значењу – ‘стоять на задних лапах’: *Шарик, служи!*

Глаголска копула *служить* се понаша слично копулативним глаголима *являются* и *представлять (собой)* и гради конструкције синонимичне управо таквим какве творе поменути глаголи: *Основным источником доходов семей опрошенных служит зарплата родителей* (www.ruscorpora.ru); *Она служит средством обеспечения правосудия* (www.ruscorpora.ru).

Иако у оквиру конструкција које гради бива десемантизован, глагол *служить* у исказ уноси одређени модални садржај, према мишљењу М. В. Всеволодове, ова глаголска копула указује на функцију субјекта: *Нефть служит сырьем для фармацевтики* (Всеволодова 2000: 333); *Примером такой организации служит Европейский Союз, объединяющий 15 государств Европы* (www.ruscorpora.ru).

Глагол *служить* у оквиру оваквих конструкција такође испољава ограничења код граматичких категорија вида, времена и лица, те у погледу стилског творбеног потенцијала.

У склопу конструкције овога типа глагол *служить* се употребљава претежно у 3. лицу јединине имперфективног презента.

Срећемо га пре свега у научном стилу језика, премда у поређењу са глаголима *являться* и *представлять собой* ограничења у стилској употреби код овог глагола нису толико изражена. Он често бива употребљен и у другим језичким стилевима.

Еквивалент овом глаголу у српском језику је глагол *представљати*, као и глагол *служити* / *послужити* (мада знатно ређе).

СТАТЬ

Према речницима, глагол *стать* (*стать2*) може бити употребљен у следећим значењима: 1. *стать*: ‘совершиться’, ‘оказаться’, ‘сделаться’ (1. и 2. лице се не користе): *Что такое с ним стало после болезни? На дворе совсем весна стала*; 2. *стать* – помоћни глагол са значењем почетка радње или преласка из једног стања у друго (уп. *начать*), у будућем времену – са значењем реалне будућности: *Учился, теперь стал работать, Стало светать, Не стану читать, Что ты станешь делать?*; 3. *стать* (кем-чем) и безл. *сделаться* – помоћни глагол са значењем: ‘перейти из одного состояния в другое’: *Он стал умнее, Он стал писателем, Стало светло* (безл.); 4. *стать* (во что), 1. и 2. лице се не користе: ‘обойтись в какую-н. цену’ (разг.): *Пальто мне стало в кругленькую сумму*; 5. *стать* (кого-что): ‘хватить²’, ‘оказаться достаточным’ (застар.): *Запасов станет до весны*; 6. *стать*: ‘всегда

вслед за неопр., имеющим при себе отрицание'; 'выражение уверенности в общем позитивном или негативном смысле высказывания': *Трудиться ему не привыкать **стать*** (т.е. он привык, привычен к труду), *Силы ему не занимать **стать*** (т.е. он достаточно силен).

Глаголска копула *стать* гради конструкције истог типа попут горе наведених глагола, дакле појављује се у саставу сложеног именског предиката:

*Я хочу **стать** врачом.*

У оквиру дате конструкције именски део (*врачом*) изражен је именицом у инструменталу; полузначењска копула *стать* улази у састав сложеног глаголског предиката, код којег је основни део изражен инфинитивом *стать*, а помоћни део *хочу* има модално значење изражено глаголом у садашњем времену (*хочу*).

Поред копуле *стать*, у руском језику су заступљене и друге глаголске копуле овога типа, које такође граде конструкције сличне наведеним. То су тзв. полузначењске копуле, које у оквиру поменутих конструкција не бивају потпуно десемантизоване, и за разлику од „незначењске“ копуле *быть*, оне имају конкретније значење: *казаться, становиться, оказаться, считаться, называться, выглядеть* и др.: *Дни становились холодными; Торт оказался невкусным; Он считается героем.*

Треба правити разлику код употребе глагола овога типа, с једне стране – пунозначног глагола, који поседује и право и формално значење (нпр. *стать*): *Фабрика в прошлом году **стала*** и, са друге стране – глаголске копуле: *Она **стала** директором.*

Еквиваленти овом глаголу у српском језику су глаголи: *постати, почети.*

1.5. ГЛАГОЛСКЕ КОПУЛЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Глаголе у функцији предиката према значењу можемо поделити на: *пунозначне* – који се могу употребити самостално и користе се уз просте глаголске облике (*учим, учах, учијах, бих учила...*); *непунозначне* – који иду уз сложене глаголске облике и представљају моделе сложеног предиката.

Истражујући ситуацију са глаголима непотпуног значења у српском језику, можемо констатовати да је стање врло слично оном у руском језику. Постоји више назива за глаголе који припадају овој групи: *глаголи непотпуног значења / глаголи непотпуне семантике / непунозначни / непотпуни глаголи / несамостални глаголи / лексички крњи глаголи*.

Копулативним глаголима у српском језику такође су посвећена бројна истраживања (Радовановић 1977: 53–80; Ивић 1988: 180–187; Танасић 1995: 157–166; Пипер 1999: 37–43; Марковић 2001; Кордић 2002; Петі 2004: 163–171; Radovanović 2004: 43–49; Самарџић 2007; Лазић-Коњик 2009: 359–374; Јакић 2011: 151–165 и др.).

Глаголима непотпуног значења, као и у руском језику, можемо сматрати оне глаголе који приликом творбе предиката у реченици, увек или у некој од својих употреба – захтевају допуну неким другим глаголом пуног значења или неком неглаголском речју (углавном именицом или придевом). Најчешће се ови глаголи (допуњени другим глаголима) називају *непунозначним (сузначним)* и деле се на: 1) *помоћне*; 2) *модалне*; 3) *фазне* и 4) *перифразне*, док се глаголи допуњени неглаголским речима називају *семикопулативним* или *полуспонским*.

У овом поглављу биће анализирани копулативни и семикопулативни глаголи. Конструкције које творе ови глаголи сличне су конструкцијама карактеристичним за руски језик, а дати глаголи имају своју улогу у саставу сложеног именског предиката.

Када се говори о глаголима непотпуног значења, најчешће се у први мах мисли на модалне, фазне и сличне глаголе, који се комбинују са

другим самосталним глаголима у саставу сложеног предиката (*хтети, моћи, смети, почети, престати, наставити, завршити* и сл.). Поред ових глагола, групи лексички крњих (непотпуних) глагола свакако припадају и копулативни (*бити*) и семикопулативни глаголи (*постати, сматрати, представљати* и др.). Можемо рећи да модални и фазни глаголи немају самостално значење и они додају специфичну компоненту значењу израженом глаголом уз који стоје. Овим глаголима веома су блиски семикопулативни глаголи, који такође немају самостално значење и уносе компоненте модалности (*сматрати*) или аспектуалности (*постати*) у однос између субјекта, објекта и предикатива. Копулативни глаголи практично да немају значење и служе само као спона, синтаксички маркер приписивања субјекту садржаја предикатива.

Глагол *бити* означава се као копулативни (помоћни / спонски), а групи семикопулативних (полуспонских) глагола у српском језику припадају, између осталог, следећи глаголи: *постати, постајати, звати се, називати се, прозвати се, звати, назвати, називати, сматрати, прогласити, проглашавати, изабрати, поставити, признати, именовати* и бројни други (*Андреј је постао забораван; Сматрају је добром учитељицом; Сестра га је прозвала Малиша; Прогласили су га за председника*). Границе ове групе глагола нису строго изражене, те је веома тешко побројати све глаголе који припадају наведеној групи.

Именичка или придевска јединица, која заједно са (семи)копулативним глаголима сачињава сложени именски предикат, јесте допунски предикатив (именски део предиката). Допунски предикатив уз непрелазне глаголе се јавља: 1) у номинативу или инструменталу уз глаголе: *постати, постојати, звати се, називати се, прозвати се (Звали су га Пера; Прозвали су је Цецом)*; 2) у конструкцији *за+акузатив* или у инструменталу уз глагол *прогласити (Прогласили су га за председника; Прогласили су га председником.)*. Допунски предикатив уз прелазне глаголе се јавља: 1) у номинативу или инструменталу уз глаголе: *звати, прозвати, назвати, називати (Називају га кукавицом)*; 2) у конструкцији *за+акузатив* или у инструменталу уз глаголе: *сматрати, прогласити, проглашавати,*

изабрати, признати, поставити, именовати (Именовали су га за директора предузећа.).

Потешкоће при класификовању глагола ове врсте и у српском језику стварају глаголи који могу бити употребљени и као самостални (пунозначни), и као копулативни. Погледајмо неколико примера:

Моја сестра зна све о коњима. – Моја сестра зна радити до касно. ‘Моја сестра понекад ради до касно’.

Дејан је стао у средину. – Дејан је стао урлати на нас. ‘Почео је урлати на нас’.

Погледајмо који су то глаголи наведене групе најзаступљенији у српском језику:

I група – КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ (предикати): *јесам; бити; остати; постати* и др.: *Петар је студент; Дејан је био на мору; Петар је остао најбољи пријатељ; Марија је та – права жена за њега; Милош је најбржи; Милица је прва у групи; Лена је врло фина; То је да прсте полижеш; Читати значи богатити се.*

У функцији допуне уз копулативни глагол може да стоји: а) именица – *Пера је најбољи студент; Девојка је дугих ногу а кратке памети* (квалификативни генитив); *Петар се понаша као да је у најбољим годинама* (локатив са предлогом у); *Он је био учитељем у Бачкој Паланци* (предикативни инструментал, архаично); б) придев – *Саша је леп момак*; в) прилог – *То је лепо од њега*; г) заменица – *„Тамара је моја!“, рече Петар*; д) предикатив+копредикатив – *Петар је леп и богат, због тога га Тамара и хоће* (двоструко квалификовање истог појма); њ) *„сматрати неког“ + предикатив у инструменталу – Другови га сматрају чудним, али Марко за то не мари*; е) *„значити“ + предикатив у инструменталу или инфинитив – Волети значи праштати.*

II група – СЕМИКОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ (декомпоновани предикати): *вршити, радити, правити, сматрати, прогласити, називати, назвати, прогласити, проглашавати, поставити, именовати* и др.: *Сви смо у приправности од раног јутра; Он ће ми дати сагласност да почнем да радим; Србија води преговоре са Русијом;*

Милан врши надзор у предузећу; Запослени раде полугодишњи обрачун; Бака прави колаче са јабукама; Марија сматра Бошка најбољим пријатељем; Прогласили су је најуспешнијом у категорији.

Као допуна уз семикопулативни глагол стоји допунски предикатив, који може бити исти као код копулативних предиката. Семикопулативни глаголи најчешће у споју са девербативним именицама творе декомпоновани предикат. У саставу декомпонованог предиката глагол садржи граматичку информацију, а именица носи лексичку информацију (*Дунав је у порасту*). Најчешће га чине семикопулативни глаголи: *бити, имати, вршити, извршити, чинити, дати, добити, поднети, водити* и др.: *бити у опасности; имати на уму; водити евиденцију*.⁵

Семикопулативни глаголи у српском језику најчешће се допуњавају: предикативним инструменталом (*учинити, створити*); предикативним номинативом или инструменталом (*називати, звати, осећати се, учинити се*); предикативом у облику предлошко-падежне конструкције *за+акузатив* или конструкције с инструменталом без предлога (*поставити, сматрати, оценити*): *Многи су сматрали за обавезу да помогну том несрећном детету; Његова воља је управо оно што га чини човеком* (корп. савр. срп. јез.); *Друге су из неког разлога звали чудацима* (корп. савр. срп. јез.); *Осећао се не само као васпитач, већ и као родитељ; ...учинила му се привиђењем чистог сна* (корп. савр. срп. јез.).

III група – МОДАЛНИ И ФАЗНИ ГЛАГОЛИ: *моћи, хтети, желети, наумити, почети, завршити, наставити* и др: *Маша не може да живи без свог деде; Милан хоће да ожени Наташу; Маја жели да живи у Москви; Тата је наумио да купи маме поклон; Комшија је почео да кречи стан; Комшија је завршио кречење стана; Бошко је наставио да посећује Марију.*

Глаголи ове групе имају функцију оператора; они дају информацију о лицу, броју, времену и начину. Клауза *да+презент* или инфинитив су у функцији лексичког комплементатора. Код фазних

⁵ Декомпонованим предикати биће описани у посебном поглављу рада.

глагола такође постоји могућност увођења глаголске именице у акузативу или инструменталу. Модални глаголи најчешће као допуну имају глагол несвршеног вида.

IV група – ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛИ: *привући, ступити, доживети, задесити, стећи, улити, пасти, доћи, отићи, поћи, десити се, догодити се* и др: *Пасти у депресију; Ступити у односе; Стећи пријатеље; Доживети незгodu; Привући пажњу.*

Глаголи ове групе имају пуно значење, могу имати самосталну употребу, али када су употребљени уз поједине именице, добијају сасвим ново значење, које се губи уколико се од ње одвоје пошто само заједно представљају једну целину и носе одређени смисао. Обично могу бити замењени једним пунозначним глаголом (*отићи у калуђере – закалуђерити се*).

Формално пунозначни глаголи најчешће творе перифрастични предикат, заједно са различитим лексичким допунама. Лексичка допуна уз ову врсту глагола најчешће може да буде девербативна именица (*Марија је пала у очај*) или предлошко-падешке конструкције (*Он је пошао за трговца*).

1.6. ПРЕГЛЕД КОПУЛАТИВНИХ И СЕМИКОПУЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

РУСКИ ЈЕЗИК	СРПСКИ ЈЕЗИК
АПСТРАКТНА КОПУЛА (глагол <i>быть</i>)	ПОМОЋНИ ГЛАГОЛ (<i>јесам, бити</i>)
ПОЛУАПСТРАКТНЕ КОПУЛЕ (<i>стать, становиться, являются, казаться</i>)	СЕМИКОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ (<i>вршити, радити, сматрати, прогласити</i>)
САМОСТАЛНЕ КОПУЛЕ (<i>лежатъ, слушатъ, ходитъ</i>)	ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛИ (<i>доћи, пасти, доживети, стећи</i>)

6

Као што можемо да уочимо на основу табеларног приказа, групе копулативних глагола у оба поређена језика углавном бивају класификоване на исти начин, односно даље се деле на три основне подгрупе. Сама структура копулативног подсистема готово је иста у оба језика, а конструкције које граде ови глаголи, као и основна значења која се њима изражавају, веома су слични, због чега су и исти критеријуми примењени приликом њиховог груписања.

I групи глагола у оба језика припада апстрактна копула / копулативни глагол *быть* / *бити*.

II група обухвата семикопулативне глаголе:

руски – *стать, становиться, являются, казаться, делаться, считается, называются, служить, отличаются, представляют собой, выдаться, представляться, прикидываться, притворяются, сдаваться, мниться, чудиться, походить (на), слыть, оборачиваться, выгледеть, сознавать себя, чувствовать себя, ощущать себя, обернуться, очутиться, получить, называться, слыть, считается, числиться, значиться, именоваться* и др.;

⁶ Овде нису укључени модални и фазни глаголи; они ће бити анализирани у засебном поглављу.

српски – *вршити, радити, правити, сматрати, прогласити, проглашавати, постати, постајати, звати се, називати се, прозвати се, звати, назвати, називати, изабрати, поставити, признати, именовати, учинити, створити, оценити, окарактерисати, осећати се, учинити се* и сл.

III групу чине формално пунозначни глаголи (самосталне копуле / квазикопуле): руски – *вернуться, возвратиться, идти, уходить, стоять, лежать, сидеть, родиться, жить, умереть, работать* и сл.; српски – *доћи, отићи, поћи, пасти, доживети, задесити, ући, добити, изгубити, стећи, улити* и бројни други.⁷

Глаголи **БЫТЬ** у РУСКОМ / **БИТИ** у СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Глагол *быть* у руском језику поседује широки дијапазон значења – од лексичких, преко модалног и помоћног, до чисто граматичких. Употребне могућности овог глагола су веома велике. Као копула њему нема равне по могућностима употребе у различитим врстама конструкција. Овај глагол има могућност да образује готово све могуће облике глаголских синтаксичких конструкција и реченица. Са једне стране, он може да функционише као самосталан глагол, док је са друге стране веома близак безглаголским реченицама. Глагол *быть* у руском језику има неколико основних група значења: копулативно, локативно, посесивно, егзистенцијално, модално-егзистенцијално и помоћно (*Мой дедушка был врачом; Ивана сегодня не будет; Елене было двадцать три года; Было семь часов; Быть грозе; Проект был закончен*).

Употребљен као глаголска копула углавном је представљен као десемантизована лексичка јединица, која носи граматичко значење времена, лица и начина. Најчешће га називају основном глаголском копулом.

Код овог глагола требало би разликовати његову копулативну форму од пунозначног глагола *быть* са значењем ‘налазити се’, ‘постојати’, ‘имати’.

⁷ Ова група глагола биће подробније анализирана у посебном поглављу.

Глагол *бити* у српском језику, слично руском глаголу *быть*, поседује широк спектар различитих значења и творбених могућности. Он може да функционише као самостални (пунозначни) глагол, али може бити употребљен и у улози копулативног / семикопулативног глагола – када његово лексичко значење слаби, или се у појединим случајевима и потпуно губи. У тој ситуацији он има улогу споне. Конструкције које гради овај глагол сличне су конструкцијама датог типа у руском језику, где се глагол *бити* налази у саставу сложеног именског предиката (*Алекса је ученик; Петар је био у Грчкој*). Глагол *бити* такође може бити употребљен у функцији семикопулативног глагола у саставу декомпонованог предиката (*Он је био у приправности*). Погледајмо неколико примера различитих употребних могућности глагола *быть / бити*:

улога	руски	српски
Копулативно значење	<i>Алексей был учеником.</i>	<i>Алекса је био ученик.</i>
Локативно значење	<i>Анны сегодня не будет на уроке.</i>	<i>Ана данас неће бити на часу.</i>
Посесивно значење	<i>Мне тогда было 19 лет.</i>	<i>Тада ми је било 19 година.</i>
Егзистенцијално значење	<i>Антон (есть) – генеральский сын.</i>	<i>Антон је генералов син.</i>
Модално-егзистенцијално значење	<i>Быть грозе!</i>	<i>Биће олује!</i>
Помоћно значење	<i>Роман был закончен в марте.</i>	<i>Роман је био завршен у марту</i>
Гл. <i>быть / бити</i> у саставу декомпонованог предиката	<i>Он был в состоянии аффекта.</i>	<i>Била је у приправности читав дан. Дуго је био на добром гласу.</i>
Самостални (пунозначни) глагол	<i>Саша был в школе вчера.</i>	<i>Саша је јуче био у школи.</i>

Како наведени примери са употребом глагола *быть* / *бити* показују, у оба поређена језика ситуација је готово иста. Различита значења и улоге које глагол *быть* има у руском језику у попуности остварује глагол *бити* у српском језику. То је, између осталог, још један доказ о сродности и заједничком корену руског и српског језика.

СЕМИКОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Семикопулативни глаголи (рус. *полусвязочные, полнознаменательные глаголы*) представљају групу лексички непотпуних глагола, која стоји на пола пута између помоћних (копулативних) и формално пунозначних глагола. Овакав тип конструкција у оба поређена језика показује висок степен десемантизације, што у перспективи може да доведе до њихове (потпуне) граматикализације. Такође ове конструкције поседују одређени функционални потенцијал. Руски глаголи овога типа највише су слични семикопулативној групи глагола у српском језику који се допуњавају предикативним инструменталом или предикативним номинативом. Погледајмо неколико примера: рус. *Быть учителем Сократу очень нравилось; Такими средствами являются формы наклонения и времени; Информационно-поисковая система представляет собой сложную человекомашинную систему; Она служит средством обеспечения правосудия* (www.ruscoproga.ru); срп. *Марија матра Бошка најбољим пријатељем* (сопствени пример); *Осећао се господарем времена, и преко њега господарем знања; То је она строга дама, коју су сви у комшилуку звали директорица* (www.politika.rs).

Као допуне семикопулативним глаголима у српском језику најчешће су заступљени предикативни инструментал, предикативни номинатив или предикатив у облику предлошко-падежне конструкције *за+акузатив*, односно конструкције с инструменталом без предлога, а у руском језику као допуна копулативном глаголу најчешће се појављује именица или придев у инструменталу.

Конструкције које граде копулативни глаголи у оба језика су биноминативне, садрже два именска дела, чији се однос успоставља

увођењем глаголских копула. У оба језика ови глаголи се налазе у саставу сложеног именског предиката јер сами по себи нису способни да означе особину коју носи предмет, те се зато она изражава у саставу сложеног предиката његовим именским делом, а предикативна копула има граматичку улогу. Степен десемантизације глагола у саставу оваквих конструкција је различит. Погледајмо следеће примере:

руски	српски
<i>Она стала директором школы.</i>	<i>Она је постала директор школе.</i>
<i>Это открытие представляет собой большой шаг вперёд в науке.</i>	<i>То откриће представља велики корак унапред у области науке.</i>
<i>В Китае этот цветок считается овощем.</i>	<i>Тај цвет се у Кини сматра поврћем.</i>
<i>Осенний перелет кажется оправданным.</i>	<i>Јесења селидба делује (чини се) оправданом.</i>
<i>Понтий Пилат в Символе веры именуется Пилатом Понтийским.</i>	<i>Понтије Пилат се у Символу вере назива Пилатом Понтијским.</i>
<i>Является ли философия наукой?</i>	<i>Да ли је филозофија наука? (Да ли филозофија представља науку?)</i>
<i>Он не числится среди наших учеников.</i>	<i>Он није међу нашим ученицима.</i>
<i>Он был назначен (его назначили) директором школы.</i>	<i>Он је постављен (именован) за директора школе.</i>
<i>Что называется электрическим током?</i>	<i>Шта се сматра (назива) електричном струјом?</i>
<i>Она чувствовала себя одинокой.</i>	<i>Она се осећала усамљеном.</i>
<i>На территории Сочи значится 41 памятник природы.</i>	<i>У Сочију се налази (постоји) 41 споменик природе.</i>
<i>Почему ребёнок притворяется больным?</i>	<i>Зашто се дете претвара да је болесно?</i>

Како из наведених примера можемо да уочимо, конструкције са семикопулативним глаголима углавном се подударају у оба језика. У већини примера за глагол употребљен у руском језику постоји и користи се одговарајући глагол истог или сличног значења у српском језику и

обрнуто. Чак и онда када се глаголи у оба језика не подударају, основни мисао остаје исти, а он се најчешће преноси егзистенцијалним глаголом *бити*, на основу чега можемо да изведемо закључак да је управо *егзистенцијално значење* оно што их спаја.

1.7. ФСК ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНОСТИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Као што смо у претходном делу рада могли да видимо, конструкције са семикопулативним глаголима у највећој мери одражавају значење егзистенцијалности у руском и српском језику. Према речима А. М. Пешковског, мисао о постојању нечега је најопштија и најелементарнија мисао у човековом мисаоном апарату (Пешковский 1956).

ФСК егзистенцијалности нема јасно дефинисане границе, она подразумева различите врсте постојања – од стварног постојања неког или нечег у времену и простору, па све до апстрактног, филозофског постојања и, најзад, самог постојања (живота) са свим његовим фазама (рођење, живљење, смрт) (Лазих-Коњик 2009: 360).

О ФСК егзистенцијалности, као и о структури ФСП ове категорије, писао је А. В. Бондарко (Бондарко 1996), док су егзистенцијалне реченице и егзистенцијални глаголи проучавани у руском језику у више наврата (уп. напр: Арутюнова 1976; Арутюнова, Ширяев 1983; Шведова 1989; Воейкова 1996; Деева 2003 и др.). У српском језику овој појави није посвећивана велика пажња; проучавано је значење егзистенције искључиво везано са глаголом *бити* (Kordić 2002), а у неколико радова обрађена је проблематика везана за егзистенцијалне реченице (Ivić 1982; Стојановић 1996 и др.), док се глаголи који припадају овој семантичкој групи кратко представљају и пописују само у једном раду (Шпиц 1987: 95–104). Овој тематици у новије време значајан допринос придодала су истраживања и радови Иване Лазих-Коњик (в. Лазих-Коњик 2006; 2009; 2010).

У поменутих радовима ауторка анализира структуру ФСП категорије егзистенцијалности у српском језику (Лазих-Коњик 2009:

359–374) и истиче да се у основи ФСП егзистенцијалности налази његово основно значење 'бити', 'постојати' и варијантна значења типа: 'живети', 'присуствовати', 'налазити се' и сл., као и фазна значења: почетка, постанка, трајања, завршетка, нестанка и др. Периферију чине сва друга језичка средства којима се може пренети информација датог семанантичког типа.

Структуру ФСП егзистенцијалности у руском језику анализирао је А. В. Бондарко (Бондарко 1987: 31) и одредио га као полицентрично, односно бицентрично. Према томе, егзистенцијално значење може бити изражено: 1) реченицама са егзистенцијалним предикатом (тј. са егзистенцијалним глаголом у функцији предиката), или 2) у тзв. номинативним реченицама (*Ноћ; Тишина; Зима* и сл.). Дакле, А. В. Бондарко издваја глаголске и номинативне егзистенцијалне реченице. Он сматра да номинативне егзистенцијалне реченице експлицитно изражавају значење егзистенције.

Центар ФСП егзистенције у српском језику заузимају лексичка (егзистенцијални глаголи: *бити, постојати, живети, присуствовати* и др.) и синтаксичка језичка средства (реченице са егзистенцијалним глаголима у улози предиката). Периферију поља образују глаголи који заправо не поседују значење егзистенције, али га добијају у одређеном контексту: *У трави се белео цвет.*

Глагол *бити* сматра се универзалним средством за изражавање егзистенцијалних значења, не само у српском и руском језику.

Егзистенцијалном глаголу *имати* у српском језику посвећено је неколико радова (Арсенијевић 1993; Kordiћ 2002; Ковачевић 2005; Лазић-Коњик 2009). Егзистенцијално *имати* у српском језику јавља се као предикат имперсоналних егзистенцијалних реченица у садашњем времену (у прошлом и будућем времену користи се глагол *бити*) – да би се изразила тврдња о постојању / непостојању предмета или појаве (Лазић-Коњик 2009: 367): *Има много врста птица; За њега још нема наде.* Уз егзистенцијално значење код овог глагола најчешће се преноси и посесивно (*Имам колоквијум у подне*).

Егзистенцијалне реченице поседују велики семантички потенцијал. За њих је карактеристична стилска неутралност, стога могу да се користе у сваком жанру и стилу језика. Аутори Арутјунова и Ширјајев (Арутјунова, Ширяев 1983) реченице са значењем егзистенције деле на три основне групе: 1) егзистенцијалне (рус. бытийные / екзистенциальные предложения); 2) идентификационе реченице (рус. предложения тождества или идентификации) и 3) карактеризационе реченице (рус. предложения характеристики). Аутори издвајају четири групе предиката, који су тесно повезани са егзистенцијалним реченицама: 1) таксономски; 2) карактеризациони; 3) релациони и 4) локативни:

Тип предиката	руски	српски
таксономски	<i>Кит – млекопитающее. Этот цветок – роза. Сократ был грек.</i>	<i>Кит је сисар. Овај цвет је ружа. Сократ је био грк.</i>
карактеризациони	<i>Он – пловец. Петр – фантазер.</i>	<i>Он је пливач. Петар је сањар.</i>
релациони	<i>Петр – отец Маши. Маша – подруга моего сына.</i>	<i>Петар је Машин отац. Маша је другарица мога сина.</i>
локативни	<i>В этом лесу водятся стаи волков. В зоопарке, кажется, есть какой-то слон.</i>	<i>У овој шуми постоји (живи) чопор вукова. Чини (ми) се / Изгледа да у золошком врту има неки слон.</i>

На основу наведених примера можемо да уочимо да је глагол *быть* / *бити* најзаступљенији у оба језика за изражавање егзистенцијалног значења; који год тип предиката да је употребљен, овај глагол врло лако преузима потребну улогу. Једино су код локативних типова предиката понекад заступљенији од њега поједини други глаголи (рус. *водиться, находится, существовать* и др; ср. *постојати, имати, налазити се* и сл.).

Глагол *быть* заузима водеће место у егзистенцијалним реченицама, али при томе је потребно разликовати егзистенцијални

глагол *быть* од копулативног глагола *быть* у реченицама карактеризације. Егзистенцијална реченица је реченица са пунозначним егзистенцијалним глаголом; у њима је *быть* егзистенцијални, а не копулативни глагол. Како наводе аутори, глаголи који изражавају значење егзистенцијалности у правом смислу су: *быть, существовать, иметь* и *находиться*. Глагол *являются* (кем, чем-л.) синоним је копулативном глаголу *быть* (кем-, чем-л.): *В комнате много мебели* (пример преузет из: Арутюнова, Ширяев 1983: 15). Дата конструкција не може бити замењена следећом: **В комнате является много мебели*, но нулту форму глагола *быть* (*есть*) може да замени глагол *находиться*: *В комнате находится много мебели*. Исто тако, конструкција: *В этом парке есть слоны* (пример преузет из: Арутюнова, Ширяев 1983: 15) не може бити замењена конструкцијом: **В этом парке являются слоны* (јер би се глагол *являются* у том случају тумачио: ‘појављивати се’), но може се рећи: *В этом парке водятся слоны* (Радовановић (Крстић) 2006: 269–280).

Погледајмо неколико примера егзистенцијалних реченица у руском и српском језику:

руски	српски
<i>В этом городе есть музей.</i>	<i>У овом граду постоји музеј.</i>
<i>На улицах было много людей.</i>	<i>На улицама је било много људи.</i>
<i>У меня нет собаки.</i>	<i>Ја немам пса.</i>
<i>В этом городе будет больница.</i>	<i>У овом граду ће постојати и болница.</i>
<i>В этой группе нет девушек.</i>	<i>У овој групи нема девојака.</i>
<i>У Марии (Ø) доброе сердце.</i>	<i>Марија има добро срце.</i>
<i>У меня (Ø) на душе печаль.</i>	<i>У души ми је туга.</i>

Као што наведени примери илуструју, егзистенцијалне реченице у оба језика означавају постојање неког бића или предмета у времену и простору. У примерима из руског језика у свакој реченици употребљен је глагол *быть* (у потврдној или одричној форми, или је чак овај глагол изостављен, али значење конструкције се притом не ремети јер се позиција предиката чува – у последња два примера). Глагол *быть* у руском језику, као основни глагол за изражавање ове семантичке категорије, може да замени било који други глагол егзистенцијалног значења и да буде употребљен у свакој ситуацији. У српском језику ситуација је слична, с тим да у одређеном контексту понекад више одговара глагол *постојати* и у тим случајевима често се користи уместо егзистенцијалног *бити*. Изостављање личног облика глагола *бити* у садашњем времену није својствено српском језику.

У наведеним конструкцијама у оба језика семикопулативни глагол спаја два именска дела, а његова улога је транзитивна јер успоставља и регулише однос између њих. Наведене конструкције представљају предикатску аналитичку структуру, чији је основни носилац значења именица, а она је у семантичком саодносу са глаголом који се десемантизује, но он поседује и широку семантику. Транзитивна позиција речи је синтаксички фактор десемантизације, која настаје када значење односа између друга два елемента постепено потискује примарно значење речи (Гак 1965: 140). Тада реч преузима пренесено значење и губи своје независно првобитно значење, тј. десемантизује се. У оквиру аналитичких конструкција граматикализацији се најчешће подвргавају речи са најширим апстрактним значењем, које у говору могу да се повезују са неограниченим кругом речи, што управо и служи као доказ њихове десемантизације. У суштини, важно је истаћи да значење које изражавају ове конструкције не припада глаголу, него читавој конструкцији, а оно зависи од њеног именског дела (Радовановић (Крстић) 2006: 272).

Семикопулативни глаголи, ипак, не бивају потпуно десемантизовани; они у исказ уносе одређени модални садржај. М. В. Всеволодова и С. А. Шувалова сматрају да синсемантичне копуле поседују своју функцију и семантику и издвајају неке њихове карактеристике: на комуникативном плану – оне маркирају рему: *Тема* –

генеральский сын / Тема есть генеральский сын / Тема является генеральским сыном (пример преузет из: Всеволодова, Шувалова 1989: 51); поседују сопствену семантику; поједине од њих служе као кумулатори позиције субјекта и предиката: *Петя – брат Коли / Петя является братом Коли* (пример преузет из: Всеволодова, Шувалова 1989); употреба појединих глаголских копула условљена је ситуацијом (Всеволодова, Шувалова 1989: 51).

М. В. Всеволодова истиче да семикопулативни глаголи (*являются, являются собой, представляют собой, служат, состоять* (в чем), *заклучаются* (в чем) и др.) имају, поред основне функције – да појачавају актуелизацију реме, и своју специфичност у употреби (повезану са њиховим лексичким значењима, односно валенцијским могућностима): копулативни глагол *служить* указује на функцију субјекта; *являются* има значење оцене; *представляют собой* се употребљава када се субјекат карактерише по форми или структури: *Нефть служит сырьем для фармацевтики*; али: *Нефть является (не: служит!) прекрасным сырьем для фармацевтики; Нефть представляет собой густую темную маслянистую жидкость* (Всеволодова 2000: 333).

За глаголе који припадају овој групи карактеристична је ограничена употреба граматичке категорије лица, што је између осталог, још један доказ десемантизације којој подлежу ови глаголи. Наиме, више од две трећине анализираних примера има употребу у трећем лицу: *Гарантом тому служит коллективный договор* (www.ruscorpora.ru) / *Служи ли ум нечему у овој земљи?* (www.politika.rs); *Лингвистика является наукой / Лингвистика представляет науку* (сопствени пример); *В Америке он считается спортом миллионов, у нас – для миллионов / Та се књига сматра његовим најзначајнијим животним делом* (www.politika.rs).

Велики део семикопулативних глагола има ограничену сферу употребе. Глаголи *являются, представляют (собой), служат, считаются* и сл. у руском, како и глаголи: *представљати, сматрати, означавати* и др. у српском језику, карактеристични су пре свега за научни стил, публицистику и пословни стил језика. У научно-популарној

литератури, у граматикама, уџбеницима, стручној литератури, ови глаголи су веома фреквентни. Нарочито се користе у различитим дефиницијама: *Такими средствима **являются** формы наклонения и времени, специальные частицы* (Валгина 1978: 18); *Он **представляет собой** молекулу ДНК, поврежденную радиацией; Долгосрочный план **служит** скорее ориентиром, нежели четко обозначенной целью* (www.ruscopro.ru); *Ова компанија жели да подстакне произвођаче да заштите своје животиње и своју добит од опасности коју **представљају** микротоксини* (global.alltech.com); *Пиротехничким производима **сматрају се** средства која се употребљавају за ватромете, противградне ракете и друге ракете које **се користе** у научне, привредне и друге сврхе, као и предмети који садрже експлозивне састојке, прскаве састојке са дејством експлозива или друге састојке, који **служе** за постизање ефекта разарања, ватре, светлости, пуцања или дима* (www.mup.gov.rs). Ограничена сфера употребе ових глагола још је један у низу показатеља њихове десемантизације.

1.8. ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛИ

Формално пунозначни (квазикопулативни) глаголи (компензатори) представљају посебну групу лексички непотпуних глагола, код којих је лексичко значење максимално ослабљено, али они ипак не представљају регуларно граматичко средство при образовању сложеног предиката. Овакав тип глагола образује „прелазну зону“, и њих није могуће недвосмислено квалификовати ни као прости глаголски предикат, а ни као копулу у саставу сложеног именског предиката. То су, у суштини, класични пунозначни глаголи, који се разликују од осталих самосталних глагола само по томе што они могу уз себе да имају полупредикативни споредни члан. Њихово функционисање у језику условљено је потребама говорне комуникације.

Формално пунозначни глаголи у оба поређена језика представљају групу чије границе нису строго одређене, а према потреби може непрестано да се допуњује новим глаголима способним да се

десемантизују и преузму нову улогу. *Степен њихове десемантизације нам дозвољава да говоримо о преласку самосталног глагола у копулативни.*

Специфичност оваквих глагола је у томе што они уз себе могу да имају предикативни атрибут или предикативни објекат. Пошто критеријуми за разликовање оваквих функционалних компонената реченице нису увек сасвим јасни, дати глаголи често бивају сврстани у групу копулативних, иако то не представља најбоље решење. Поједини квазикопулативни глаголи су врло блиски по својој семантици копулативним, али њихова употреба није регуларна. То се нарочито односи на глаголе који се користе искључиво у саставу фразеолошких сложеница или на глаголе који припадају пословном стилу, чији је функционални значај врло мали. Погледајмо неколико примера са глаголима овога типа у руском и српском језику: рус. *Лето **стояло дождливое**; Канун Нового года в Серпуховском районе Московской области **выдался тревожным**; „Рубин“ **числится муниципальным предприятием**, но готов стать акционерным обществом* (www.ruscorpora.ru); срп. *Норвешку **може задесити највећа поплава** у последњих 50 година; **Изгубити поверење** својих родитеља је озбиљна ствар; **Шетајте љубимце, стећи ћете нове пријатеље*** (www.politika.rs).

ГЛАВА 2

IIa ГРУПА

2.1. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

Другу групу глагола, као посебну подврсту лексички несамосталних глагола у нашој класификацији, представљају модални глаголи. Свима нам је добро позната чињеница да су модални глаголи у већини језика посебна група глаголских речи, која се одликује тиме што могу самостално да функционишу у реченици и да као допуну захтевају одређену самосталну реч, са којом у споју проналазе начин да остваре своју улогу. Управо је та њихова несамосталност довољна да без дилеме подведемо модалне глаголе као посебну подгрупу лексички крњих глагола и да њима поклонимо заслужену пажњу у оба поређена језика. Иако су ови глаголи проучавани и анализирани широко и са различитих аспеката ми ћемо покушати да у нашем раду пронађемо један нови приступ њиховог презентовања.

Дата група глагола била је велики број пута предмет анализе у оба поређена језика. Поједина истраживања посвећена су овој групи глагола као целини док су нека од њих усмерена на поједине (или засебне) глаголе ове групе (в. изм. ост: рус. Бељева 1976: 13–17, 1977: 16–20; Ваулина 1976: 18–26; Иљухина 1986; Бондарко 1990; Чернова 1996; Кобозева 2000: 240–247; Шимчук 2001; Hansen 2001; Лайонз 2003: 343–352; Петрова 2005: 420–424, 2007; Кронгауз 2005: 195–197; Ханзен 2006: 68–84; Григорьевна 2007; Попова 2007 и др. / срп. Марковић 1950: 311–317; Kravar 1963/64: 35–48; Стевановић 1967: 237–242; Marković 1980: 81–92; Batistić 1983: 99–111; Ђукановић 1994: 119–126; Танасић 1995-96: 44–52; Antoniћ 2000: 93–101; Мирић 2000: 47–55; Zvekić 2001: 7–15; Марко 2004; Пипер и др. 2005: 636–649; Pranjković 2007: 133–141; Алановић 2011: 51–56; Radovanović 2012: 123–137; Nocić 2013: 47–62 и др.).

МОДАЛНОСТ КАО ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧКА КАТЕГОРИЈА (ФСК)

Модалност (лат. *modalis* – модални, *modus* – мера, начин) представља семантичку категорију којом се изражава однос говорног лица према садржају исказа, као и однос садржаја исказа према стварности. Модалност је језичка универзалија која припада групи основних категорија сваког природног језика. Модалност може да буде изражена разним лексичким и граматичким средствима: специјалним облицима начина (индикатив, конјуктив, императив), модалним речима, модалним глаголима, као и интонационим средствима. Не тако ретко можемо чути да се термин *модалност* сматра синонимом термину *начин*, међутим међу њима постоји извесна разлика: *модалност* – представља семантичку категорију која се односи не само на глагол и која не мора да буде експлицитна у говору, док је *начин* – граматичка категорија глагола, која може и да изгуби везу са модалношћу. Несугласице и различити ставови о модалности као граматичкој категорији запажају се у неколико спорних питања: о начинима изражавања модалних значења, о саставу модалних значења, о присутности модалности код императива итд. У русистици су заступљене две основне тачке гледишта према модалности: 1) модалност се сматра граматичком категоријом која карактерише садржај реченице са становишта реалности / нереалности; 2) модалност означава граматикализован однос говорног лица према стварности.

Као што смо већ навели, модалност подразумева и однос садржаја исказа према стварности. Садржај исказа може да буде представљен као реалан / нереалан, могућ / немогућ, неопходан / вероватан, пожељан / непожељан итд. Заједно са граматичким категоријама времена и лица модална значења сачињавају категорију предикативности.

Субјективна модалност

Субјективна модалност представља однос говорног лица према садржају исказа: увереност / неувереност, сагласност / несагласност, експресивну оцену. Најтипичнија језичка средства којима се изражава овај тип модалности су: интонација, којом се исказују осећања среће, радости, туге, сумње, чуђења, ироније и сл.; ред речи; модалне речи, узвици, уводне речи и сложенице, уводне реченице.

Објективна модалност

Овај тип модалности подразумева однос садржаја исказа према стварности: реалност / нереалност, могућност / немогућност, неопходност / вероватност и сл., а најчешће бива изражена следећим граматичким средствима: категоријом начина, времена, интонацијом и сл.

Модалне речи

Модалне речи представљају лексичко-граматички тип речи помоћу којих говорно лице оцењује свој исказ (или део тог исказа) у односу на објективну стварност. Модалне речи могу да описују различита значења: логичку оцену исказа, његову реалност (рус. *очевидно, бесспорно, конечно, действительно, разумеется* / срп. *очигледно, несумњиво, наравно, разуме се* и сл.); могућност, вероватност садржаја исказа, претпоставку или сумњу (рус. *наврное, видимо, возможно, вероятно, кажется* / срп. *вероватно, могуће, чини се, по свему судећи* итд.). Једна од карактеристика модалних речи јесте то да оне не поседују номинативну функцију и нису у граматичкој вези са осталим деловима реченице. За њих су карактеристичне следеће синтаксичке функције: употреба у улози речи–реченице: *Мы можем взять этот словарь? – Конечно!*; употреба у функцији уводне речи са модалним значењем: – *Возможно, что он придет;* – *Кажется, что он болен.*

Врсте које не припадају модалним речима:

1. Уводне речи, којима се изражава емоционални однос према чињеницама из стварности (рус. *к сожалению, к удовольствию, к счастью, к несчастью, к удивлению* / срп. *нажалост, на задовољство, на срећу, зачуђујуће* и сл.);
2. Речи којима се нешто појашњава, ограничава, приближније појашњава (рус. *кстати, впрочем, в частности* / срп. *узгред, уосталом* и сл.);

3. Речи којима се указује на ток мисли, начин на који су настале (рус. *во-первых, следовательно, значит, однако, наоборот, так сказать* / срп. *најпре, затим, значи, исто тако, насупрот, такоређи* итд.).

Епистемичка и неепистемичка (коренска) модалност

Модалност се најчешће посматра као семантички домен који обухвата различите вредности (хипотетичко, вероватно, могуће, нужно, дезидеративно) којима се изражава мишљење, став или процена говорног лица према пропозиционом садржају исказа. На датим појмовима се заснива основна подела на *епистемичку* и *коренску* модалност, а коренска модалност обухвата *деонтичку* и *динамичку* модалност (модалност догађаја) (Радовановић 2012: 124).

Епистемичка модалност подразумева степен уверености говорног лица према истинитости пропозиције. Најчешће се изражава глаголима *морати* или *требати* (*Мора да су већ стигли, касно је!* – сопствени пример).

Деонтичка модалност, која је перформативног карактера, односи се на степен примењене принуде на субјекат исказа да изврши радњу, односно на дозволу и обавезу. Деонтичка модалност се још назива „нецеситативна“ или „облигаторна“ и представља квалификацију ситуације као потребне, обавезне или неизбежне. Најчешће се изражава модалима *требати, морати, смети* (*Смем ли нешто да вас замолим?* – сопствени пример).

Динамичка модалност подразумева појмове способности, вољности и диспозиције у општем смислу, као и модална значења могућности узроковане унутрашњим или спољашњим околностима (*Састанак већ мора да је готов!* – сопствени пример).

По својој снази ова три типа модалности можемо третирати као: јаку (епистемичка), модалност средњег интензитета (деонтичка) и слабу модалност (динамичка).

2.2. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

Најуочљивија карактеристика модалних глагола јесте синтаксичко јединство, тј. њихова употреба у конструкцији N+V(m)+V(inf) – (именица + модални модификатор + инфинитив). За модалне глаголе је такође карактеристично да могу да оснивају велики број различитих парадигматских и синтагматских односа: синонимије, хомонимије, полисемије. Још једна карактеристика модалних глагола у руском језику, као и у другим словенским језицима укључујући и српски, јесте слободна лексичка спојивост.

Међу модалним глаголима у руском језику најпре ћемо издвојити глаголе *мочь* и *хотеть*, који се у литератури често називају универзалним примитивима (в. нпр. Попова 2007). Глагол *мочь* је полифункционалан и бицентричан, а у основи центра његове семантике лежи значење могућности / способности. Периферију центра обухватају значења потенцијалне могућности. Глагол *мочь* се веома често употребљава и у значењу *уметь*. Овај глагол се користи са инфинитивом, и заједно са именицом, придевом или прилогом може да буде део именског предиката, као и са инфинитивом глагола *быть* или *стать*. Глагол *хотеть* везан је за значења воље, предумишљаја, истрајности и припада виртуелној сфери. За њега је карактеристична моносемност. Он се користи са инфинитивом, именицом-објектом, као и у конструкцијама са везником *чтобы*. Глагол *мочь* се користи са живим и неживим субјектом док је за глагол *хотеть* карактеристична искључиво употреба са субјектом-лицем. Код оба глагола типична је употреба у оквиру уводних речи и фраза.

Једна од веома важних функција датих модалних глагола је прагматичка функција јер омогућава најпотпунију слику читавог богатства садржаја датог лексичког слоја.

У руском језику модалност може бити изражена на различите начине: употребом модалних глагола, предикатива, па чак и речца, а такође и интонацијом. Дакле, модални глагол није једини начин да се искаже одређена модалност у реченици. Тако, на пример, исту улогу

може да одигра и предикатив *должен*. У руском језику својом специфичном употребом и многобројним значењима издвајају се два модална глагола – *мочь* и *хотеть*, уз напомену да су с њиховим статусом и функционисањем повезани различити ставови и недоумице. Наиме, постоје мишљења да су глаголи *мочь* и *уметь* једини глаголи које у потпуности можемо сматрати модалним док се глагол *хотеть* не сматра увек „у потпуности“ таквим (модалним). На пример, М. А. Петрова *хотеть* сматра глаголом са ослабљеном модалном семантиком (у ситуацијама када долази до „ипуштања“ допунског глагола у инфинитиву и додавања предметних допуна): *Я хочу яблоко*. У зависности од бројних фактора, модални глагол може у сличним ситуацијама да ослаби своје модално значење или да га чак потпуно изгуби (Петрова 2007: 6).

Одмах нам се намеће питање да ли код руских модалних глагола постоји одређено граматичко обележје при изражавању модалности или је овде реч само о модалним функцијама. Тако, на пример, одлика модалних глагола у енглеском или немачком језику састоји се у томе да глагол који стоји уз модални глагол увек има облик чистог инфинитива (без употребе одређених речца типа *to* или *zu*).

Према неким основним начелима у проучавању модалних глагола, *модалним глаголима* можемо сматрати све непрелазне глаголе који уз себе допуштају употребу инфинитива, али нам се већ овде намеће питање да ли су *мочь* и *уметь* прелазни или непрелазни глаголи. Узмимо за пример *Я могу это* и *Я не могу этого*, где се, са једне стране, подразумева прелазност датих глагола док, са друге стране, они допуштају да уз њих стоји прелазни глагол *делать* (*сделать*), на који се и односи објекат *это*. Дакле, можемо да кажемо да су ова два глагола ипак непрелазна, иако се у наведеним примерима испољава њихова прелазност.

На основу неких полазних претпоставки могли бисмо издвојити две групе модалних глагола (сматрајући модалним оне глаголе који се приликом изражавања модалности употребљавају са инфинитивом):

- 1) „Праве“ модалне глаголе *мочь* и *уметь* који се користе искључиво са инфинитивом других глагола показујући однос према наведеној радњи;
- 2) Глаголе са примесама модалности (*хотеть, любить, ненавидеть, обожать, долженствовать, желать, намереваться, пытаться, стараться, надеяться, затеять* и сл.), који се такође могу употребљавати са инфинитивом других глагола изражавајући притом свој однос према радњи, али се могу користити и не само као модални.

У даљем тексту биће представљена детаљнија слика глагола *мочь, хотеть, уметь* и још понеких модалних глагола у руском језику, као и њима одговарајућих еквивалената у српском језику.

У приказаној табели можемо да видимо најзаступљеније модалне глаголе (без обзира на то да ли их третирамо као „праве модале“ или не), као и предикативне речи у руском језику којима се изражава модалност:

„Прави модални глаголи“	<i>мочь</i> <i>уметь</i>
„Глаголи са примесема модалности“	<i>хотеть</i> <i>любить</i> <i>желать</i> <i>обожать</i> <i>ненавидеть</i> <i>долженствовать</i> <i>намереваться</i> <i>стараться</i> <i>пытаться</i> <i>надеяться</i> <i>затеять</i> и др.
Предикатив + инфинитив (краћи облици придева)	<i>должен</i> <i>готов</i> <i>намерен</i> <i>обязан</i> <i>свободен</i> и др.
Друге предикативне речи + инфинитив	<i>надо</i> <i>нужно</i> <i>можно / нельзя</i>

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *МОЧЬ*

Глагол *мочь* представља, могли бисмо рећи, срце посматране групе модалних глагола, а своју „потпуност“ при изражавању различитих значења постиже у споју са инфинитивом другог, самосталног глагола. Дати глагол је несвршенога вида и има значење: ‘*бити у стању, имати могућност (радити нешто)*’: *Она может мне помочь; Антон не может меня понять; Этого не может быть; Девушки могут учиться в гимназии.*

Према лексикографским тумачењима овај глагол може бити употребљен на два начина (уп. нпр.: Ожегов, Шведова 1999):

1) као уводна реч са значењем ‘*могуће*’: *Вернется, может быть, только к вечеру; Нина, может быть, захочет выйти из монастыря, захочет согласится на желанное нами замужество* (Л. И. Шаликов, Темная роща, или памятник нежности, 1819, www.ruscorpora.ru); *Может быть, кто-нибудь нашел путь к ее сердцу* (Н. П. Брусилов, Легковерие и хитрость, 1806, www.ruscorpora.ru);

2) за изражавање неуверености неке тврдње са значењем ‘*по свему судећи, вероватно*’: *Он придет? – Может быть*; као узвик са значењем чуђења, неверице или сумње: *Видели снежного человека. – Не может быть!; Молодость. Она не может быть другой!* (Легкое дыхание, 2004 // «Экран и сцена», 2004.05.06, www.ruscorpora.ru).

Глагол *мочь* представља средиште ФСП могућности / немогућности, али његова основна значења могу бити подељена у три групе:

1) Алетичко – представља ситуације код којих остваривање одређене могућности зависи од објективних могућности реалног света или од унутрашњих особина самог субјекта: *Она могла видеть этого человека – окно было открыто; Мальчик выздоровел, сейчас опять может плавать; Объезжая весьма часто удел свой, он легко мог отличать красоту Вареньки, желал обладать ею и был всегда против чаяния своего от нее отвергнутым* (Неизвестный, Варенька, 1810, www.ruscorpora.ru).

2) Деонтичко – означава могућност која зависи од одређених социјалних, правних или моралних норми или од воље одређеног лица: *Сегодня праздник, после обеда можем пойти в прогулку; В большом зале можете курить!; Вы можете рассчитывать на полную и безусловную поддержку России* (В. В. Путин Вступительное слово на встрече с И. А. Каримовым // «Дипломатический вестник», 2004, www.ruscorpora.ru).

3) Епистемичко – представља степен уверености говорног лица о поузданости онога о чему се говори: *На улице может идти дождь; – Может, – перервала Татьяна с благородным уверением, – усомниться в моем сердце?* (В. В. Измайлов, Прекрасная Татьяна, живущая у подошвы Воробьевых гор, 1804, www.ruscorpora.ru).

ФСП МОГУЋНОСТИ / НЕМОГУЋНОСТИ		
ГЛАГОЛ <i>МОЧЬ</i>		
Алетичко значење	Деонтичко значење	Епистемичко значење
<i>Павел мог выйти на улицу, дверь была открыта.</i>	<i>Завтра выходные, ваша группа может поехать загород.</i>	<i>Может, завтра не будет спектакля!</i>

Према речнику С. И. Ожегова видски пар глаголу *мочь* је глагол *смочь*. Ипак, ставови истраживача о односу ова два глагола се разликују. Често можемо наићи на мишљење да у руском језику код модалних модификатора којима се изражава могућност није карактеристична видска корелација, или пак мишљења да глагол *мочь* у руском језику нема облик свршеног вида (в. Булыгина, Шмелев 1990: 152, уп: Петрова 2005: 420–424). Семантика глагола *смочь* је конкретнија и његова употреба носи одређену специфичност, која је везана на неки начин са значењима глагола *удаться, получитьсь, справиться*, као и са неким

другим глаголима са семантиком могућности. Значење *реалности, реализације* код овог глагола повезано је са значењем постизања резултата, жеље, покушаја. Тако, на пример, ”*не смог взять*” указује на то да је субјекат улагао труд да оствари радњу, али да све то ипак није дало жељени резултат. Ипак, глагол *мочь* поседује различита својства, која зависе од вида глагола у зависној предикацији. Погледајмо његову употребу у следећим примерима:

Аня может (могла) часами сидеть и читать свои книги // Аня не (могла) может часами сидеть и читать свои книги.

Виктор может (мог) поехать на экскурсию // Виктор не может (мог) поехать на экскурсию.

Прва реченица у представљеним примерима у којима је глагол у форми несвршеног вида не даје информацију о реализацији / нереализацији дате радње док одрична форма, као што је и природно, показује нереализованост дате могућности.

При употреби у формама садашњег или будућег времена глаголи *мочь* и *смочь* постају веома блиски будући да припадају истом типу, чак су понекад оба глагола способна да укажу на могућност извршавања одређене радње, али глагол *смочь* показује и намеру субјекта да изврши дату радњу док се код глагола *мочь* то не види:

В любом случае, я смогу помочь тебе // Я смогу помочь тебе и обязательно помогу!

Најзад, можемо да приметимо да глагол *смочь* ипак не функционише као „прави“ модални глагол, пошто он указује не на присуство / одсуство могућности у остваривању одређене жеље, већ показује конкретну реализацију / нереализацију.

Подударност, односно могућа „сагласност“ на плану видске корелативности ипак може да постоји и то у таквим ситуацијама када сам контекст указује на реализацију / нереализацију одређене радње: *Я рад, что мог / смог Вам помочь*, код које главна реченица *я рад* (или *я счастлив, как хорошо, слава Богу* и сл.) указује на реализацију радње у зависној реченици. Подударност на пољу вида такође се јавља код ова

два глагола у контекстима садашњег и будућег времена, при чему избор једног од дата два глагола доводи само до промене временске локализације (*Слава Богу, што он може / може помоћ мене сегадња*), као и у одричном контексту (*Жаль, што он не може / може помоћ мене сегадња*).

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *МОЧЬ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ *глагол моћи + инфинитив / да+презент:*

– *Ј могу перерезаць* этот волосок (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– *Ја могу пререзати* ту нит (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

➤ *∅ (без модалног глагола):*

– *Да ведаь, Арчибальд Арчибальдович, – труся, отвечал швейцар, – как же я могу их не допустить, если они – член МАССОЛИТа?* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– *Та, Арчибалде Арчибалдовичу – кукавички је одговорио портир – како их ја не бих пропустио кад су они члан МАССОЛИТ-а?* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

➤ *безлична употреба:*

– *Целиком присоединяюсь, – твердо сказал артист, – и спрошу вас: что могут подбросить?* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– *Потпуно се слажем – одлучно је рекао артист – и питам вас: што се може подметнути?* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

➤ *глагол морати + инфинитив / да+презент:*

„*При всем моем уважении к вам*“ – *сказал он ей хладнокровно – „не могу не заметить, что напрасно вы изволите беспокоиться, подвергая нас вашему суду“* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– *Ма колико вас поштовао, – рече он капетаници хладнокрвно – морам приметити да се узалуд извољевате узнемиравати, подвргавајући нас своје суду* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

➤ **глагол смети + инфинитив / да+презент:**

– *Я посетителя такого, как вы, без секретаря доложить не могу...* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

– *Таква посјетиоца као што сте ви не смијем најавити без тајника...* (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

➤ **знати + инфинитив / да+презент (у употреби са појединим глаголима, најчешће: читать, писать и сл.):**

Стало быть, грамоту знаете и писать без ошибок можете? (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Писмени сте, дакле, и знаете писати без грешке? (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

➤ **глагол смочь + инфинитив – у српском моћи + инфинитив / да+презент:**

– *Изволь, государь; только девка-то не сможет встать и придти к твоей милости* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

– *„Изволи, господару, него девојка не може да устане, да изиђе пред твоју милост“* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

➤ **одрична форма (најчешће безлично) у руском – у српском нема одричан облик (и најчешће се комбинује са неким прилогом):**

Только не могут, кажется, не принять: генеральша, уж конечно, захочет видеть старшего и единственного представителя своего рода... (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Само мислим да ће ме сигурно примити, јер ће генералица ипак, наравно, пожељети да види најстаријег и јединог представника свога рода... (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

➤ **глагол бити у саставу декомпонованог предиката:**

*Мы, конечно, сочтемся, и если вы такой искренний и душевный человек, каким кажетесь на словах, то затруднений и тут между нами **выйти не может*** (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

*Послије ћемо се, наравно, обрачунати, а ако сте тако искрен и душеван човјек како се може судити по вашим ријечима, ни ту **неће бити** међу нама никаквих **неприлика**.* (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf).

➤ **архаична употреба – без модалног глагола у српском (најчешће):**

*„**Не могу знати**, ваше благородие,“ – отвечал вахмистр* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

– ***Не знам**, ваше благородство, – одговори наредник* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

Након извршене анализе употребе глагола *мочь* у руском језику и њему адекватних еквивалентних „решења“ у српском дошли смо до закључка да се у процесу превођења углавном одлучује за исти облик, тј. за еквивалентан модални глагол у језику на који се преводи, што је уобичајено и за остале модалне глаголе, за оба смера превођења. Посебно је интересантан овај податак ако посматрамо руске преводе, у којима се преводиоци чешће одлучују за употребу истог модалног глагола који је употребљен у српском језику, иако би, можда, више („у духу руског језика“) у великом броју примера одговарала употреба предикатива или неког другог еквивалентног облика.

Наша истраживања, када су у питању еквиваленти глагола *мочь* у српском језику показују да је у највећем броју примера употребљен модални глагол *моћи* (у чак 80% од укупног броја примера) у комбинацији са инфинитивом или клаузом *да+презент*, а остатак чине разне друге еквивалентне форме: други модални глаголи (најчешће *морати* или *смети*) са инфинитивом / *да+презент*, глагол *знати* + инфинитив / *да+презент* (када је употребљен уз глаголе који имају значење 'поседовати неку вештину, умети': *писати, читати, плесати, свирати* и сл.). Руски облик свршеног вида *смочь* у српском се увек

преводи са *моћи*, а веома честе у употреби одричне форме у руском *не мочь* + *не* + инфинитив другог глагола (*не могу не заметить...*) у српком језику најчешће се преводе глаголом *морати* са инфинитивом другог глагола или клаузом *да+презент* (*морам да приметим...*).⁸

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *ХОТЕТЬ*

У својим истраживањима и радовима, Ј. Д. Апресян врло подробно анализира глагол *хотеть* у руском језику и низ његових синонима, где убраја глаголе *желать*, *мечтать* и *жаждать*. Наиме, он представља лексикографски портрет глагола *хотеть* и истиче да лексика којом се изражава *жеља*, *хтење* заузима посебно место у теоријској семантици и лексикографији. Према његовом мишљењу језик је у највећој мери антропоцентричан и огроман део његовог речника посвећен је човеку, његовом унутрашњем свету, прихватању и доживљавању света који га окружује, физичких и интелектуалних способности, његовим циљевима, односу према другим људима, комуникацији, оцењивању догађаја итд. У већини случајева у основи стања, радњи, емоција, човековог изражавања налазе се разлози или мотиви који су на неки начин повезани са његовим жељама. У лингвистичком смислу то значи да смисао глагола *хотеть* (заједно са глаголима са смислом типа: *знать*, *считать*, *делать* и сл.) чине фундаментални слој унутар семантике којој припада већина речи антропоцентричне групе (в. Апресян 1995: 434–452).

Лексика *жеље*, *хтења* је изузетно богата и разноврсна и у више наврата је привлачила пажњу лингвиста. И сам глагол *хотеть* и његови аналогони у другим језицима, често су били предмет истраживања, али целовито и потпуно описивање основних глагола којима се изражава *жеља*, *хтење* у руском језику до Ј. Д. Апресяна није представљено (уп. такође: Илюхина 1986: 4, 18–20; Војводић 2014: 86–88).

Према лексикографским тумачењима, глагол *хотеть* поседује два основна значења:

⁸ Представљена су само нека, можемо рећи, најтипичнија еквивалентна решења, која смо пронашли приликом истраживања.

- 1) ‘имати жељу, намеру (да се учини, оствари нешто), осећати потребу за нечим’: *Я хочу сдать экзамен! Маша хочет есть. Зови кого хочешь!*
- 2) ‘стремити, тежити ка нечему, достизати некакво остварење, добитак’: *Папа хочет чтобы все было в порядке. Все они хотят мира.*

Модални глагол *хотеть* у руском језику третиран је на разне начине. У највећем делу литературе која се бави овом тематиком дати глагол се најчешће назива, заједно са глаголом *мочь*, универзалним модалом, који заузима сам центар поља категорије модалности. Међутим, понекад се глаголи *мочь* и *уметь* називају основним модалима или „модалима у правом смислу“ док се глагол *хотеть* сврстава у групу глагола који имају у себи „примесе модалности“ (тј. у групу којој припадају и глаголи *любить*, *желать*, *обожать*, *стараться*, *намереваться* и сл.).

Дати модални глагол исказује значења воље, хтења, истрајности, тежње, намере и самим тим припада виртуелној сфери. Најчешће се користи са инфинитивом допунског глагола и са именицом-објектом, као и у конструкцијама са везником *чтобы*. За овај глагол карактеристична је и употреба у саставу уводних речи и израза.

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *ХОТЕТЬ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ глагол *хтети* + инфинитив / да+презент:

Ты хочешь сказать, Фока, что судачки можно встретить и в „Коллизее“ (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Хоћеш рећи, Фока, да се смуђеви могу наћи и у „Колосеуму“ (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Я хотел за ними последовать, но Пугачев сказал мне: „Сиди; я хочу с тобою переговорить“ (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Хтео сам да пођем за њима, али ми Пугачов рече: – Седи, хоћу с тобом да говорим (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

➤ **императив (без модалног глагола)**

– *Я хочу видеть!* – вскинулась генеральша. – Где этот портрет? Если ему подарила, так и должен быть у него, а он, конечно, еще в кабинете (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

– *Да је видим!* – плане генералица. – Гдје је та слика? Ако је њему поклонила, онда мора бити код њега, а он је, наравно, још у кабинету (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf).

➤ **модални глагол желети + инфинитив / да+презент:**

...– «но послушай дружеского совета: коли ты **хочешь успеть**, то советую действовать не песенками» (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

– *Него, послушај другарски савет: ако **желиш да успеш**, саветујем ти да не чиниш то песмицама* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

➤ **наумити / намерити + инфинитив / да+презент:**

*Коли ты Швабрина **хочешь повесить**, то уж на той же виселице повесь и этого молодца, чтоб никому не было завидно* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

*Ако **си већ наумио да Швабрина вешаш**, онда о иста вешала окачи и овога младића, да ником не буде криво* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

*На вопрос о том, что ему здесь надо и что он **хочет делать**, сердар нагло заявил, что не намерен держать отчет перед кем бы то ни было, а тем более перед боснийскими потурченцами...* (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);

Кад га упитају куд је намерио и шта ту ради, он одговори дрско да ником нема да полаже рачуна а понајмање босанским потурицама... (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf).

➤ ***имати вољу + императив:***

Возьми себе своју красавицу; вези ее, куда хочешь, и дай вам бог любовь да совет! (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);

Узми своју лепотицу, води је где ти је воља, и нек вам бог да љубави и слоге! (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf).

Након извршене анализе еквивалентних облика глаголу *хотеть* у српском језику, дошли смо до закључка да је, према очекивањима, најзаступљенији еквивалент глагол *хтети* у споју са инфинитивом или обликом *да+презент*, уз напомену да се може пронаћи и низ других еквивалената. Тако, на пример, у српском се врло често на месту руског *хотеть* појављује императив допунског глагола српском (без модала). Као еквивалент у великом броју примера налази се и модални глагол *желети* (са инфинитивом или конструкцијом *да+презент*), што нам заправо сведочи о веома танкој семантичкој граници између ова два модална глагола. Исто смо уочили и на релацији *желать – хтети*. Даље, незаобилазни еквиваленти, врло типични за српски језик, свакако су и глаголи типа *наумити, намерити / намеравати*, који су веома блиски по свом значењу глаголу *хтети* у комбинацији са инфинитивом */да+презент/*, као и описни предикати чији саставни део чине апстрактне именице типа *воља, намера, наум* и сл., које се најчешће комбинују са глаголом *имати*.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ УМЕТЬ

Глагол *уметь*, који, како смо учили, није заступљен у употреби попут модала *мочь* и *хотеть*, најчешће се сврстава у групу основних, „правих“ модалних глагола. Веома се често глагол *мочь* употребљава у значењу глагола *уметь*. Овај глагол поседује два основна значења:

- 1) ‘поседовати вештину, знање, навику, која је потребна да би се нешто извршило, достигло’: *Все ученики умеют читать. Я умею готовить.*
- 2) ‘бити способан извршити, постићи нешто’: *Большой талант – он умеет увидеть и поведать нам о том, чего в суете будней многие из нас просто не замечают* (Илья Петрусенко: *Я вдыхаю ветер воли...*, 2003, www.ruscorpora.ru).

Када се употребљава у другом значењу, овом глаголу често као синоним може да буде глагол *мочь*, што потврђују и наше анализе. Погледајмо даље који се еквиваленти глаголу *уметь* јављају у српском језику.

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА УМЕТЬ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ *умети + инфинитив / да+презент:*

Поневоле пойдешь в трактир и станешь играть на бильярде; а для того надобно уметь играть! (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Хтео не хтео, одеш у крчму да играш билијара, али треба умети играти! (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

➤ *знати + инфинитив / да+презент:*

Они, князь, говорят, что я чудачка, а я умею различать (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Оне веле, кнеже, да сам чудакиња, а ја знам шта је шта (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf);

– *Взглянуть не умею* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

– *Али ја не знам погледати* (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf);

Вы, я чай, и ступить по придворному не умеете... (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Ви се, вальда, не знате ни понашати по дворском начину... (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

Анализа употребних могућности глагола *уметь* у руском језику и његових еквивалената у српском омогућила нам је да изведемо следеће закључке:

- Глагол *уметь* у руском језику има прилично ретку употребу, уз напомену да у појединим књижевним делима није употребљен ниједном;
- Посматрајући његове еквиваленте у српском језику, уочили смо да је најчешће заступљен глагол *знати* са инфинитивом / *да+презент* (чак у 70% пронађених примера), а остатак чини глагол *умети* + инфинитив / *да+презент*.

За разлику од других модалних глагола, који поседују прегршт еквивалентних могућности, код глагола *уметь* проналазимо само поменута два решења, при чему треба нагласити да је знатно учесталија употреба другог модалног глагола (*знати*) као еквивалента у српском језику, него тог истог глагола (*умети*).

Анализа употребе овог глагола у руском језику показала нам је да се он знатно чешће користи у свом примарном (првом) значењу – ‘поседовати вештину, знање, навику’, док се у функцији модалног глагола појављује ретко; у руском језику у значењу ‘умети’ чешће се као еквивалент глагола *уметь* користи модални глагол *мочь*, а у српском – глагол *знати*.

ГЛАГОЛИ „СА ПРИМЕСАМА МОДАЛНОСТИ“

ГЛАГОЛ *ЛЮБИТЬ*

Глагол *любить* у руском језику најчешће не бива третиран као прави модални глагол, већ као глагол који у себи садржи извесне примесе модалног значења. Попут глагола *волети* у српском језику, овај глагол свакако означава однос неког лица према другом лицу, појави или предмету, често показујући и интензитет онога што се воли / не воли. Можемо рећи да дати глагол заузима периферију ФСП модалности. Глагол *любить* поседује неколико значења (Ожегов, Шведова 1999):

- 1) ‘волети некога / нешто, осећати љубав према некоме / нечему’: *Все ученики любят нового молодого учителя;*
- 2) ‘имати склоност, бити пристрасан према некоме / нечему’: *Её сын любит музыку;*
- 3) ‘бити задовољан нечим што нам је по укусу, што нам се допада’ (са инфинитивом другог глагола или везником *чтобы*): *Он любит лесть / чтобы ему льстили;*
- 4) ‘требати одређене услове’ (нема употребу у 1. и 2. лицу јед., може да стоји и уз везник *чтобы*): *Цветы любят тепло (чтобы было тепло).*

Међу наведеним значењима могли бисмо издвојити треће значење, које можемо подвести у групу лексички крњих глагола, који захтевају допуну у инфинитиву другог глагола: *Он любит лесть*. У сваком случају, глагол *любить* употребљен у било којем од својих значења има, у извесној мери, елементе модалности.

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *ЛЮБИТЬ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ *лична форма глагола волети + инфинитив / да+презент:*

Но одно только правда: я и в самом деле не люблю быть со взрослыми, с людьми, с большими, – и это я давно заметил, – не люблю, потому что не умею (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Само једно је истина, да збиља не волим бити са одраслима, с људима, с великима – то сам одавно запазио – не волим зато што не умијем с њима (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf);

К тому же не был он (по его выражению) и врагом бутылки, т. е. (говоря по-русски) любил хлебнуть лишнее (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Сем тога, није био (како је сам казивао) ни непријатељ чаши, тј. (говорећи руски) волео је да гуцне (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

Я люблю сидеть низко, – проговорил артист, – с низкого не так опасно падать (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Волим сједити на ниском – проговорио је артист – с ниског није тако опасно пасти (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

Проведена анализа нам је показала да се као еквивалент руском глаголу *любить* у српском језику употребљава искључиво глагол *волети* у комбинацији са инфинитивом или клаузом *да+презент*, што је веома интересантно ако упоредимо са еквиваленцијом у правцу српки – руски. Наиме, српски глагол *волети* има читав низ различитих еквивалената у руском језику: лична форма глагола *любить* + инфинитив, *хотел бы (хотелось бы)* + инфинитив; *хотелось бы* + *чтобы* + допунски глагол у прошлом времену; *желал бы* + *чтобы* + допунски глагол у прошлом времену; *терпеть / не терпеть* + други глагол; *не упустить случая* + инфинитив; *с пристрастием делать что-то*; глаголски прилог садашњи (*любящий / любящая*) + инфинитив, као и комбиновање разних других глагола у личној форми (без модала) са именицама типа *пристрастие, нетерпение, волнение* и са другим, најчешће апстрактним именицама, док смо код руског глагола *любить* приликом анализе наишли на само један еквивалентни облик у српском језику глагол – *волети*.

ГЛАГОЛ *ЖЕЛАТЬ*

Глагол *желать*, попут глагола *любить*, углавном се не сматра правим модалним глаголом, већ глаголом који у себи у одређеној мери садржи модалне карактеристике. Он, као и глагол *любить*, показује ‘пристрасност’, ‘наклоност’, ‘љубав’ према некоме или нечему; чак је та особина снажнијег интензитета него што је код глагола *любить*. То значи да ова два, иако семантички блиска глагола, немају исто значење, већ да глагол *желать* поседује, у одређеној мери, јачу емоционалну ноту у свом односу према жељеном циљу, лицу или предмету. Ово се најпре односи на употребу датог глагола у значењу ‘захтевати, хтети, инсистирати’, у којем он показује знатно снажнију вољу да се нешто оствари у поређењу са глаголима *любить* или *хотеть*. Овај глагол такође заузима периферију ФСП модалности.

Глагол *желать* има два значења (Ожегов, Шведова 1999):

- 1) *чего, кого-что* (са конкретном именицом или са везником *чтобы*) – ‘осећати жељу, хтети’: *Желаю знать. Желаю, чтобы он вернулся;*
- 2) *кому-чего* – ‘изражавати некоме некакве жеље’ (најчешће са апстрактним именицама *сreћа, успех* и сл.): *Желаю вам хорошо отдохнуть! Желаю вам больших успехов!*

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *ЖЕЛАТЬ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ лична форма глагола *желети* + инфинитив / да+презент:

„*Тише*“, – *говорит она мне* – „*отец болен при смерти и желает с тобою проститься*“ (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

– *Тише*, – *вели ми она* – *оцац је болестан, на самрти, и жели да се с тобом опрости* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

➤ лична форма глагола *хтети* + инфинитив / да+презент:

– *Не желал бы беспокоить*, *так как я не знаю ни вашего дня, ни ваших распоряжений...* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Не бих вас хтио сметати, а не знам ни у које дане примате ни какав вам је распоред... (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

- *лична форма глагола волети + инфинитив / да+презент (најчешће са негацијом):*

Вообще она ничега не говори против возможности этого брака, но об этом еще слишком надо подумать; она желала бы, чтоб ее не торопили (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Опћенито нема ништа против могућности тога брака, али о томе треба још добро промислити; не би вољела да је пожурују (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

- *форма свршеног вида – глагол пожелети + инфинитив / да+презент (најчешће са негацијом):*

Ну што же, – обратио се он к поэту, – успеха я вам желать не буду, потому что в успех этот ни на йоту не верю (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Па онда – обратио се пјеснику – успјех вам нећу пожељети зато што у тај успјех не вјерујем ни зрнца (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

- *свршени вид глагола желать–пожелать – свршени вид глагола желети–зажелети + инфинитив / да+презент:*

Сейчас я скажу о вас Лизавете Прокофьевне: если она пожелает принять вас теперь же (я уж в таком виде постараюсь вас отрекомендовать)... (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Одох да кажем за вас Лизавети Прокофјевној – ако зажели да вас одмах прими (а потрудит ћу се да вас тако препоручим)... (Ф. М. Достојевски, Идиот. pdf).

- *глагол свршеног вида: пожелать – глагол несвршеног вида у српском: желети + инфинитив / да+презент:*

*Всякий может в этом убедиться, если **пожелает направиться** в этот сад* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

*Сватко се у то може увјерити ако **се жели упутити** у тај врт* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

➤ **трудити се + инфинитив / да+презент (најчешће са негацијом):**

– *Еще бы ты-то отказывался!* – с досадой проговорил генерал, **не желая** даже и **сдерживать досады** (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

– *Још и да одбијаш!* – кивно ће генерал, **не трудећи се ни да прикрије кивност** (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf).

➤ **радо (би) + допунски глагол у прошлом времену:**

*Она слышала, что они бодро переносят свои несчастья; она очень **бы желала** с ними **познакомиться**, но еще вопрос, радушно ли они примут ее в их семью?* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

*Чула је да храбро подносе своје невоље; **врло би се радо** упзнала с њима, али још је питање би ли је они **радо** примили у своју обитељ* (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf).

➤ **уопште / уопће (или неки други прилог, најчешће са негацијом) + допунски глагол у прошлом времену:**

*...и, конечно вследствие своей силы и здоровья, любили иногда хорошо покушать, чего **вовсе и не желали скрывать*** (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

*...и дакако да су, онако снажне и здраве, вољеле каткад добро појести, што **нису уопће тајиле*** (Ф. М. Достоевски, Идиот. pdf).

Анализа еквивалентних облика руског глагола *желать* у српском језику показала нам је да се као најчешћи облик-еквивалент појављује глагол *желети* + инфинитив / *да+презент*, али је веома честа и употреба модалног глагола *хтети* + инфинитив / *да+презент*. Поред ових облика, често наилазимо и на употребу глагола *волетти* + инфинитив / *да+презент* као еквивалента наведеног руског глагола. У великом броју

примера облик несвршеног вида глагола *желать* у српском језику се замењује обликом свршеног вида – *пожелети* (у већини примера са негацијом). Поред наведених еквивалентних решења, уочили смо и учесталу употребу различитих прилога са допунским глаголом у прошлом времену у српском језику (*радо, уопште* и сл.).

Упоредивши еквивалентне облике у правцу српски – руски, дошли смо до запажања да је ситуација у оба језика врло слична. Поред глагола *желать*, српском глаголу *желети* као еквивалент веома често служи модални глагол *хотеть*, али руски језик, као и српски, нуди и разна друга решења, као што је комбинација разних глагола са инфинитивом допунског глагола, или пак различитих апстрактних именица са модалним значењем са инфинитивом.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ (Закључне напомене)

За модалне глаголе у руском језику карактеристична је зависност од другог, допунског глагола, који се увек налази у форми инфинитива.

Групи модалних глагола у руском језику припадају „прави“ модални глаголи *мочь* и *уметь*, чија је употреба увек употпуњена инфинитивом другог глагола, а притом се исказује однос према наведеној радњи. Датој групи припадају и глаголи типа *хотеть*, *любить*, *ненавидеть*, *обожать*, *долженствовать*, *желать*, *намереваться* и др., који често не бивају сврставани у групу „правих“ модала, због тога што они, поред наведене употребе уз инфинитив другог глагола (чиме показују однос према датој радњи), могу да имају и другачију употребу, односно да функционишу и не само као модални. Другим речима, они у таквом случају – најчешће када се употребљавају уз именицу или заменицу – немају модално значење.

Анализом еквивалената руских модалних глагола у српском језику дошли смо до следећих закључака:

- Код сваког од посматраних глагола, као што је поменуто и у правцу српски – руски, најтипичније еквивалентно решење представља одговарајући (исти) глагол у српском језику (*мочь* – *моћи*; *хотеть* – *хтети*; *любить* – *волети* итд.);
- Већина модалних глагола веома често има као еквивалент у српском језику неки други модални глагол (нпр. *мочь* – *морати*, *смети*, па чак и глагол *знати* (у значењу ‘умети’) + инф. / *да+презент*, или *хотеть* – *желети* + инф. / *да+презент* и сл.);
- Интересантно је да се код руског глагола *любить* као еквивалент појављује углавном (могли бисмо рећи и искључиво!) српски глагол *волети*, што значи да у датом случају језик на неки начин „ускрађује“ другачија еквивалентна решења за овај глагол у српском језику, што ни код једног другог модалног глагола није забележено;

- Такође је врло интересантан глагол *уметь*, који се сматра „правим“ модалним глаголом, иако, барем према нашим истраживањима, има прилично ретку употребу у поређењу са осталим модалима, а као еквивалент у српском језику најчешће има глагол *знати* + инф. / *да+презент* (чак у 70% ексцерпираних примера), док остатак чини српски глагол *умети* + инф. / *да+презент*;
- Не тако ретко, на месту руског модалног глагола наилазимо и на друге глаголе (не модалне) у споју са инфинитивом / *да+презент* (*наумити, намерити / намеравати* и сл.), као и на описне предикате, такође у споју са инфинитивом / *да+презент*, који у свом саставу садрже разне именице са модалним значењем.

Проведена анализа нам је показала да је стање веома слично у оба поређена језика. Српски језик такође нуди мноштво различитих еквивалентних решења приликом превођења руских модала, а избор адекватног еквивалента у великом броју посматраних примера подудар се у оба смера (српски модални глагол – руски еквивалент, руски модални глагол – српски еквивалент).

2.3. МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Категорија модалности, као и сами модални глаголи у старијим истраживањима у области србистике представљани су углавном веома неодређено и несистемски. Најчешће су били дефинисани као глаголи којима говорно лице изражава свој однос према некој радњи, стању или збивању. За разлику од енглеског, као и неких других језика, који у оквиру глаголског система могу као засебан подсистем да издвоје граматику модала, ова група глагола у српском језику ипак не бива одвојена од осталих глагола у укупном систему, иако и она поседује одређене специфичности на основу којих се може препознати као посебна група.

Постоји низ спорадичних питања везаних за статус модалних глагола у српском језику. Једно од тих питања је и терминолошки аспект јер се у бројним граматицама и радовима ти глаголи називају *модалним*, а у другим – *медијалним* глаголима. Даље, једно од спорних питања представља и број модалних глагола, који није свуда исти.

Групу модалних глагола у српском језику чине глаголи⁹: *моћи*, *хтети*, *морати*, *смети*, *умети*, *требати*, *волети* и *желети*. Као и у другим језицима, тако и у руском и српском, они се не употребљавају самостално, а потпуно значење могу да изразе тек у споју са другим глаголима. У српском језику тај други – допунски глагол, може да стоји уз модални у облику инфинитива, или чешће – у оквиру клаузе-конструкције *да+презент*. За разлику од класичног сложеног предиката, ова конструкција је сачињена од две глаголске лексеме, од којих прву увек представља модални глагол док се у саставу сложеног предиката на том месту налазе други несамостални глаголи (али не и модални).

Модални глагол може да буде употребљен у сваком глаголском времену док је други глагол, који стоји уз њега, увек у инфинитиву или у оквиру поменуте клаузе *да+презент*. У руском језику ситуација је иста, осим што се не користи клауза *да+презент*:

⁹ Ми ћемо у нашем раду, условно речено, уврстити све наведене глаголе у групу модалних; други истраживачи и граматике наводе различит број глагола у датој групи.

Ана може да плива (пливати). – *Анна может плыть.*
Ана је могла да плива (пливати). – *Анна могла плыть.*
Ана ће моћи да плива (пливати). – *Анна сможет плыть.*

Ти хоћеш да спаваш (спавати). – *Ты хочешь спать.*
Ти си хтео да спаваш (спавати). – *Ты хотел спать.*
Ти ћеш хтети да спаваш (спавати). – *Ты захочешь спать.*

Глаголи *моћи* и *хтети* су једини глаголи који у 1. лицу једнине садашњег времена имају наставак –у: *Ја хоћу да учим руски језик; Ја могу да учим руски језик*, а управо ови облици садашњег времена на –у, који нису карактеристични за друге глаголе у српском језику, имају велику сличност са руским модалним глаголима *мочь* и *хотеть*, који у 1. лицу имају потпуно исти облик (као и у осталим лицима): *Ја хочу изучать русский язык; Ја могу изучать русский язык.*

Група модалних глагола одликује се следећим карактеристикама:

- Пре свега, то су глаголи који немају самостално лексичко значење, како је већ наведено, и уз себе захтевају допунски глагол у споју са којим добијају могућност да остваре своју улогу;
- Семантички потенцијал ове групе глагола подразумева појмове нужности и могућности;
- Центар поља ФСК модалности припада глаголима *моћи* и *хтети*, тик уз њих стоји глагол *морати*, док глаголи *требати*, *смети*, *умети*, *волети*, *желети* заузимају периферну зону датог поља;
- Ова група глагола, поред наведених, основних, поседује и нека друга деонтичка и динамичка значења.

Глаголи *морати* и *моћи* често се називају централним модалима, док се други глаголи – *требати*, *хтети*, *смети*, *умети*, *волети*, *желети* – означавају као периферни модали.

Поред глагола, модалност у српском језику може да буде изражена и модалним речцама: *да, дакако, заиста, очито, несумњиво, свакако, уистину, неоспорно, нипошто* (речце којима се потврђује или негира нешто); *можда, ваљда, вероватно, збиља* (дате речце означавају некакву претпоставку): *Комунална полиција нипошто не сме да буде извор претњи по безбедност грађана, већ служба града Београда која превасходно доприноси њиховој безбедности* (www.union.edu.rs); *Узрок је вероватно то што је био прерано активирани уређај за кочење* (www.kurir-info.rs). Осим наведених речца, за изражавање личног става, односно за означавање модалности, веома често бивају употребљени и различити модални изрази: *разуме се, подразумева се, без сумње, ван сумње, нема сумње* и сл: ***Разуме се, ту је пресудан принцип да слово убија, а дух оживљава*** (www.svetosavlje.org).

У наредној табели можемо да видимо која су најчешћа средства у српском језику, којима се изражавају различите врсте модалности:

Централни модали	<i>морати моћи</i>
Периферни модали	<i>хтети смети требати умети волети желети</i>
Остале модалне речи (непромењиве модалне речце)	<i>можда заиста ваљда очито нажалост несумњиво и др.</i>

Уколико упоредимо дату табелу у којој су представљена најчешће коришћена средства помоћу којих изражавамо модалност у српском језику, са табелом која приказује иста средства у руском језику (биће приказана у даљем тексту), можемо да уочимо да је стање у оба поређена језика врло слично, с тим да, ипак, како смо уочили, у српском језику у одређеним случајевима не постоји модални глаголски аналогон, а то се у првом реду односи на предикативне речи: *можно / нельзя, надо, нужно* и др., чији су еквиваленти у српском језику готово увек глаголи: *смети / не смети, морати, требати*: *И нужно было нанимать в дядьки басурмана, как будто у барина не стало и своих людей!* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – *Зар же требало наимати некрста за васпитача, као да господар није имао својих људи!* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); *Он выждал некоторое время, зная, что никакою силой нельзя заставить умолкнуть толпу, пока она не выдохнет все, что накопилось у нее внутри, и не смолкнет сама* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); – *Причекао је неко вријеме знајући да се никаквом силом не може присилити гомилу да утихне све док она не испухне све што се сакупило у њеној нутрини и не утихне сама* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

Ипак, не тако ретко, и у српском језику можемо наићи на другачије решење, тј. уместо модалног глагола еквивалент за наведене руске предикативне речи често могу да буду и поједине неглаголске речи, нпр: *ваља, нужно, необходимо* и сл. (као што илуструју наведени примери): *Надо заметить, что редактор был человеком начитанным и очень умело указывал в своей речи на древних историков...* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); – *Ваља примијетити да је уредник био начитан човјек и врло је спретно у своме говору упозоравао на древне хисторичаре...* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); *Надобно¹⁰ знать, что для меня выписана была из Москвы географическая карта* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – *Ваља знати да је за мене из Москве била наручена земљописна карта* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); *Вот на это-то и нужно сделать главный упор...* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – *Управо то ваља истаћи...* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); – *Виноват, – мягко отозвался*

¹⁰ *Надобно* – застарела форма облика *надо*.

*неизвестный, – для того, чтобы управлять, **нужно**, как-никак, **иметь** точный план на некоторый, хоть сколько-нибудь приличный срок (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – Опростите – благо се одазвао странац – да би се управљало, **нужно је**, било како било, ипак **имати** точан план за неки, макар какав, пристojни рок (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); Но об этом **можно говорить** совершенно свободно (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – Али о томe **се може говорити** потпуно слободно (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); Ведь **нельзя же, согласись, поместить** всю свою привязанность в собаку (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – **Не вальа, признај, поклонити** сву своју оданост псу (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); Они, казалось, казаки, но между ими находились и башкирцы, которых легко **можно было распознать** по их рысьим шапкам и по колчанам (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf); – Били су, по свој прилици, казаки, али је међу њима било и Башкираца које **је** човек лако **могао познати** по њиховим капама од рисовине и тулцима за стреле (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).*

Као што можемо у приказаним примерима да видимо, у српском језику, поред модалних глагола, модалност може бити изражена и другим модалним речима, најчешће непроменљивим модалним речцама: *можда, вероватно, наравно, заиста, вальда, сигурно, несумњиво, углавном, нипошто, очито, нажалост, дефинитивно, извесно* итд: ***Заиста:** злочини Бар-Раббана и Ха-Ноцирија не могу се по својој тежини упоредити (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); Ево у каквој је вези сунцокретово уље – одједном је проговорио Бездомни **очито** одлучивши да незваном субјеседнику објави рат (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); **Вальда** је зато тај први број био готово разграбљен, мада се „Политика“ појавила на само шест страна, што је било разумљиво имајући у виду околности под којима је одшампана (www.politika.rs, 1.11.2014.); **Наравно**, њен садржај и уређивачка политика били су другачији у односу на предратну „Политику“, јер је другачија била и идеологија ослободилаца (www.politika.rs, 1.11.2014.).*

На основу наведених примера и краће анализе можемо да закључимо да је за српски језик карактеристичнија „глаголска“ модалност, а за руски – „предикативна“.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *МОРАТИ*

Као што смо већ навели, глагол *морати* у српском језику сматра се централним модалом, односно значења која се њиме изражавају обухватају централну зону ФСП категорије модалности. Овај глагол одликује снажан епистемички суд. Другим речима, говорно лице износи највиши могући степен свог односа према истинитости пропозиције, која може бити изражена модалним глаголима: *Па то мора да је нешто веома значајно! Мора да сам грдно погрешно! Мора бити да је он заиста веома храбар!*

Глагол *морати*, према лексикографским тумачењима може да има неколико значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

- 1) ‘бити принуђен, присиљен, обавезан да се учини нешто’: *Морате да будете веома брзи, или ћете бити ухваћени.*
- 2) ‘треба да, ваља да, потребно је да, требати’: *Случај се мора разрешити и пронаћи кривац.*
- 3) ‘осећати побуду да се нешто уради (најчешће бесмислено, бескорисно)’: *Тетка мора баи свуда да гура нос!*
- 4) а) ‘изражавање, истицање вероватноће (најчешће безлично)’: *Мора да му је педесетак година, већ је просед!*
б) ‘за истицање, појачавање значења допунске реченице’: *Колико ли је само војника морало да изгине, пољских, немачких... руских...?!*

За употребу глагола *морати* карактеристична је безличност, а лице се препознаје у глаголском облику предиката *да-клаузе*. У појединим примерима иза безличног облика глагола *морати* (*мора*) стоји инфинитивна допуна *бити* иза које следи *да-клауза*. У случајевима када допуна *бити* одсуствује, она се подразумева. Заправо, овде је реч о незнатној стилској разлици док облици *мора+да* и *мора бити+да* имају потпуно равноправну вредност када је реч о степену модалности који се њима означава:

Мора да је веома поносна на свог сина!

Мора бити да је веома поносна на свог сина!

Мора да је прошло много времена од тада...

Мора бити да је прошло много времена од тада...

За глагол *морати* карактеристична је и деонтичка употреба, која захтева лични глаголски облик модалног глагола: *Мораш да послушаи!* *Они се морају такмичити јер су веома талентовани!* *Морамо на спавање, сувише је касно!* (сопствени примери).

Глаголом *морати* могу бити изражена и епистемичка значења са различитим степеном јачине епистемичког суда. Слабљење интензитета епистемичког суда постиже се, на пример, додавањем још једног модалног средства – потенцијала: *Они би се морали такмичити јер су веома талентовани!* *Она би морала то да зна, јер јој је јуче речено!* *Ми бисмо што пре морали то да учинимо!* (сопств. примери).

Веома често се у свакодневной употреби поистовећује или се уопште не прави разлика у употреби безличног *мора* и личне употребе глагола *морати*: *Ви мора да се шалите!* *Она мора да је сишла с' ума!* *Ти мора да си потпуно заборавио!*, али: *Ти мораш да урадиш домаћи задатак!* *Деца морају раније да оду на спавање!* Овде је заправо разлика у томе што је глагол *морати* у прва три примера употребљен као епистемички модал и у таквој употреби увек има безличну форму док у свом основном, деонтичком значењу има личну употребу (у последња два примера). За разлику од њега, глагол *требати* у деонтичком значењу може имати и личну и безличну форму: *Требају ми нове књиге!* *Требало је раније да дођу!* Дакле, двојака употреба једног те истог модалног глагола, односно употреба у епистемичком или деонтичком значењу указује нам на то да постоји одређена разлика између безличног *мора* или *мора бити* и личних облика глагола *морати*:

Ти мора да се шалиш! – *Ти мораш да се шалиш!*

Наведена два примера нам јасно указују на постојање разлике у безличној и личној употреби глагола *морати*. Први пример изражава јасан епистемички суд говорног лица, које закључује да се неко друго лице, по свему судући, шали док други пример – у деонтичкој, личној употреби – носи сасвим другачију поруку, односно показује одређену наредбу или поруку коју говорно лице упућује том другом лицу.

Дакле, деонтичка употреба овог глагола се односи на то какве би ствари требало да буду у контексту одређеног критеријума понашања или циља који је неко поставио себи и сл.: *Морала би да пожуриш!* (ако желиш да га затекнеш код куће)!

С друге стране, његова епистемичка употреба подразумева позицију која упућује на то какве би ствари морале да буду у контексту света какав знамо: *Мора да је негде погрешила!* (јер ово очигледно није исправно).

Конструкцију *глагол+инфинитив* у српском језику, поред глагола *морати*, може, иако веома ретко, да гради и глагол *имати*. Датим типом конструкција изражава се облигаторност, односно обавезност / необавезност. Глаголи *морати* и *имати* користе се са номинативним субјектом док се руски глаголи *приходиться* / *прийтись* користе само у облику 3. лица једнине уз субјекат у дативу:

Сместа ћеш морати да повучеш своје речи!

Сейчас тебе придется отказать от своих слов!

Ово има још данас да се уради!

Это должно быть сделано сегодня!

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *МОРАТИ* У РУСКОМ ЈЕЗИКУ –

Као еквивалент српском глаголу *морати* у руском језику најчешће се употребљава предикатив *должен*. Спојевима краћих облика придева и субјекатског инфинитива (рус. *способен защищаться, обязан сказать*; срп. *способан да се брани / бранити се, обавезан да каже*) често се изражавају различити модални односи обавезности (облигаторности), спремности (диспонираности) и склоности (предиспонираности) субјекта да изврши одређену радњу. Поред краћег облика придева *должен*, у руском језику користе се и други облици: *готов, обязан, намерен, свободен*; у српском: *склон, обавезан, способан / неспособан, спреман, слободан, немоћан*: *Изјављујем и спреман сам тврдити то до моје смрти* (М. Крлежа); *Ја ћу бити тако слободан, ако ми допуштате, да*

вам освјежим меморију! (М. Крлежа); *Причао је свима нама да ће бити присиљен поново предати нову тужбу* (М. Крлежа); *Онда почех да уображавам: у мени се нешто промијенило, способан сам да се прилагодим* (М. Лалић); *В тот момент Иван был готов поверить в то, что Бог и дьявол действительно существуют / У том тренутку Иван је био спреман поверовати / да поверује у то да Бог и ђаво заиста постоје.*

➤ **должен+инфинитив:**

Дакле, посебно место међу наведеним конструкцијама заузима *должен+инфинитив* у руском језику, чији је еквивалент у српском језику најчешће модални глагол *морати*, иако осим њега овој конструкцији могу да одговарају и неки други српски глаголи: *Уж кто-кто, а вы-то должны знать...* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); или српски еквивалент, где се користи модални глагол: *Ако нитко други, а оно ви бисте бар морали знати* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); *Војник је дужан да се одржи, он све околности подређује себи – он мора да остане у строју и ту нема милости* (Ч. Вуковић); *И все, кроме неподвижного прокуратора, проводили взглядом Марка Крысобоя, который махнул рукою арестованному, показывая, что тот должен следовать за ним* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Сви осим непомичног прокуратора пратили су погледом Марка Штакораша који је ухапшеном махнуо руком показујући му да га следи* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); *А ты, если швейцар, должен знать, что, увидев такого человека, ты должен, не медля ни секунды, начинать свистеть. Ты слышишь?* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *А ти, ако си портир, мораиш знати да видећи таквог човјека мораиш звиждати не часећи часа. Јеси ли чуо?* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); *Он должен был быть в защищенном, укромном месте с деревьями* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Морао је бити на заштићеном, осамљеном мјесту с дрвећем* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

Поред облика *должен+инфинитив* у руском језику, модалном глаголу *морати* еквиваленти могу да буду и неки други облици:

➤ **приходиться+инфинитив:**

Она показује колико су стари неимари, за које се у причама прича да су се носили са вилама и свакојаким чудима и да су морали да **зазиђују** живу децу, имали смисла не само за сталност и лепоту саме грађевине... (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Великие зодчие древности, которым **приходилось бороться** с кознями русалок и прочей нечисти и живьем **замуровывать** новорожденных, заботились не об одной лишь красоте и прочности постройки... (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

И није морао дуго да чека (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Ждать пришлось недолго (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **быть принужден + инфинитив (быть вынужден + инфинитив) :**

Прича се да је Старина Новак, кад је изнемаогао и **морао да се повуче** и **напусти** хајдуковање по Романији, овако учио Дијете Грујицу, кад је требало да га замени... (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Говорят, Старина Новак, когда под старость, обессилев, **принужден был бросить** свой разбойный промысел на горе Романи, так напутствовал своего преемника Дитя Груицу... (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

Муслимански женски свет **мора да крије** лице и кад на авлију изиђе, јер одасвуд може да допре поглед ових безбројних радника, страних и домаћих... (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Мусульманские женщины **вынуждены были закрывать** лицо, даже выходя на свой собственный двор, ибо из-за каждого угла их мог настичь взгляд одного из бесчисленных рабочих, пришедших и местных... (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **необходимость, нужда + инфинитив:**¹¹

Али у исто време он је добро знао да **мора мировати и прикривати** свој гнев ако хоће да припрежа и ухвати штеточину и што брже и потпуније разбије причања о вилама и о напуштању радова на мосту, која могу да постану опасна (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

В то же время он прекрасно сознавал **необходимость сохранять спокойствие и скрывать** свой гнев, если он хочет захватить врасплох вредителей и как можно скорее и окончательно разделаться с рассказнями про русалок и прекращением работ на мосту, начинавшими становиться опасными (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **чтобы+инфинитив:**

Чинило јој се, овако немоћној и напуштеној, да би сама страхота те мисли **морала да удаљи** или бар **одложи** тај дан (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Беспомощной и одинокой, ей вдруг начинало казаться, что одного этого ужаса предвидения достаточно для того, **чтобы отдалить** или хоть ненадолго **отсрочить** этот день (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **надо+инфинитив:**¹²

Иде се куд се мора и са оним са чим се може (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Идти надо туда, куда надо, и с тем, что есть (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **разни глаголи употребљени у 3. лицу једнине или множине + различите именице (придеви или прилози) са извесним значењем модалног „морати“:**

Капија је најважнија тачка на мосту, исто као што је мост најважнији део вароши, или како је један турски путник, кога су

¹¹ У оваквој употреби могу се појавити и друге именице са значењем ‘морати’, ‘бити обавезан, приморан, неопходан, дужан’ и сл.

¹² Облик *надо+инфинитив* својственији је као еквивалент глаголу *требати*, али се може, не тако ретко, пронаћи и употребљен као еквивалент глаголу *морати*.

Вишеграђани лепо угостили, написао у свом путопису, „њихова капија је срце моста који је срце ове касабџе која сваком **мора да остане** у срцу“ (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Ворота венчают мост, а мост, в свою очередь, венчает город, или, как это написано в путевом дневнике некоего турецкого путешественника, хлебосольно принятого гражданами Вишеграда: „ворота сии поистине сердце моста, а мост поистине сердце города, город же, увиденный раз, **поистине останется** в сердце у каждого“ (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

Наравно да зимско доба не долази у обзир, јер тада **прелази** преко моста само онај **који мора**, па и тај пружа корак и погне главу под хладним ветром који стално дува над реком (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Зимнее время, естественно, не принимается в расчет, ибо тогда по мосту **переходят** только **в случае нужды**, да и то ускоряя шаг и вбирая голову в плечи под порывами холодного ветра, беспрестанно дующего над рекой (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

Овде, на вишеградској скели, **морале су да застану** и најупорније, јер их на скелу нису примали а преко воде се није могло (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

У вишеградског паром **отступились и самые упорные**, так как на паром не пускали, а иначе переправиться через реку было нельзя (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

Сад је у тами наслућивао све то и са горчином мислио како посао иде споро и тешко и како ће то једног дана **морати доћи** и везиру до ушију (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

Угадывая теперь все это в темноте, Абид-ага с горечью думал о том, как медленно и тяжело подвигается строительство и как однажды весть об этом **неминуемо дойдет** до слуха визиря (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf);

...Саопштио им да они „како законоше и први људи“ **морају** сутра у подне **дочекаати** аустријског комаданта на капији, поздравити га у име грађанства и отпратити до у чаршију (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

...и объявил им, что они, „как законники и первые граждане города“, **обязаны** завтра в одиннадцать часов утра **встретить** австрийского коменданта в – воротах, приветствовать его от имени жителей города и проводить до торговых рядов (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **(не)стоит / (не)стоило + инфинитив:**

Ниси морао по други пут навраћати, али није вала требало ни да се се крећеш из Плеваља (И. Андрић, *На Дрини ћуприја*. pdf);

*И тебе не стоило во второй раз **приходить**, чтобы все это нам объяснить, да и вообще из Плевле трогаться* (И. Андрић, *Мост на Дрине*. pdf).

➤ **надлежит+инфинитив:**¹³

*На кољену ми је хартија која мирно чека да прими мој терет, не скидајући га с мене и не осећајући га сама, преда мном је дуга ноћ без сна, и многе дуге ноћи, на све ћу стићи, све **ћу учинити** што **морам**...* (М. Селимовић, *Дервиш и смрт*. pdf);

*На колених у меня бумага, она спокойно ждет, чтоб принять на себя мой груз, не снимая с меня его тяжести; впереди долгая ночь без сна, много долгих ночей, я все успею, все сделаю, что **надлежит сделать**...* (М. Селимовић, *Дервиш и смерть*. pdf).

Дакле, поред најчешће заступљеног еквивалента српском глаголу *морати* – конструкције *должен+инфинитив*,¹⁴ могли смо да уочимо да у руском језику језику постоји велики број других облика који могу да пренесу значење овог модалног глагола. У нашим примерима приказана је само неколицина од мноштва могућности које у овом случају нуди руски језик. Као еквиваленти могу да се појаве бројни други глаголи у различитим формама, именице, придеви, прилози који носе у себи извесне примесе значења модалног глагола *морати*, као и различити спојеве глагола са наведеним врстама речи.

¹³ Облик *надлежит+инфинитив* представља застарелу форму еквивалента глаголу *морати*.

¹⁴ Дата конструкција је заступљена као еквивалент глаголу *морати* чак у 70% примера у нашем корпусу.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *ТРЕБАТИ*

Глагол *требати* проучаван је и презентован у више наврата (уп. Стевановић 1967: 237–242; Pranjković 1979; Танасић 1995–1996; Hansen 2001: 225–229; Kordić 2002: 175–190 и др.). Овај глагол незаобилазан је и у свакој граматици српског језика, у којима је углавном само укратко представљена његова примарна употреба (уп. поред осталог: Mrazović, Vukadinović 1990; 143–149; Katičić 1986: 275, 468–470). М. Стевановић је датом глаголу посветио нешто више пажње (в. Стевановић 1979: 36–37, 94, 603–604). Према његовом запажању, ако се овај глагол сврстава у групу неправилних глагола – он само у једном свом значењу („бити потребан“) – има облике за сва три лица једине и множине, а ако се посматра као глагол непотпуног значења, тада он има само безличну употребу (у облику 3. лица једине).

Глагол *требати* у српском језику веома је интересантан и комплексан будући да поседује више различитих значења и неколико употреба. За овај глагол карактеристична је припадност двама групама: 1) групи самосталних (пунозначних) глагола, као и 2) групи модалних глагола:

- (1) *Ти ми више не требаш;*
- (2) *Ти треба да одеш одавде.*

Пунозначни глагол *требати* најчешће изражава значење 'бити потребан', односно подразумева нешто што је потребно, неопходно имати, а може да се односи на жива бића или предмете, појаве које нас окружују, а притом су нам неопходни ради остваривања одређених потреба, циљева и сл.

Када говоримо о његовој граматичкој употреби, ваља истаћи да се *требати* користи на два начина: 1) са допуном у дативу и номинативу (понекад уместо номинатива може да се употреби и партитивни генитив): **Треба ми нова кошуља / Треба ми нових кошуља**; 2) са допуном у акузативу и номинативу (уместо акузатива може бити употребљен партитивни генитив): **Треbam нову кошуљу / Треbam нових кошуља**. Независно од тога уз коју допуну је употребљен, глагол увек показује

лице и број субјекта реченице, а у перфекту и род: *Требала ми је нова кошуља*; *Требао ми је њен број телефона*; *Ти требаш нову одећу*. Као што смо већ навели, 'оно што нам треба' може да се односи на жива бића и предмете: *Баш ти нам требаш у овој ситуацији!*; *Требамо те за овај пројекат*; *Данас нам треба много хлеба*.

Модални глагол *требати* може да изражава више различитих значења:

- Нужност, неопходност да одређена радња буде извршена јер у супротном може да дође до одређених последица: *Треба одмах да одеш код лекара!*
- Савет, захтев да нека радња буде извршена: *Треба много више да учиш!*
- Жељу, намеру говорног лица, примереност нечега: *Није требало тако да поступите!*

Глагол *требати* припада модалним глаголима којима се изражава деонтичка модалност слабијег интензитета. Његово значење може да се третира као значење извесне потребе, такође и као значење моралне обавезе. Можемо рећи, да овај глагол носи у себи и слабију епистемичку модалност у поређењу са оном коју има глагол *морати*: *То треба да је мој брат*; *Треба да је већ кренуо*; *Требало би да крене сваког момента*.

– ДОПУНЕ ГЛАГОЛА *ТРЕБАТИ* УПОТРЕБЉЕНОМ У МОДАЛНОМ ЗНАЧЕЊУ –

Ти треба да дођеш сутра у подне!

Он треба да дође (доћи) сваког часа!

Глагол *требати* као допуну може да има инфинитив другог глагола или клаузу *да+презент*. Према М. Стевановићу допуна *да+презент* користи се онда када је лице на које се односи допунски глагол одређено: *Треба да доручкујемо* (док се понекад, знатно ређе, може срести и инфинитив са дативом личне заменице: *Треба им причекати*). У случају када лице на које се односи допунски глагол није

одређено, а притом је тај глагол повратни, мора се употребити инфинитив: *Треба се залагати за свој успех*. Уколико допунски глагол није повратни, тада се могу употребити две варијанте: *да+презент* + енклитика *се* (*Треба да се ради*), или инфинитив (*Треба радити*). Независно од тога која је варијанта употребљена, смисао остаје исти (Стевановић 1979).

Будући да наводимо да глагол *требати* има двојаку синтаксичку употребу, личну и безличну, могли бисмо да констатујемо да се ту ипак јавља и одређена семантичка различитост: у личној употреби овај глагол поприма значење „потребовати“ (*Њима треба одмор; Вама требају нове ципеле*) док безлично употребљен овај глагол носи смисао „нешто блаже него мора“ (*Ја треба данас да учим; Требало је да ти то осмислиш!*).

Ваља навести и то да у говорном језику готово свакодневно можемо чути примере личне употребе овог глагола са допуном *да+презент*: *Они су требали са нама да иду на екскурзију; Један од њих је требао то да каже; Мислим да је Марија требала књигу теби да донесе* итд. С. Танасић такође наводи у свом раду бројне примере личне употребе модалног глагола *требати* и уз допуну *да+презент* и уз инфинитив и констатује да је ситуација таква, иако то није у складу са захтевима норме (в. Танасић 1995–96: 44–45)¹⁵.

Овај глагол се одликује веома честом употребом. Он је један од најфреквентнијих глагола у српском језику, а према истраживањима различитих корпуса и текстова српског (српскохрватског) језика забележени су подаци да је овај глагол после глагола *бити* најзаступљенији глагол у новинском стилу (в. Kordić 2002: 175).

Велику заступљеност овог глагола показује и његова употреба у мноштву учесталих фразеолошких израза: *тако ти и треба; још би ми само то требало; како треба; мало је требало; то ми није требало; не треба трошити време; коме још треба* и сл.

¹⁵ Према мишљењу (препукама) појединих српских лингвиста личне глаголске облике глагола *требати* требало би избегавати (без обзира на то што се они налазе у широкој употреби у различитим функционалним стиловима, пре свега у разговорном); више о употреби датог глагола и његовом статусу у сваременом српском језику в., поред наведене литературе, и у: Марковић 1950; Стевановић 1967; Marković 1980; Ђукановић 1994; Танасић 2015.

Глагол *требати* веома често бива употребљен приликом изражавања претпоставки, сумњи и сл: *Треба да су већ завршили* или: *Треба да су већ стигли*. Као што можемо да уочимо, у наведеним примерима уз глагол *требати* јавља се допуна *да+перфекат*, што је својствено и за глагол *морати* употребљен у истом значењу. Овде је заправо реч о елиптичним структурама у којима је изостављена допуна у облику инфинитива *бити*: *Требало би да су већ стигли*; *Мора (бити) да се успавао*. У оваквим примерима, допуна глаголу *требати* је глагол *бити*, односно он је у функцији директне допуне, уз коју је још потребна допуна *да+презент*. Овакав тип модалних конструкција не може бити замењен конструкцијом модални глагол + инфинитив.

Разнолика употреба глагола *требати*, као и већи број конструкција које је он способан да образује, указује нам и на потребу за разграничавањем двају типова модалности – објективне и субјективне, које се јављају и код глагола *морати*.

Анализом примера са глаголом *требати* у нашем корпусу¹⁶ дошли смо до следећих података: (1) као што смо и могли да претпоставимо, нешто више од три четвртине примера са овим глаголом употребљено је у облику *треба*, пре свега због могућности његове безличне употребе у датој форми (пошто је *треба* једини облик овог глагола којим се у садашњем времену може исказати безличност); (2) врло је фреквентан и облик *требало (би)*, који се такође може користити безлично; (3) најзад, можемо да закључимо да глагол *требати* као доминантну има безличну употребу.

¹⁶ Наш корпус садржи 140 примера са глаголом *требати*.

➤ *инфинитив допунског глагола (без глагола треба́ти):*

– *Требало би тог Канта ухапсити* за такве доказе и затворити на три године у Соловке! – потпуно неочекивано бубнуо је Иван Николајевич (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

– *Взять бы этого Канта, да за такие доказательства года на три в Соловки!* – совершенно неожиданно бухнул Иван Николаевич (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– *Сам човјек управља* – пожурio се да љутито одговори Бездомни на ово, *треба признати*, не баш једноставно питање (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

– *Сам человек и управляет*, – поспешил сердито ответить Бездомный на этот, *признаться*, не очень ясный вопрос (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

➤ *следует + инфинитив:*

Берлиоз је истог часа схватио што треба да ради (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Берлиоз тотчас сообразил, что следует делатъ (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Ако је злочинац, онда најприје треба викати «у помоћ!» (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Ежели он преступник, то первым долгом следует кричатъ: «Караул!» (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Можда је то једино чега се треба бојати? (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Может быть, только этого одного и следует бояться? (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **необходимо / нужно / надо (было) + инфинитив:**

– Злочинац ме назива «добри човече». Изведите га одавле на часак, објасните му како **треба** са мном **разговарати** (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

– Преступник називаает меня «добрый человек». Выведите его отсюда на минуто, објасните ему, как **надо** **разговаривать** со мной. Но не калечить (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf)

Хтео не хтео, одеш у крчму да играш билијара, али **треба умети играти!** (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

Поневоле поидеши в трактир и станешь играть на биллиарде; а для того **надобно уметь играть!**» (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Морамо признати да је Берлиозов план био правилан: **ребало је допрчати** до најближе телефонске говорнице и јавити у уред за странце да ето, дошљак из иноземства, конзулант, сједи на Патријаршијским рибњацима у стању које је видљиво ненормално (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

План Берлиоза следуеет признатъ правильным: **нужно было добежатъ** до ближайшего телефона-автомата и сообщить в бюро иностранцев о том, что вот, мол, приезжий из-за границы консультант сидит на Патриарших прудах в состоянии явно ненормальном (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Зар је **ребало наимати** некрста за васпитача, као да господар није имао својих људи! (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

И **нужно было нанимать** в дядьки басурмана, как будто у барина не стало и своих людей! (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Нетко се забринуо, викао **да треба** одмах, овдје, на лицу мјеста, **саставити** некакав колективни телеграм и одмах га послати (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Кто-то суетился, кричал, что **необходимо** сейчас же, тут же, не сходя с места, **составить** какую-то коллективную телеграмму и немедленно послать ее (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Да би се јасно видела и потпуно разумела слика касабе и природа њеног односа према мосту, **треба знати** да у вароши постоји још једна ћуприја, као што постоји још једна река (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Чтобы полнее представить себе картину города и природу его отношений с мостом, **необходимо иметь в виду**, что в городе был еще один мост и еще одна река (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **приходиться / прийти + инфинитив:**

Бездомни је оцртао главни лик своје поеме, то јест Исуса, врло црним бојама, па ипак је, према уредникову мишљењу, **требало** читаву поему **писати** изнова (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Бездомный главное действующее лицо своей поэмы, то есть Исуса, очень черными красками, и тем не менее всю поэму **приходилось**, по мнению редактора, **писать** заново (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Али мора се вјеровати да је професор ипак приповједао, иначе **би требало претпоставити** да је то исто сањао и Берлиоз зато што је рекао пажљиво проматрајући странчево лице... (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Но надо полагать, что все-таки рассказывал профессор, иначе **придется допустить**, что то же самое приснилось и Берлиозу, потому что тот сказал, внимательно всматриваясь в лицо иностранца... (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

Анализом примера са глаголом *требати* и његових еквивалената у руском језику, утврдили смо да безличном облику *треба* у руском језику највише одговарају следећи облици: *инфинитив*; *надо* / *нужно* / *необходимо* + *инфинитив*; *следует*+*инфинитив*, а облику *требало би*: *инфинитив+бы*; *приходилось* / *придется* + *инфинитив*; *нужно было* / *надо было* / *необходимо было* + *инфинитив*; *стоило*+*инфинитив*.

Наведени облици представљају најчешће заступљене еквиваленте глаголу *требати* у руском језику, а будући да је језик способан да понуди и другачија решења, ми смо приказали она најтипичнија.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *МОЋИ*

Заједно са глаголом *морати* глагол *моћи* у српском језику сматра се централним епистемичким модалом, првенствено због тога што његово основно значење обухвата појмове могућности, као и дозволе. Овај глагол у себи садржи и особине динамичке могућности, односно способности да се нешто учини. Способан је да изражава значење деонтичке и динамичке модалности. Веома често долази до тога да се не може лако установити који се од поменути два типа модалности изражава глаголом *моћи*: *Чак и најтоплији савет може да схвати као лошу намеру и то је још више може одвући у депресију.*

Овај модални глагол, попут осталих њему сличних, може да функционише само у споју са другим глаголима, тако да они тек заједно изражавају одређено значење. Најчешће се „спаја“ са клаузом *да+презент* или са инфинитивом другог глагола.

Моћи је глагол несвршенога вида и његово примарно значење било би: ‘имати могућност (да се нешто (у)чини)’, ‘бити у стању:’ *Њена деца се могу школовати у Паризу; Колега не може мене да схвати; Ја могу да јој однесем доручак.*

Према лексикографским тумачењима глагол *моћи* садржи више различитих значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

- 1) а) ‘бити у стању, бити кадар учинити нешто’: *Био је веома тужан што не може да понесе ниједан део товара.*
б) ‘бити способан, квалификован урадити нешто’: *Само експерти могу да виде разлику између та два стабла.*
в) ‘бити у могућности, имати прилику да се учини нешто’: *Жени сина кад хоћеш, а кћер удај кад можеш (посл.).*
г) ‘бити у моћиности, у прилици, видети или чути нешто’: *Само сам у тим тренуцима успевала да видим његовне тамне, продорне очи.*
- 2) а) ‘располагање елементима за извођење неког закључка, доношење одлуке и сл.’: *Још се ове недеље можемо надати снегу!*

- б) ‘садржавање повода за неку тврдњу, веровање’: *Ова вила може да припада само градоначелнику!*
- 3) а) ‘евентуална или стварна могућност (вероватноћа или уверење)’:
О његовом животу би се могла написати читава књига.
б) ‘у упитним реченицама у којима се изражава нека недоумица, сумња, заинтересованост’: *Ко би то могао да буде?*
в) ‘када се неки број (најчешће година) приближно одређује’:
Могло би јој бити двадесетак година.
- 4) а) ‘када се исказује допуштање, дозвољавање нечега’: *Лекар је слободан. Можете ући у ординацију!*
б) ‘када се допушта нешто, чему се не придаје важност’: *Може да прича шта год хоће, мени је свеједно!*
в) ‘смети, усуђивати се, допуштати себи нешто’: *Како се можеш тако обраћати родитељима?*
г) ‘када нешто не долази у обзир, нема друге могућности’: *Друго не можемо, него да напустимо град.*
- 5) ‘имати неку намену, употребу’: *Плод овог дрвета се може јести.*
б) ‘изношења предлога, сугестије или блаже заповести’: *Заиста би могао више да учиш!*
- 7) а) ‘бити у одређеним односима са неким (најчешће одрично), слагати се’: *Са њим нико никада није могао.*
б) ‘трпети, подносити некога’: *Она га и видети више не може!*
- 8) (покр.) ‘бити болестан, немоћан (у одричном облику)’:
Мама јој стално помаже, она још увек на ноге не може.

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА **МОЋИ** У РУСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ **лични облик глагола мочь + инфинитив:**

Тада сваки овдашњи грађанин може, у свако доба дана и ноћи, да изиђе на капију и седне на софу, или да се задржава ту око ње у послу или разговору (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Каждый горожанин может тогда в любое время дня и ночи выйти на балкон и посидеть на диване или вообще по делам и без дел поболтаться на мосту (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **инфинитив:**

*Селяк се мучи и мршти и мисли у себи: „Циганин је, створење без крста и душе, па **нит' можеш да га кумиш ни братимиш**, ни ичим на земљи или на небу закунеш, а десну руку држи у плитком џепу од гуња и у њој стиснуто седам гроша“ (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);*

*Крестъянин мучится и хмурится, а про себя думает: «Одно слово цыган, человек без крста и без совести, его **не умолишь, не упросишь**, нет у него ничего святого ни на земле, ни на небе!» В то же время правую руку он держит в неглубоком кармане гуны, сжимая в ней семь грошей (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).*

➤ **(не)возможно + инфинитив:**

*Свакако, **не може се порицати** да су Вишеграђани од давнина важили, у поређењу са становницима других места, као људи лакомислени, склони уживањима, и брзи на трошак (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);*

*И в самом деле, **невозможно отрицать**, что легкомыслие, любовь к удовольствиям и мотовству издавна отличали вышеградцев от жителей других городов (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).*

➤ **нет возможности + инфинитив:**

*На примјер, прогониш га а **не можеш га достићи** (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);*

*Например, за ним погонишься, а **догнать его нет возможности** (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).*

➤ **надо+инфинитив:**

*Ваља додати још нешто: **може се са сигурношћу рећи** да би многе жене дале много тога кад би могле замијенити свој живот за живот Маргарите Николајевне (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);*

К этому **надо добавить** еще одно – с уверенностью можно сказать, что многие женщины все, что угодно, отдали бы за то, чтобы поменять свою жизнь на жизнь Маргариты Николаевны (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

➤ **Ø:**

Наше жене верују да има по једна ноћ у години кад се **може видети** како на ту хумку пада јака бела светлост право са неба (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Наши женщины верят, что раз в году ночью с неба падает на холм сноп яркого света (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **быть (отсутствие облика овог глагола у садашњем времену) / не было + прилог (видно, возможно, слышно итд.):**

То што се сада сручило на касабу и цео овај крај била је велика, неразумљива напаст којој се **није могло догледати** краја (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Большое, непостижимое бедствие обрушилось на город и на всю округу, и конца ему **не было видно** (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **разни глаголи употребљени у 3. лицу једнине или множине + инфинитив:**

И тада **би се могло десити** да падне у немилост код везира (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

И тогда Абид-ага **рискует впасть** в немилость (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);

– Онда је најљепше овдје иза појате. Близу је кућа, па ако нас нешто зграби, **можемо викати** да дође дјед (Б. Ћопић, Глава у кланцу ноге на вранцу. pdf);

– А знаеш, лучше всего нам будет здесь, за сараем. Дом рядом, если кто-нибудь зацапает нас, **крикнем** взрослых на выручку (Б. Ћопић, Ноги в поле голова на воле. pdf).

➤ *глагол несвршеног вида употребљен у 2. лицу једнине (најчешће у одричној форми):*

...и не можеш га само тако једноставно ухватити (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

...и так его не поймаеш (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Не можеш мене усхитити Пушкином – и опет је уздахнуо (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf);

Пушкиным-то меня не удивишь, – и он опять завздыхал (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

Анализа наведених примера и еквивалената глагола *моћи* у руском језику дала нам је могућност да уочимо да руски језик нуди мноштво различитих решења која нам омогућавају да пренесемо његово значење. Свакако, најчешће је заступљен руски модални глагол *мочь* у споју са инфинитивом и то у највећем броју примера, али, поред наведеног, пронашли смо читав спектар и других опција којима се може пренети дато значење¹⁷.

¹⁷ У раду ћемо приказивати само најфреквентнија и најтипичнија еквивалента решења.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ ХТЕТИ

Глагол *хтети*, заједно са глаголима *требати*, *смети* и *умети*, најчешће се назива периферним епистемичким модалом. Овај модални глагол означава, пре свега, вољу, хтење. Полазећи од тога да је код глагола *хтети* у свакој употреби присутна воља ауторитета који издаје захтев или наређење, он би спадао у деонтичку модалност, али, с друге стране, он може да се понаша исто као и глагол *моћи* у својој „спорадичној“ употреби, која се може сматрати и епистемичком:

Овај лек хоће (може) да буде прејак ако се не користи према упутству.

То хоће (може) да буде веома опасно ако се са вежбањем не почне на време.

Према лексикографским тумачењима глагол *хтети* има више различитих значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

- 1) а) ‘имати вољу, бити спреман на неку радњу, пристајати на нешто, бити сагласан, желети’: *Свом снагом је хтела да помогне своме брату.*
б) ‘намеравати, смерати, покушати’: *Хтели су у дом да га сместе.*
в) ‘намеравати поћи или преместити нешто’: *Куда ћеш са том књигом у руци?*
г) ‘захтевати, тражити’: *Хоћу једнако да буде свима!*
- 2) ‘пристајати на брак са неким’: *Она га неће за мужа.*
- 3) а) ‘као помоћни глагол у будућем времену’: *Хоћеш ли доћи?*
б) ‘са изостављеним главним глаголом, који се подразумева’: *Киша ће!*
- 4) а) ‘бити готов, бити пред нечим што предстоји’ (често уз изостављен главни глагол): *Кад хтеде она да дође, већ беше сувише касно; Већ је хтело подне, а они се нису појављивали* (пример преузет из: Речник српског језика МС 2007).

- б) ‘умало избећи неки немили догађај’ (обично у аористу): *Толико је био љут, хтео је да пукне! Хтедосмо да поцркамо од глади* (пример преузет из: Речник српског језика МС 2007).
- 5) а) ‘бити склон’ (понекад уз изостављање главног глагола): *Био је увек у журби, али и навратити је понекад хтео.*
 б) ‘означавање радњи које су се понављале у прошлости’: *Кад год би пролазио овуда, увек је хтео цвеће јој носити.*
- 6) ‘ићи од руке’ (у смислу ‘срећа прати’): *Карта га је одувек хтела!*
- 7) ‘не остваривати се, не наступати’ (у одричном облику): *Те ноћи сан ми никако није хтео на очи.*
- 8) а) ‘требати, бити потребан’ (у упитном облику и у безличној конструкцији са *се*): *Што јастребу хоће наочали?* (Његош)
 б) ‘желети, бити у вољи’ (у безличној конструкцији са *се*, са субјектом у дативу): *Њима се данас радити неће!*

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА ХТЕТИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ **лични облик глагола хотеть + инфинитив:**

Хоћу да вам кажем да ти гласови нису измишљени ни претерани (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Хочу вам сказати, што слухи эти не вымысел, не преувеличение (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **инфинитив:**

– *Нису ми се ни стари крстили па нећу ни ја. Ја, ефендија, нити хоћу са Швабом да се крстим нит са будалом да идем у војску, – одговарао је мирно хоџа* (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

– *Ја, эфенди, ни креститься с австрияками, ни с дураками на войну ийти не намерен, – спокойно возражал ему ходжа* (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ Ø:

«Хоћемо да главе положимо» (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

«Сложим свои головы на поле брани!» (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);

Стотинама година сељаци ту спуштају терете кад хоће да се одморе... (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Веками крестьяне при переходе через мост сбрасывают здесь свою поклажу и отдыхают... (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ *разни глаголи у 3. лицу или у саставу декомпонованих предиката, најчешће у споју са именицама: циљ, намера, планови и сл. (цель, намерение, планы и сл.):*

Постигли су оно што су хтели и, као увек, били задовољни својим успехом (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Они достигли својој цели и, разумеет се, били доволни својој победом (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);

Њихова необманута радозналост, што значи и кад се скрива, заштићена је њиховом неприкосновености, ако то само хоће (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Неподдельное любопытство, которым они светятся, несмотря на все старания его скрыть, защищает их неприкосновенность, если это входит в их планы (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Стајали смо једно према другоме као два ратника са скривеним оружјем иза леђа, као два противника са скривеним намерама у себи, показате се кад кренемо у напад, чекао сам да видим шта хоће да заузме, шта хоће да одузме... (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Мы напоминали двух воинов, которые до времени прячут оружие за спиной, или двух соперников, таящих друг от друга свои намерения, мы откроем себя лишь тогда, когда перейдем в наступление (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf).

➤ **глагол мочь у личном облику + инфинитив:**

*Вероватно сте чули да тражимо рад и послушност од свакога, **да хоћу и да избијем и да убијем** сваког ко не ради како треба и не слуша без поговора... (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);*

*Вы, вероятно, слышали, что я требую от всех работы и повиновения и **могу бить и забить** до смерти за малейшее проявление лени или строптивости... (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).*

➤ **вознамериться, пожелать, задумать + инфинитив:**

*Ако је лане, судећи по гомилама дрвета, изгледало да Абидага намерава да диже мост од дрвене грађе, сад се свету чинило **да хоће** нови Стамбол **да подигне** овде на Дрини (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);*

*Если в прошлом году невиданные горы леса, казалось, говорили о том, что Абид-ага собирается строить деревянный мост, то теперь горожане готовы были думать, что Абид-ага **вознамерился** здесь, на Дрине, **воздвигнуть** новый Стамбул (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);*

*У њима је било људи који су дошли као војници првог позива са окупационим трупама на **нису хтели да се враћају**, него остали да служе у штрајфкору (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);*

*В них были и призывники первого набора, – придя сюда солдатами оккупационных войск и **не пожелав уходить**, они остались служить в рядах карателей (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf);*

*Знам, знам, **хоћеш да се жениш** с њом (Б. Ћопић, Глава у кланцу ноге на вранцу. pdf);*

*Я про тебя все знаю, ты на ней **жениться задумал** (Б. Ћопић, Ноги в поле, голова на воле. pdf).*

Анализа еквивалената глагола *хтети* у руском језику показује да је стање слично као и код еквивалената осталих модалних глагола. Дакле, највише је заступљен лични облик глагола *хотеть*+инфинитив, а осим овог облика, наилазимо на мноштво другачијих еквивалентних решења у руском језику: пре свега доминира употреба инфинитива другог глагола (без модалног), као и употреба другог глагола (најчешће)

у форми 3. лица, такође у одуству модалног. У функцији еквивалената појављују се и глаголи који у себи садрже модална значења ‘намере’, ‘жеље’, затим глаголи у саставу декомпонованих предиката, најчешће у споју са именицама које означавају ‘циљ’, ‘намеру’, ‘план’, ‘идеју’ и сл., а интересантно је да смо у неколико примера пронашли модални глагол *мочь* у личној форми са инфинитивом као еквивалент глаголу *хтети*.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ СМЕТИ

Глагол *смети*, заједно са глаголима *требати*, *хтети* и *умети*, најчешће бива окарактерисан као периферни епистемички модал. Дати глагол поседује доминантна деонтичка значења ‘тражења или давања дозволе’:

*Мама, смем ли да гледам телевизор?
Смеш, чим завршиш домаћи задатак.*

У потврдној форми глагол *смети* нема епистемичких тумачења док се у случајевима када је употребљен у одричном облику, можда може говорити о епистемичкој модалности: **Ово сме (бити) важно за свакога од нас / То не сме бити важно за свакога од нас.*

Глагол *смети* може да има неколико значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

I 1) ‘имати смелости, усуђивати се учинити нешто’: *Да је тада говорила истину, сада би смела седети са нама.*

2) а) ‘бити допуштено (некоме нешто)’: *У наше време се није смело тако говорити!*

б) ‘учтиво (најчешће у питању)’: *Смем ли Вас нешто замолити?*

3) ‘моћи, имати основа, оправдања за нешто’: *Не смете се на њега љутити, он то није намерно учинио!*

II ~ се (искључиво безлично): ‘бити допуштено’: *Овде се не сме паркирати!*

➤ **лични облик глагола сметь + инфинитив:**

...ја не смем узети на себе толико велику одговорност када се тиче безбедности покрајина, које ми је поверило Њено Императорско величанство, свемилостива царица моја (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

...я не смею взять на себя столь великую ответственность, когда дело идет о безопасности вверенных мне провинций ее императорским величеством, всемилостивейшей моею государыней (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

А већ за жене није смео нико ни да пита, јер би то сматрали кравом увредом (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Про женицин же никто и спрашивать не смел, это считалось кровным оскорблением (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **Ø (допунски глагол у личном облику без модалног глагола):**

...као мутевелија, последњи који сме да напусти ову задужбину коју су изгледа сви напустили (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...как управитель, последним покинет детище великого визиря, от которого, похоже, уже все отступились (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **модални глагол сметь у личном облику + декомпоновани предикат:**

О томе је увек снивао, али никад није имао толико новца да би смео да уђе и окуша срећу (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

В мечтах своих давно уже предвосхищая этот миг, Букус до сих пор за неимением приличной суммы не смел переступить порог заветной комнатухи и попытать счастья (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **глагол мочь у личном облику + инфинитив:**

Шта мислиш, би ли пруски краљ смео да се огледне са мном? (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

Как ты думаешь: прусский король мог ли бы со мною потягаться? (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

...и везују поцепане крајеве своје једине кошуље од грубог лана, која је поцрнела од кише, блата и дима, али они не смеју да је оперу, јер би се у води распала све на ситна влакна (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...связывают кое-как обтрепанные полы единственной холщовой рубахи, темной от грязи, дыма и дождей и настолько ветхой, что она уже не может выдержать стирки (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **можно / нельзя + инфинитив:**

Василиса Егоровна није могла уснути читава ноћ и никако се није могла досетити шта се то збива у мужевљевој глави, а што она не сме знати (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

Во всю ночь Василиса Егоровна не могла заснуть, и никак не могла догадаться, что бы такое было в голове ее мужа, о чем бы ей нельзя было знать (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf).

Преглед еквивалената глагола *смети* у руском језику доводи нас до закључка да је, као и код других модалних глагола, најчешће заступљен лични облик глагола *сметь* + инфинитив. Затим, као често еквивалентно решење појављује се допунски глагол у личној форми (уз одсуство модалног глагола), као и комбинација глагола *сметь* у личном облику са декомпонованим предикатом. Често смо наилазили на конструкцију *можно / нельзя + инфинитив*, као и на употребу глагола *мочь* у личном облику са инфинитивом у функцији еквивалента глаголу *сметь*. Уочили смо нешто интересантно код овог глагола: за разлику од других модала, код којих се веома често у улози еквивалента појављује инфинитив другог (допунског) глагола (без модалног), међу еквивалентима глагол *смети* у нашем корпусу нема ниједан такав пример.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ УМЕТИ

Глагол *умети* је у српском језику углавном представљан (заједно са глаголима *требати*, *хтети* и *смети*) као периферни епистемички модал. Овај периферни модални глагол превасходно изражава способност и припада коренској, динамичкој модалности. Ипак, ако погледамо примере типа: *Ова болест хоће / може / уме да се погорша уколико се не мирује*, видимо да се глаголи *умети* и *хтети* понашају исто као и глагол *моћи* у егзистенцијалној употреби, која може да се тумачи као епистемичка: *Ова kobасица може / хоће / уме да буде тешка ако ти је осетљив стомак*.

Глагол *умети* има неколико значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

- 1) ‘бити способан за нешто, овладавати неком вештином.’ *Био је врло непријатан и нисам умела да му одговорим.*
- 2) ‘бити добро упућен у неки предмет, знати.’ *Ја тим језиком добро владам и сигурно ћу умети све да преведем.*
- 3) а) ‘бити вешт у угађању некоме, прилагодити се нечијој ћуди, стицати нечију наклоност, придобијати неког.’ *Свима је добро познато да он уме са женама.*
б) ‘бити сналажљив, вешт, окретан.’ *Нека напред стану они који умеју!*

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА УМЕТИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ **лични облик глагола *уметь* + инфинитив:**

Али не спавају сви; умеју и они да бдију, за свој рачун и на свој начин (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Но спят не все; умеют и простолюдины провести приятно время по своему разумению и вкусу (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **допунски глагол у личној форми + как + лична форма глагола *уметь*:**

Сваки човек **проводи** своје време **како** најбоље може и **уме**... (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Каждый человек **проводит** свое время, **как** может и **умеет**... (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **способен / не способен + инфинитив:**

Исто тако гадио му се овај народ, и то муслимани као и хришћани, који је спор и невестит у послу, али брз на подсмех и ниподаштавање, и тако добро уме да нађе подругљиву и разорну реч за све што не схвата или не **уме да уради** (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

К тому же и весь здешний народ, и мусульмане не меньше, чем христиане, внушал ему чувство омерзения: ленивый, неумелый в деле, непочтительный и ехидный, он проявлял необыкновенную находчивость, когда надо было осмеять и изничтожить все то, что он **не способен** понять или **сделать** (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **проявлять находчивость:**

...и тако добро **уме да нађе** подругљиву и разорну реч за све што не схвата или не уме да уради (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...он **проявлял** необыкновенную **находчивость**, когда надо было осмеять и изничтожить все то, что он не способен понять или сделать (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **лична форма глагола суметь + инфинитив:**

Толико је желео тај час, а сада кад је наступио, он **није умео да га искористи** онако како је замишљао (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Так страстно жаждал он этой минуты, и вот теперь, когда она настала, Плевляк **не сумел** ее **использовать**, как хотел (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

- **смочь / не смочь у личном облику + инфинитив (најчешће у одричној форми):**

...и да нисте у правом тренутку умели да останете као мушко и као војник на свом месту (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...что вы не оправдали оказанного вам доверия и не смогли в нужный момент проявить себя настоящим мужчиной и добросовестным солдатом (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

- **надо / надобно + инфинитив глагола уметь + инфинитив допунског глагола:**

Хтео не хтео, одеш у крчму да играш билијара, али треба умети играти (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf);

Поневоле пойдеш в трактир и станешь играть на биллиарде; а для того надобно уметь играть! (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf).

- **Ø (допунски глагол у личној форми без модалног глагола):**

Младић је признавао све и није умео да наведе ништа у своју одбрану, чак ни оно што му је сам Драженовић у својим питањима намерно наметао (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Юноша во всем покаялся и, ничего не приведя в свою защиту, не воспользовался даже тем, что нарочно подсказывал ему Драженевич в своих наводящих вопросах (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

- **не умети (у одричној форми) – быть лишенным чего-то:**

Миле који, као сви Лијештани, нема слуха и не уме да пева, певао је, урлао, у густој и осојној страни (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

И Миле, как и все уроженцы Лиески, лишенный голоса и слуха, запел, вернее, заголосил в глубине тенистой роуци (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ ***владати одређеним знањем, способношћу, бити успешан у некој области:***

...и да постанак стварног, вешто зиданог и трајног моста ките маштарским причама које су опет они умели вешто да граде и дуго да памте (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...и его реальную историю разукрашивать фантастическим вымыслом, в чем он был большой искусник и что так надолго запоминал (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ ***бити вешт у нечему, радити нешто добро:***

Тај Бади је за добре паре писао лаке и звучне стихове и умео вешто да их наметне великашима који су подизали или оправљали велике грађевине (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Этот Бади за хорошие деньги слагал легкие и звучные стихи и очень ловко сбывал их вельможам для украшения возводимых или восстанавливаемых крупных построек (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

Анализом примера са употребом глагола *умети* у српском језику уочили смо да је овај глагол у далеко мањој мери заступљен у односу на друге модалне глаголе, чак се у извесном броју књижевних дела не среће ни једанпут. С друге стране, он је, нпр. код Андрића, веома фреквентан, а анализа његових еквивалената у руском преводу показује да се користи велики број различитих средстава којима се преноси значење овог глагола у руском језику. За разлику од других модалних глагола, када је реч о еквиваленцији у руском језику, овде смо приметили да није доминантна очекивана опција *уметь*+инфинитив, већ су у употреби далеко распрострањенија другачија решења.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *ВОЛЕТИ*

Глагол *волети* у српском језику заузима периферију ФСП модалности. Овај глагол може да има неколико различитих значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

I 1) а) (некога): ‘осећати љубав, бити пријатељски расположен, наклоњен, везан осећањима (за некога)’: *Умео је да разговара са људима и они су га волели.*

б) ‘марити, имати воље (за нешто), трпети, подносити (некога, нешто), осећати задовољство (у нечему)’: *Волела је да слуша музику, то јој је чинило највеће задовољство.*

в) (о биљкама, животињама): ‘тражити као средину, подлогу, боље напредовати (захваљујући нечему)’: *Ова биљка нарочито воли топлоту.*

2) ‘желети, хтети’: *Волоо бих да ти се догоди ово што сам ја преживео.*

3) (понекад и са обличким обележјима поређења): ‘више (највише) волети, желети; претпостављати’: *Казао је да воли ову улицу више него било коју другу.*

II се ~ ‘осећати узајамну љубав, наклоност’: *Ова наша деца се воле, приметио је.*

Глагол *волети* поједини аутори сматрају модалним и убрајају га у групу заједно са другим модалним глаголима док се код других овај глагол не налази на датом списку. Глагол *волети* свакако, на неки начин, у себи садржи примесе модалног значења будући да означава однос неког лица према другом лицу, појави или предмету, притом директно истичући да ли то лице воли или не воли одређено друго лице, појаву или предмет, чак најчешће показује и у којој мери га воли, односно не воли.

Када погледамо горенаведена речничка тумачења код значења овог глагола, можемо да уочимо да глагол *волети* садржи модалност у свом I значењу – и то у све три подгрупе. Друго значење овог глагола (*волети се* – ‘осећати узајамну љубав, наклоност’) није модалног карактера.

➤ *лична форма глагола любитъ + инфинитив:*

А могло би се тицати многих, само он не воли да говори, поготову ако је бадава: што да човјек губи вријеме узалуд? (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

А многих могло бы касаться, только он болтатъ не любит, особенно если впустую: зачем понапрасну время терять? (М. Селимовић, Дервиш и смртъ. pdf).

➤ *хотел бы + инфинитив:*

Волио бих да знам је ли крив (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Хотел бы я знать, виновен ли он (М. Селимовић, Дервиш и смртъ. pdf).

➤ *хотелось бы + инфинитив:*

Два дрвета су бацала сјенку на капију, а он је стајао у процијепу свјетла, као осуђен, издвојен, изложен, а сигурно би волио да се склони у најгушћу таму (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Тени двух деревьев лежали у входа, он встал в расщелине света, осужденный, чуждый, выставленный напоказ всем, а ему, конечно же, хотелось бы исчезнуть в густой тьме (М. Селимовић, Дервиш и смртъ. pdf).

➤ *хотелось бы + чтобы + допунски глагол у прошлом времену:*

Волио бих да си дошао без разлога (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Мне бы хотелось, чтоб ты пришел просто так. Поговорить ни о чем и ни для чего. (М. Селимовић, Дервиш и смртъ. pdf).

➤ *желал бы + чтобы + допунски глагол у прошлом времену:*

Волио бих да није дошао (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Я желал бы, чтоб Хасан не появлялся (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf).

➤ *терпеть / не терпеть + други глагол:*

Није волео да му се ико меша у његову работу (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

И не терпел, когда другие совали нос в его обязанности (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ *не упустить случая + инфинитив:*

...и који воли да њушка и доставља и кад ништа од тога нема, у стању је да каже или да потврди рђаву реч (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...чтоб только подвести под удар восторженную голову, надо думать, не упустит случая сделать или поддержать любую гадость (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ *с пристрастием делать что-то:*

Сви су гледали преда се слушајући мудериса, који је био познат о томе што је више волео да надугачко прича туђа сећања него да јасно и кратко каже своје мишљење о ономе што се данас дешава (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Устремив недвижный взгляд в пространство, турецкие старейшины слушали мудериса, известного своим пристрастием подробно пересказывать чужие воспоминания вместо того, чтоб коротко и ясно высказать свое мнение о том, что происходит (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ **глаголски прилог садашњи (любящий /любящая) + инфинитив:**

...легендарни и стварно безимени мајстор каквог свака маса замислила и жели, јер **не воли да** много **памти ни** многима **да дугује**, чак ни у сећању (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

...и воистину безымянный зодчий, **какого только и может признавать толпа, не любящая обременять** своју **память** многими именима и чувством благодарности, пусть даже и посмертным (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

Посматрајући еквиваленте глагола *волети* у руском језику, дошли смо до закључка да је најзаступљенији еквивалент – облик личне форме глагола *любить*+инфинитив, али и код овог глагола, као и код других модала, његово значење може бити пренето у руском језику и помоћу бројних других начина. Најпре, веома честа је употреба облика *хотел бы / (мне) бы хотелось + чтоб(ы) + инфинитив*, као и исти облик са модалним глаголом *желать* (*желал бы + инфинитив*), затим, заступљен је у употреби и глагол *терпеть* као синоним глагола *волети* (углавном у одричном облику), као и комбинација разних других глагола у личној форми (без модала) са именицама типа *пристрастие, нетерпение, волнение*, као и са другим, најчешће апстрактним именицама.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛ *ЖЕЛЕТИ*

Овај модални глагол, као и глагол *волети*, налази се на периферији ФСП категорије модалности. Прегледом лексикографских података овог глагола увидели смо да он може да има следећа значења (Речник српскога језика Матице српске, www.srpskijezik.com):

I 1) а) ‘осећати потребу, чезнути, маштати, жудети за неким или нечим’: *Само желим да се добро наспавам, ништа више.*

б) ‘захтевати, тражити, хтети’: *Желим да ме оставе на миру!*

в) ‘имати вољу, намеру да се нешто учини’: *Силно је желела да упише факултет!*

2) ‘гајити наду, уверење да ће некоме нешто (обично добро) бити, да ће га нешто задесити’: *Од срца ти желим да те срећа прати!*

II ~ се: 1) ‘осећати неку жељу, потребу у вези са собом, својим положајем и сл’: *Желео је да попије чашу пива, био је страховито жедан.*

2) уз. повр: ‘чезнути, жудети једно за другим’: *Страховито су желели једно другог, то су сви примећивали.*

Глагол *желети* не сврставају сви у групу модалних глагола, али овај глагол, свакако, у неком од својих значења може да има модални смисао. То се пре свега односи на употребу датог глагола у значењу ‘захтевати, тражити, хтети’, где он показује још снажнију вољу, хтење да се нешто догоди у поређењу са глаголом *хтети*: *Хоћу да ме сви оставите на миру! / Желим да ме сви оставите на миру!*

– ЕКВИВАЛЕНТИ ГЛАГОЛА *ЖЕЛЕТИ* У РУСКОМ ЈЕЗИКУ –

➤ лични облик глагола *желать* + инфинитив:

Иди, рекао сам, јер он је био свједок моје слабости, несвјестан, слијеп и груб, али ја знам да је био ту, и нисам желео да га се стидим (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Иди, сказал я, ибо он был свидетелем моей слабости, случайным, слепым и глухим, но я-то знал, что он был здесь, и не желал его стыдиться (М. Селимовић, Дервиш и смерть. pdf).

➤ **лични облик глагола *хотеть* + инфинитив:**

Човјек је очигледно дошао због њега и желео да разговара (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Он, без сомнения, направлялся к нему и хотел ему что-то сказать (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

➤ ***хотеться*+инфинитив:**

А ја сам желео да му поставим безброј питања. Никад га више нећу видјети (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

А мне хотелось задать ему тысячу вопросов, ведь я никогда больше не увижу его (М. Селимовић, Дервиш и смерть. pdf).

➤ ***стремиться*+инфинитив:**

Под тим погледом без сјаја, што ме једва видео, престао сам да очекујем добру ријеч или милост, и само желео да одем, а све нека се сврши како алах хоће (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Под тусклым взглядом, который с трудом различал меня, я перестал ожидать доброго слова или милосердия и стремился лишь поскорее уйти, и пусть все оканчивается по воле аллаха (М. Селимовић, Дервиш и смерть. pdf).

➤ ***иметь / не иметь сил* + инфинитив:**

Сад су седели на сунцу и знојили се сва четворица, обучени у стајаћа одеда, узбуђени и брижни више него што су желели да покажу (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

И вот теперь все четверо в тяжелом парадном одеянии исходили потом, сидя на солнце и не имея сил скрыть свою тревогу и растерянность (И. Андрић, На Дрини ћуприја / Мост на Дрине. pdf).

- **именица *желание* + инфинитив допунског глагола (или декомпоновани предикат):**

Све је он то знао и најискреније желео да се држи реда и наредаба, па ипак радио је противно (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Но вопреки всем назиданиям и самому горячему желанию держаться предписаний и устава он поступал наоборот (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

- **быть расположенным / нерасположенным + инфинитив допунског глагола:**

На то, – одговори преко воље жена која је очигледно била преморена и није желела да каже више него што мора (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Об этом, – через силу подтвердила девушка, видимо, сильно уставшая и потому не расположенная говорить сверх необходимого (И. Андрић, Мост на Дрине. pdf).

Анализа примера са употребом глагола *желети* и његових еквивалената у руском језику показала је да највећу употребу има дати глагол (*желать*) највећу употребу има са инфинитивом (у 50% примера). Употреба модалног глагола *хотеть* са инфинитивом као еквивалента српском *желети* такође је веома честа (30%). Остатак представљају разна друга еквивалентна решења која нуди руски језик (*стремиться, (не)иметь сил, быть (не)расположенным + инфинитив*), или пак комбинација разних именица, најчешће апстрактних (*желание, стремление* итд.) са значењем модалности са инфинитивом допунског глагола.

МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (Закључне напомене)

Група модалних глагола у српском језику обухвата, условно речено, следеће глаголе: *морати, моћи, требати, хтети, смети, умети, волети и желети*. Тај број није свуда једнак. Глаголи *морати* и *моћи* најчешће се сматрају централним модалима док остали глаголи представљају периферне модале. Дати глаголи своје значење изражавају у комбинацији са другим, допунским глаголима, који стоје уз модални у облику инфинитива или у оквиру клаузе *да+презент*. Поједини глаголи из наведене групе у неком од својих значења су способни да функционишу и самостално или у споју са неким другим врстама речи, најчешће именицама или заменицама (*Они се воле*), али тада они немају модално значење.

Након извршене анализе еквивалената модалних глагола у српском језику, дошли смо до следећих запажања:

- Најчешће се као еквивалент употребљава адекватан (исти) модални глагол са инфинитивом: *моћи – мочь; хтети – хотеть; умети – уметь* итд.;
- Веома важно место међу руским еквивалентима заузимају предикативне речи *необходимо, надо, нужно, должен, можно / нельзя* и др. у споју са инфинитивом¹⁸: *требало је дотрчати / нужно было добежать, иде се куд се мора / идти надо туда, куда надо*;
- Веома честа је употреба неког другог модалног глагола као еквивалента: *волео бих да знам... / хотел бы я знать..., ...да хоћу и да избијем и да убијем... / ...могу бити и забити...*;
- Код многих глагола такође је фреквентна употреба инфинитива само допунског глагола (без модалног) у руском језику: *Требало би тог Канта ухапсити... / Взять бы этого Канта...*;

¹⁸ Ово је карактеристично не само за руски већ и за већину источно- и западнословенских језика.

- Заступљена је и употреба самог допунског глагола (без модалног) у личном облику: *...последњи који сме да напусти... / ...последним покинет...*;
- Важно је истаћи и то да се у бројним примерима у руском језику код сваког од наведених модалних глагола као еквиваленти појављују глаголи *мочь* и *хотеть*. Они су веома често еквивалентно решење чак и код глагола *волеи*, *желети*, *мети*, *умети*, што управо и сведочи у корист тога да ова два глагола представљају централне модале у руском језику и носе у свом значењу читав спектар модалних значења.
- Посматрајући еквиваленте српских модалних глагола у руском језику, запазили смо и врло честу употребу различитих именица са модалним значењем у споју са другим глаголима (али не модалним). То су најчешће апстрактне именице које означавају жељу, намеру, побуду и сл.: *желание*, *пристрастие*, *терпение*, *стремление*, *возможность* итд.

Анализом примера са употребом модалних глагола у оба поређена језика дошли смо до закључка да је за српски језик карактеристична „глаголска модалност“, а за руски – „предикативна“.

2.4. КОНСТРУКЦИЈЕ СА МОДАЛНИМ ГЛАГОЛИМА

Најзад, погледајмо које су најтипичније конструкције у које ступају посматрани, модални глаголи у оба поређена језика.¹⁹ Заступљено је више типова инфинитивних конструкција са модалним глаголима, који се у уотреби понашају слично као начинско-помоћни глаголи и изражавају унутарсинтаксичке модалне односе (Kravar 1963/64: 35; Золотова 1973: 151–152; Шведова 1980: 41; Чернова 1982; Batistić 1983; Пипер 1983; Порак 1983; Иљухина 1986; Бондарко 1990: 123; Ђукановић 1994; Апресян 1995: 405–452; Танасић 1995–96; Piper 2001: 171–180; Kordić 2002: 175–190; Јелић 2010, Штрбац 2010; Китадзё 2015: 93-99).

Модални глаголи (српски: *моћи, морати, требати, знати, умети, успевати / успети, хтети, смети*; руски: *знать, мочь / смочь, приходится / прийти, жажда, следовать, сметь / посметь, стоить, удаваться / удался, уметь, успевать / успеть, хотеть*)²⁰ који најчешће творе инфинитивне конструкције приказују различите врсте модалних значења, као што су: могућност / немогућност, способност / неспособност, хтење / нехтење субјекта да реализује радњу изражену инфинитивом. Посматрана модалност обухвата читав низ актуелизационих категорија везаних за становиште адресата и карактеристичних за однос пропозитивног садржаја исказа према стварности с обзиром на доминантна обележја реалности / иреалности (Бондарко 1990: 59). За конструкцију „модални глагол + инфинитив“ карактеристични су следећи типови категорије модалности: *потенцијалност* (која обухвата: могућност / немогућност и способност / неспособност), *облигаторност, нецеситативност, интенционалност* (која обухвата: хтење / нехтење, жељу / нежељу и намеру) (уп. Batistić 1983: 99–111; Бондарко 1990: 123; Мирић 2000: 47–55; Пипер 2001: 171–180).

¹⁹ Ова тема је била обрађена и представљена у неколико ранијих истраживања (в., поред осталог: Войводич, Радованович, Войводич 2005: 133–138; Радовановић, Војводић 2005: 103–117).

²⁰ Овде имамо у виду не само „праве“ модале већ и нешто обимнији спектар глагола који у себи носе примесе модалних значења у ширем смислу.

Потенцијалност

1) Могућност / немогућност (диспонираност)

Овај тип категорије модалности је најчешће изражен следећим глаголима: (српски) *моћи / узмоћи, успевати / успети* или фразеологизмом *полазити / поћи за руком*; (руски) *везти / повезти, мочь / смочь, суметь, удаваться / удался, успевать / успеть*. Глаголи који припадају овој групи најчешће имају уз себе субјекат у номинативу или дативу (уз номинатив увек стоји граматички субјекат, а уз датив – семантички): *Не могу да се ослободим утиска да смо се растали без потребе* (www.tvorac-grada.com); *Тај не може више да не говори* (И. Андрић); *Однако он не успел выговорить этих слов, как заговорил иностранец* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *О, Владичице, немој се згадити на мене недостојног грешника, већ ову гнусну нечистоту претвори у чистоту, ово безакоње у правду, лењост у усрђе, да бих се за Твоју славу, Господарице, потрудио и да бих узмогао Тебе хвалити у све векове. Амин* (Псалтир Пресветој Богородици, www.svetosavlje.org); *Надежда на то, что там ей удастся добиться возвращения своего счастья, сделала ее бесстрашной* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

2) Способност / неспособност (предиспонираност)

Способност / неспособност се најчешће изражава следећим глаголима: (српски) *знати, смети, умети, усудити се*; (руски) *знать, сметь / посметь, уметь, суметь*. Уз глаголе овога типа субјекат је увек у номинативу: *Не знам да живим, нити сам то знао...* (www.srpskapolitika.com); *Ко би се још усудио тако нешто да уради? Груню и потребовать у нее пирамидону, но все-таки сумел сообразить, что это глупости...* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Маргарита молитвенно протянула обе руки к Воланду, но не посмела приблизиться к нему и тихо воскликнула: – Прощайте! Прощайте!* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Я занялся фронтом, в классы не ходил, потому что учились только те, кто не знал читать и писать по-русски и первых четырех правил арифметики* (Н. И. Андреев, Воспоминания офицера 50-го егерского полка. www.rusocspora.ru).

Облигаторност

Модално значење облигаторности (обавезности / необавезности) изражава се неколицином глагола. У српском језику то су глаголи *морати* и врло ретко глагол *имати*: *Овај посао има још данас да се обави!* Уз дате глаголе користи се субјекат у номинативу. Ово значење у руском језику изражава се глаголом *приходиться / прийти*, који има употребу само у 3. лицу једнине, а уз њега је увек субјекат у дативу: – *Однако не очень радуйтесь, – сказал я, – всё-таки сюжет и план мои, так что вам придётся за них заплатить* (В. П. Катаев, Алмазный мой венец. www.ruscorpora.ru); – *Вам придётся примириться с тем, что я перестала быть девушкой и стала женщиной* (Г. А. Газданов, Вечер у Клэр. www.rusocpora.ru); *Опет морам окренути главу према отвору. То ме увијек замори* (Ч. Вуковић); *Морам да се поново привикнем на овај свет или ћу завршити у лудилу* (Пауло Коелџо: www.izrekeicitati.net).

Нецеситативност

Значење нецеситативности (нужности / ненужности) у руском језику најчешће бива изражено глаголима *следовать* и *стоять*, док га у српском језику углавном представљају глаголи *вредети*, *ваљати* и *требати*. Овај тип глагола у оба језика, као и у осталим словенским језицима, карактерише безлична употреба, дакле имају само облик 3. лица једнине, а заједно са инфинитивом другог глагола изражавају модално значење нужности / ненужности: *Да, следует отметить первую странность этого страшного майского вечера; Ну, а колдовству, как известно, стоит только начаться, а там уж его ничем не остановишь* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Да, ваља истаћи прву чудноватост те страшне свибањске вечери; Требало је да се кроз неколико дана нађем у својој породици и да опет видим моју Марију Ивановну* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf); – *Сам човјек управља – пожурio се да љутито одговори Бездомни на ово, треба признати, не баш једноставно питање* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); *Знао сам да се са Савеличем не вреди препирати, те му допустим да се припреми за пут* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

Интенционалност

Значење интенционалности (хтења / нехтења) у оба језика најчешће бива изражено глаголом *хтети* (руски *хотеть*), са којим је везан субјекат у номинативу. Овакав тип модалног значења може да има неколико подзначења, која се изражавају помоћу глагола *хтети* / *хотеть* или уз помоћ њему синонимичних глагола: (српски) *желети*, *жудети*, *маштати*, *мислити*, *тежити*, *стремити*, *чезнути*, *намеравати* (*имати намеру*); (руски) *жаждат*, *желать*, *мечтать*, *стремиться*, *намераваться* (*быть намерен*) (в., поред осталог: Илюхина 1986; Апресян 1995: 405; Војводић 1996):

1) *Волутативност* (хтење / нехтење у ужем смислу): *Я хочу быть с Олегом*, – *спокойно реагировала Снежана* (В. Токарева, *Своя правда*. www.ruscorpora.ru); *Я хоћу да будем са Олегом*, – *мирно је реаговала Снежана*;

2) *Оптативност* (жеља / нежеља): *Если хочешь знать*, *такое даже с людьми бывает* (В. Запашный, *Риск. Борьба. Любовь*. www.ruscorpora.ru); *Ако баш хоћеш да знаш*, *чак се и то са људима догађа*; *Нећу зажељети да други пут сједнем с њиме за исти сто* (М. Лалић); *Желео бих да објасним неколико кључних термина из Кантове филозофије* (www.instifdt.bg.ac.rs);

3) *Интенционалност* (у ужем смислу, намера): *Баш смо хтјели да већ једном раишчистимо то питање избора игре* (М. Лалић); *Я как раз хотел писать об осаде*, *но не давалась развязка* (Д. Быков, *Орфография*. www.ruscorpora.ru); *Знаете, я как раз хотел с вами посоветоваться*, *но вы куда-то исчезли* (Ю. Герман, *Дорогой мой человек*. www.ruscorpora.ru).

Додајмо још да је инфинитив у наведеним конструкцијама увек субјекатски јер обе радње у саставу дате синтагме корелирају са истим субјектом, без обзира на то да ли је он изражен номинативом или дативом (граматички или семантички субјекат).

2.5. КОМПОЗИТНЕ ПЕРФОРМАТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Као посебан сегмент, односно подгрупу лексички крњих глагола, представићемо конструкције модалних и перформативних глагола, које се користе као „индиректни“ перформативи. Група „компаративних“ (перифрастичних) перформатива биће анализирана као засебна целина. Конструкције са индиректним перформативима најчешће бивају посматране као периферија перформативног ФСП.

рус.: *Я хочу / хотел бы (я должен) попросить тебя прийти завтра ко мне.*

срп.: *Хоћу / хтео бих / морам да те замолим да сутра навратиш до мене.*

Дату подгрупу непунозначних глагола у нашем раду посматраћемо са становишта релевантних за сам предмет нашег истраживања, односно са аспекта несамосталности глагола и зависности од других речи, са којима заједно твори композитне (перформативне) конструкције. Најпре ћемо укратко описати ову глаголску подврсту, а затим издвојити глаголе који јој припадају, у руском и српском језику, како бисмо на конкретним примерима показали њихове карактеристике, које ову подгрупу обједињују са осталим, представљеним у овом раду, глаголима.

За разлику од класичних (канонских) перформативних конструкција, које су проучаване и представљане у руској и светској лингвистици у много наврата, требало би издвојити као засебну групу *компаративне перформативне конструкције*, које у својој структури садрже допунске компоненте, односно модалне модификаторе у облику предиката мишљења, намере, оцене, дозволе, емоционалног стања и сл.

Покушаћемо да скренемо пажњу на особености у функционисању композитних перформативних конструкција, које одређују перформативно понашање говорног лица у социјалним условима вербалне интеракције.

Функционална специфичност ових језичких јединица, које се остварују у говору, карактеристична је и због тога, што оне учествују у стварању једног новог модела говорног понашања: *Хотите, я дам Вам*

совет? – О, если бы я только мог просить Вас об этом!; – Мой господин, я не имею чести знать Вас, и поэтому я хотел бы попросить Вас извинить мою немного дерзкую просьбу.²¹ Хоћете да Вам дам совет? Могу ли да Вам понудим мало торте?²²

Овакве конструкције су састављене од неколико компонената које функционишу као јединствена целина, а њихово значење изводи се искључиво из такве целине, која одражава социјално-комуникативне односе учесника одређене социјалне интеракције и уз помоћ језика учествује у стварању једне нове реалности свог постојања и попуњава је смислом и значењем у оквиру новостворених социјалних односа.

СТРУКТУРА КОМПОЗИТНИХ ПЕРФОРМАТИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА

За разлику од структуре класичне перформативне конструкције, која је сачињена најчешће од два елемента, за структуру композитне перформативне конструкције карактеристична су три елемента. Предикативни центар семантичке конфигурације оваквих конструкција јесте модални модификатор у споју са перформативном јединицом. Модални модификатори који учествују у стварању предикатског језгра су облици модалних глагола: *долженствовать, желать, хотеть, мочь, сметь (иметь право)* у споју са предикатима *мишљења, намере, оцене, надања, савета, дозволе, емоционалног стања*. За овај тип конструкција карактеристично је и то, да у оквиру овакве композитне матрице перформативна јединица (која је у облику инфинитива) не губи своја функционална и семантичка својства и користи се на интерактивном нивоу за стварање нове реалности интерактивних односа између сабеседника (Романова 2010: 30).

Улога модалних глагола који ову групу перформативних конструкција чине специфичним је следећа: они модификују семантику основног перформативног обрасца и истичу степен значења регулативних односа међу учесницима дате говорне ситуације. Заправо, они имају улогу у организацији међусобније интеракције сабеседника у

²¹ Примери преузети из: Романова 2010: 29.

²² Сопствени примери.

циљу реализације глобалног комуникативног циља. Остали, допунски елементи композитне перформативне конструкције подвргнути су одређеној семантичкој дисперзији, а да притом не губе у потпуности свој семантички потенцијал, већ га реализују у оквиру перформативне композите и на тај начин такође указују на степен регулативних односа између учесника дате интеракције. Оваква конструкција представља јединство семантичких компонената које је сачињавају (Романова 2010: 32).

Према мишљењу Л. А. Романове, у саставу представљених структура, поред модалних глагола као структурних модификатора, такву улогу могу да врше и неки други типови предиката: *мишљења, намере, оцене, надања, дозвољавања, емоционалног стања*, нпр: *боятся, опасаться, стесняться, смущаться* и сл. (Романова 2010: 35), или српски: *бојати се, устручавати се, стидети се* и др.

Према запажањима ове ауторке, уочена је регуларна (прагматичка) специфичност датих конструкција која се састоји у томе да структурно-творбену основу предикативног центра чине модални модификатори издвојени, према заступљености, у три групе (Романова 2010: 36):

- 1) *мочь / сметь / иметь право (возможность)*. То су глаголи са значењем – ‘имати, поседовати умну или физичку способност за нешто’:
 - ‘имати нечију дозволу, сагласност за нешто’;
 - ‘имати право на нешто, независно од нечије дозволе’;
 - ‘изражавати жељу, молбу’ (најчешће у одричним конструкцијама);
 - ‘изражавати вероватноћу’ (најчешће приликом изражавања констатација, опрезности или сумњи).

Можемо рећи да се основно значење модификатора ове врсте своди на изражавање могућности, која зависи од нечије дозволе (*сметь, иметь право*). Најважнија карактеристика у оваквим ситуацијама је реализација дозволе. Дакле, модални модификатори овога типа најчешће указују на могућност, која зависи од дозволе, од воље или жеље човека: *„Договорились!“ – сказал он, вздыхая. – „Могу я пригласить Вас в один*

из ближайших дней на вечернюю прогулку по Парижу?“ Модални модификатори датума типа су најзаступљенији у оваквој употреби.

Од српских глагола, можемо навести следеће, који би припадали овој подгрупи: *моћи, смети, имати могућност, имати право: Смет ли да Вас позовем сутра на вечеру? Могу да се закунем да сам ту жену јуче видео!* (сопствени примери).

2) *долженствовать, быть обязанным*. Код ових глагола истичу се следећа значења:

- ‘неопходност остваривања неког процеса или стања на основу одређених околности, предвиђања’;
- ‘изражавање неопходних претпоставки за извршење неке радње, уз присуство унутрашњег убеђења, моралне обавезе’;
- ‘репрезентовање одричних захтева’;
- ‘разоткривање неопходног логичког закључка, сазнања, претпоставке, убеђења’ и сл.

Семантички потенцијал глагола овога типа своди се на изражавање неопходности извршења неке радње у најширем смислу. Значење модалних модификатора ове подгрупе најчешће представља неку обавезу као резултат реализације нечије, туђе воље: а) када се изражава обавеза, дужност, коју нам налаже друго лице; б) приликом употребе упитних форми, када се очекује некаква дирекција другог лица; в) приликом изражавања жеље; г) када се преноси туђе мишљење, које преносимо речима другог лица, а притом оно није лично проверено и д) за изражавање значења будућег времена: *Я должен поблагодарить Вас за сотрудничество, госпожа Галлан*.

Овој подгрупи припадају следећи српски глаголи: *требати, морати, бити у обавези: Морам да признам, да се нисам баш најбоље снашао; Треба одмах да вас упозорим на последице!* (сопствени примери).

3) *желать, хотеть, любить*. Глаголи, који припадају овој групи имају следећа значења:

- ‘чињеница да је воља, жеља или намера субјекта усмерена на реализацију садржаја објекта, инфинитивне компоненте предикатског језгра’;
- ‘воља, жеља индивидуе, односно њена намера је усмерена на то, да она или неко други учини нешто’;
- ‘захтев да се реализује оно што је исказано инфинитивом’;
- ‘говорно лице одређује садржај као тврдњу субјекта у чију валидност он сумња’;
- ‘доказивање да је реализација неке радње неопходна, али често ствара потешкоће и изискује додатне напоре (најчешће се користи са неживим субјектом)’;
- ‘волети некога или нешто, сматрати симпатичним, проналазити задовољство у нечему’;
- ‘говорно лице исказује убеђење да оно није против реализације садржаја инфинитивне компоненте’.

Глаголи у српском језику, који одговарају датој групи су: *хтети, желети, волети*: ***Желела бих да учиниш то за мене! Хтео бих да ти дам савет, да не би погрешио!***

Ваља нагласити да се модални модификатори овога типа користе искључиво у облику прошлог времена, првог лица индикатива: – „*Мой господин, я не имею чести знать Вас, и поэтому я хотел бы попросить Вас извинить мою немного дерзкую просьбу...*“

Л. А Романова у свом истраживању посвећеном овој тематици успева да докаже да у интерактивном процесу композитни перформативи врше на садржајном и прагматичком плану другачију функцију у поређењу са основним перформативним конструкцијама (Романова 2010: 45).

Перформативни искази представљају лексички не тако обимну групу речи, која је, условно речено, затворенога типа. Можемо рећи да је у реализацији говорних чинова ове врсте, код којих се речи и сама радња о којој се говори међусобно преплићу и истовремено остварују, основна улога – „однос садржаја исказа према стварности са становишта говорног лица“ и представља јединствену целину, која се састоји из централног и периферног дела. Центар овакве структуре заузима

експлицитно изражавање илокуције уз помоћ глагола говорења у 1. лицу једнине садашњег времена индикатива, а сва друга средства способна да изразе илокуцију – глаголи говорења у 1. лицу једнине перфективног презента или футура индикатива, као и модалне конструкције са овим глаголима и друга средства – сачињавају њену периферију. Овде је заправо реч о објективној, реалној модалности, која је тесно везана са конкретном комуникативном ситуацијом, али и о субјективној, иреалној модалности, где се однос говорног лица према садржају исказа посматра као обавезна корелација модуса и диктума, у којој диктум представља интерпретацију, а модус – интерпретирани део оваквих говорних чинова (Војводић 2003: 47).

Према нашим запажањима, узимајући у обзир сакупљене примере на материјалу руског и српског језика, дошли смо до закључка да најчешћу употребу имају конструкције са модалним глаголом *хтети / хотеть* и инфинитивом (*да+презент*) перформативног глагола: ***Я хочу попросить прощения за себя самого, за то, что я такой, какой я есть...*** (www.ruscorpora.ru); – ***Я хочу вас попросить, чтоб это осталось между нами, – заискивающе сказал Степа*** (М. Бугаков, Мастер и Маргарита. pdf); ***Я хотел бы напомнить вам о нашем разговоре при дележе гранта...*** (www.ruscorpora.ru); ***Хтио бих вас замолити да то остане међу нама – понизно је рекао Стјона*** (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf); ***Хоћу да вас замолим за још један савет / Хтела бих да вас замолим за још један савет / Имала бих да вас замолим за још један савет*** (у значењу ‘хтела бих’). Такође, конструкције (пре свега упитне) са модалним глаголом *моћи / мочь* и инфинитивом (*да+презент*) перформативног глагола су веома честе: – ***Так я, стало быть, могу попросить об одной вещи?*** (М. Бугаков, Мастер и Маргарита. pdf); – ***Охотно могу сообщить это, – отозвался Пилат, – ибо я был свидетелем этого*** (М. Бугаков, Мастер и Маргарита. pdf); ***Могу ли да Вас замолим да мало сачекате? Ако бих могао да Вас замолим да не вичете!*** (сопствени примери).

Помоћу наведених, најучесталијих конструкција ове подгрупе, које су састављене од спојева модалних глагола *хтети / хотеть* и *моћи / мочь* и перформативног глагола у инфинитиву (*да+презент*), најчешће се изражава молба.

Прилично велику употребу међу наведеним модалним глаголима који творе овај тип конструкција има и глагол *сметь / смети*. Основно значење овог глагола односи се на изражавање могућности која зависи од нечије дозволе, воље или жеље, а основна намера оваквих исказа је реализација дозволе: ***Смею попросить вас туда на четверть часа?***; – ***Смею спросить, вы ко мне явились как офицер или как полицейский чин? Ако смем да примем, Ви сте овде нови? Смем ли да признам да грешим?!***

Поред наведених, честу употребу има и глагол *желать / желети* у саставу оваквих исказа. Карактеристика овог глагола је да значење које он носи подразумева жељу или намеру субјекта, која је усмерена на реализацију садржаја објекта: ***По всему этому я желал спросить у вас, не замечал ли господин Гецен или господин Огарев что-нибудь странное, особенное в их приятели, докторе Девиле? – Я желал бы знать, любя ее, желая ей блага, нашли ли бы вы благом ее брак со мной? Желео бих да чујем, ко се усудио ово да учини! Желео бих да кажем, да су сви заинтересовани добродошли код нас!***

РАЗЛИКА ИЗМЕЂУ СПОЈЕВА МОДАЛНИ ГЛАГОЛ + ИНФИНИТИВ (ДА+ПРЕЗЕНТ) И КОМПОЗИТНИХ ПЕРФОРМАТИВНИХ КОНСТРУКЦИЈА СА МОДАЛНИМ ГЛАГОЛИМА

Свакако, најочљивија разлика између наведених спојева речи је у самој структури. Спојеви *модални глагол + инфинитив (да+презент)*, као што лако можемо да уочимо, састављени су од два елемента: личног облика модалног глагола и његове допуне – другог глагола у облику инфинитива, или клаузе *да+презент*, карактеристичне за српски језик. Лексички крњи модални глагол зависи од тог допунског елемента и једино са њим у споју способан је да оствари своју улогу. Композитне перформативне конструкције састављене су од три елемента. Модални глагол представља централни део овакве конструкције и спаја се са перформативном јединицом. Његова основна улога у саставу дате конструкције је у томе да модификује семантику основног перформативног обрасца и уздиже односе између сабеседника на један нови ниво. Оваква конструкција представља јединствену семантичку целину и само као такву је ваља посматрати. Упоредимо следеће примере:

<i>Модални глагол + инфинитив (да+презент)</i>	<i>Композитна перформативна конструкција:</i>
<i>...– „но послушай дружеского совета: коли ты хочешь (1) успеть (2), то советую действовать не песенками“.</i>	<i>Я хотел бы (1) напомнить вам (2) о нашем разговоре (3) при дележе гранта...</i>
<i>Хоће ли (1) нам се једноноги придружити (2), или га више нема?</i>	<i>Хоћу (1) да вас замолим (2) за још један савет (3)!</i>
<i>„Тише“, – говорит она мне – „отец болен при смерти и желает (1) с тобою проститься (2)“.</i>	<i>Я желал бы (1) знать (2), любя ее, желая ей блага, нашли ли бы вы благом (3) ее брак со мной?</i>
<i>До краја дана желим (1) само да одмарам (2).</i>	<i>Желео бих (1) да кажем (2) да сте завршили успешно овај задатак (3)!</i>
<i>Я могу (1) и подождать (2), а покаместъ поедем к Аринушке.</i>	<i>– Могу (1) я пригласить Вас (2) в один из ближайших дней на вечернюю прогулку по Парижу (3)?</i>
<i>...журба није потребна, а видим да има ствари о којима могу (1) писати (2) сада, и послије можда никад више.</i>	<i>Могу ли (1) да Вас замолим (2) да мало сачекате (3)?</i>
<i>„Кто из моих людей смеет (1) обижать (2) сироту?“</i>	<i>Смею (1) попросить вас (2) туда на четверть часа (3)?</i>
<i>„Који то од мојих људи сме (1) да вређа (2) сироче? – викну он.“</i>	<i>Смем ли (1) да признам (2) да грешим (3)?!</i>

Дата, не тако обимна подгрупа лексички крњих глагола увршћена је у наш рад, пре свега, због формалне структуре оваквих конструкција и лексичке несамосталности глаголске јединице која је њен саставни део, а треба да буде посматрана и са аспекта њихове реализације у виду говорних чинова. Научна дисциплина која се бави употребом језика у комуникацији, а која проучава и говорне чинове, назива се прагматика.

Процес изрицања исказа може се посматрати са три нивоа:

1) изрицање исказа (основни ниво), који се назива *локуциони чин*;

2) сврха са којом се одређени исказ изриче представља други ниво и назива се *илокуциони чин* и

3) ефекат који се постиже изрицањем исказа, односно његово деловање на саговорника назива се *перлокуциони чин*, нпр: *Управо сам испекла колаче!* – изговарање ових речи представља први ниво у оквиру говорног чина; други ниво означава сврху са којом смо овај исказ изrekli, а у зависности од онога шта њиме желимо да поручимо саговорнику, она може бити различита: *обавештење* (да је управо неки посао извршен – колачи су испечени), *позив* (колачи су испечени – изволи, можеш се послужити), *питање* (да ли можда желиш колаче?), *објашњење* (мирис, који си осетио – потиче од колача који су управо печени!) итд.

Глаголи, који учествују у образовању представљених говорних чинова називају се *перформативним глаголима*, а конструкције које дати глаголи творе – *перформативним конструкцијама*. За разлику од поменутих конструкција, нама значајне – *компаративне перформативне конструкције* садрже још један, додатни елемент – *модални глагол*, чијим се увођењем у овај тип конструкција постиже један нови ефекат, односно појачава се илокутивна снага основне перформативне конструкције и читав говорни чин подиже се на један виши ниво. Перформативних глагола у оба анализирана језика постоји мноштво. Основни проблем лежи у томе што ниједан језик не поседује списак оваквих глагола. Број модалних глагола који представљају елементе оваквих конструкција је ограничен и они нису бројни.

2.6. ФАЗНИ ГЛАГОЛИ

Следећа подгрупа лексички несамосталних глагола састављена је од фазних глагола и биће анализирана у руском и српском језику.²³ Фазни глаголи, као посебна подгрупа у систему глагола руског и српског језика, заслужују комплексну и веома подробну анализу. Ми ћемо у раду дотаћи само неке аспекте у анализи ове групе глагола, који ће са нама релевантног становишта омогућити да покажемо шта је то што ову групу чини блиском осталим групама лексички крњих глагола, што представља и основни задатак овога рада.

Дату групу глагола, исто као и остале посматране у овом раду, карактерише зависност од друге речи, најчешће другог пунозначног глагола са којим заједно фазни глагол твори целину. Други, пунозначни глагол у руском језику налази се у облику инфинитива, док је у српском у инфинитиву, или у комбинацији са клаузом *да+презент*. Осим другог глагола, допуна им могу бити и друге именске речи, најчешће именице. Фазни глаголи који се налазе у саставу датих глаголских структура могу бити лични или безлични, повратни или неповратни. Као илустрацију уп. следеће примере:

*Он опустил руку и стал **вглядываться** в него внимательней* (Н. В. Гогољ, Тарас Бульба);

*Спустио је руку и **почео да се загледа** у њега пажљивије* (Н. В. Гогољ, Тарас Бульба);

***Разговор** у коменданта **продолжался**, но я уже в него не мешался и ничего не слушал* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

Разговор се код команданта **продужи*, али ја се више нисам мешао и ништа нисам слушао* (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

²³ Дата група глагола биће посматрана са аспекта који чини предмет интересовања овог рада, односно са аспекта несамосталности и зависности фазног глагола од другог елемента са којим у споју испуњава своју функцију.

У првом примеру фазни глагол употпуњен је другим, самосталним глаголом (*вглядываться / заглядати се*), док је у другом примеру везан за именицу (*разговор / разговор*).

Фазни глаголи (односно велики део глагола ове групе) припадају глаголима који имају веома велику употребу у језику; можемо рећи и да су одмах иза глагола *быть* и појединих модалних глагола свакако најфреквентнији глаголи у оба поређена језика.

Користећи фазни глагол, адресант пружа адресану конкретну информацију о почетку, трајању или завршетку одређене радње и на тај начин адресат формира у својој свести потпуну слику о мотивима дате радње.

Као што нам сам назив дате групе глагола говори – фазни глаголи могу да означавају различите етапе, односно фазе у трајању одређене радње:

- Починање, настајање, појављивање, рађање, стварање извесне радње: руски – *взяться, зачать, кинуться, начинать / начать, пойти, приняться / приниматься, пуститься, стать* и др.;

српски – *започети / започињати, кренути / кретати* (у значењу ‘почети’), *отпочети / отпочињати, почети / почињати, поћи, стати* (у значењу ‘почети’), *узети / узимати* (у значењу ‘почети’) итд.

Почетна фаза у трајању неке радње може да буде исказана различитим средствима: морфолошким или синтаксичким. Као морфолошко средство могу да послуже деривациони афикси, као нпр. у руском језику префикс *вз-* (*взволноваться, взлететь*) или префикс *за-* (*закурить, заговорить*), а у српском префикс *за-* (*запевати, заталасати, завијорити*) или *по-* (*потрчати, полетети*). Синтаксичка средства којима се означавају почетна значења су најчешће различити типови непунозначних глагола: (*начать, стать*), пунозначни глаголи (*пойти плясать, удариться бежать*) или глаголи унутар фразеологизама (*прийти в восторг*). У српском језику користе се синтаксичка средства истог типа: непунозначни (фазни) глаголи (*почети, кренути*), пунозначни глаголи (*поћи радити / да ради*) или фразеолошки везани глаголи (*доћи до даха*).

Глаголи којима се означава почетна фаза у трајању неке радње далеко су бројнији у односу на друге две подгрупе, којима се означава завршетак или трајање, настављање одређене радње: руски – *начал курить, стал курить; кинулся бежать, бросился бежать, ударился бежать* (уп. Демиденко 1963: 18–46; Виноградов 1972: 528; Хализева 1976: 74–77; Филимонова 2014; Израэли 2015: 81–85); српски – *почела је да тренира, бацила се на тренирање, кренула је да тренира; почела је да чита, узела је да чита, стала је да чита*.

- Трајање, настављање, продужавање одређене радње:

руски – *остаться / оставаться, продолжатъ, продолжаться;*

српски – *наставити / настављати, остајати / остати, продужити / продужавати*.

Глаголи којима се означава настављање, продужавање, даље трајање одређене радње немају тако честу употребу у језику (свега 10% од укупног броја примера са фазним глаголима) као глаголи којима се означава почетак радње. Сходно томе, њих нема много – како у руском тако и у српском језику.

- Завршетак, прекидање, заустављање, престанак, крај у трајању неке радње:

руски – *бросить / бросать, закончить / заканчивать, кончить / кончать, окончить, оставить, остановиться, перестать / переставать, прекратить;*

српски – *завршити / завршавати, зауставити / заустављати, окончати, прекинути / прекидати, престати / престајати, стати* и сл.

Фазни глаголи којима се означава завршавање одређене радње, иако их има много у оба поређена језика, ипак немају тако фреквентну употребу попут глагола којима се означава почетна фаза у трајању одређене радње. Најчешћи суфикси помоћу којих се „дочарава“ завршетак нечега у руском језику су: *пере-* и *пре-* (*перестать, прекратить*), а у српском: *пре-* (*престати, прекинути*) или *за-* (*завршити, зауставити*).

2.6.1. „ПРАВИ“ И „НЕПРАВИ“ ФАЗНИ ГЛАГОЛИ

Важно је направити разлику између „правих“ фазних глагола, чији је број, може се рећи, ограничен и оних вишезначних, „неправих“, који у неком од својих значења могу да имају значења фазних глагола.

- 1) „Прави“ фазни глаголи: рус. *начать / начинать, продолжитъ / продолжатъ, кончитъ / кончатъ, перестать / переставать, стать*; срп. *почињати / почети, наставити / настављати, завршити / завршавати, престати / престајати* итд. Њихово лексичко значење само по себи исказује фазност;
- 2) „Неправи“ фазни глаголи (способни да у неком од својих значења означавају фазност): рус. *бросить, браться, взяться, наброситься, кинуться / кидаться, рваться, встать, лезть / полезть, удариться, затеять, развязать, хватиться, не уставать, оставаться / остатъся, оставить, забросить, забыть* и сл; срп. *узети, прихватити се, навалити, дати се, ухватити се, остати, окончати, зауставити / заустављати, стати* итд. Лексичко значење ових глагола је комплексније од лексичког значења „правих“ фазних глагола. Тако, на пример, глагол *взять* у руском, а исто тако глагол *узети* у српском језику, поред свог основног значења, способан је да испољава и фазно значење у неким дијалектима у оба језика. У споју са другим глаголом ови глаголи преузимају значење ‘почети’:

(а) *Стала тут сорока выщекатывать, взяла тут сорока выговаривать. И взял поскакивать добрый молодец, взял помахивать* (Сказка: Коваленко 1973: 120);

(б) *Дошла је са посла и одмах узела да спрема ручак.*

Који су то заправо „неправи“ фазни глаголи, односно они који су способни да у одређеним ситуацијама слабе своје примарно лексичко значење и преузимају значење фазних? Потпуни списак са глаголима овог типа не постоји, утолико што је њихова употреба у фазном значењу

својствена не стандарном језику, већ разговорном језику, као и различитим дијалектима у оба језика.

Највише је оних глагола који означавају почетну фазу у процесу неке радње: рус. *взяться, удариться, зачать, кинуться, пуститься, пойти, приняться, стать* итд.; срп. *кренути / кретати, поћи, стати, узети / узимати, прихватити се / прихватати се, латити се, бацити се (на неки посао)* и сл.:

Поэт бросился бежать к турникету, как только услышал первый вопль, и видел, как голова подскакивала на мостовой (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Седой как снег, без единого черного волоса старик, который недавно еще был Римским, подбежал к двери, отстегнул пуговку, открыл дверь и кинулся бежать по темному коридору (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

Молодой человек не только заметил эту женщину, нет, он узнал ее, а узнав, вздрогнул, остановился, в недоумении глядя ей в спину, и тотчас же пустился ее догонять (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

– Ево ти, наваљалче, сад си добио шта те спада! – Па чак би се и због тога ражалостио и бришући сузе, стао је да милује гуњ (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf);

Пошао је у потрагу на ону страну куд је ишчезао Лазар (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf);

Сакупио је све своје људе и прешавши нагло из самртне укочености у лудачку јарост стао је да их грди (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf).

„Неправи“ фазни глаголи, који означавају фазу продужавања, трајања неке радње су: рус. *остаться / оставаться*; срп. *остајати / остати, продужити / продужавати*:

Я убил бы вас, если б остался жить! (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Князь минут с десять оставался неподвижен и думал (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Кад је Осман ефендија Караманлија остао да продужи разговоре са Вишеграђанима, према њему се нашао Алихоџа (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Онда би остао крив (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf).

„Неправи“ фазни глаголи, који означавају завршетак неке радње су: рус. *бросить / бросать, оставить, остановиться, прекратить / прекращать* и сл.; срп. *зауставити / заустављати, окончати, прекинути / прекидати, стати* и др.:

Тут у меня собрано несколько точнейших фактов, для доказательства, как отец ваш, господин Бурдовский, совершенно не деловой человек, получив пятнадцать тысяч в приданое за вашею матушкой, бросил службу, вступил в коммерческие предприятия... (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

Размахнуо сам раменима и изашао испред првих, које је зауставио страх (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf).

Дакле, једна од разлика између две наведене подгрупе фазних глагола је у томе што „прави“ фазни глаголи могу да функционишу искључиво у споју са неком другом самосталном врстом речи, односно лексички су несамостални и зависни, а значење које они исказују се искључиво односи на означавање одређене фазе у току неког процеса, радње, дакле могу само да означавају фазност. Друга подгрупа, „неправи“ фазни глаголи, лексички су самосталне речи, које поред свог основног значења могу да имају употребу и у означавању фазности – на тај начин што им се основно лексичко значење слаби и они, попут „правих“ фазних глагола, постају зависни од другог глагола или неке друге именске речи.

Вишезначни глаголи који се могу користити и у значењу фазних могу се комбиновати са другим глаголом, који може бити у форми свршеног или несвршеног вида, док се „прави“ фазни глаголи комбинују искључиво са глаголима несвршеног вида. Вишезначни глаголи,

употребљени у значењу фазних ступају у одговарајуће односе са „правим“ фазним глаголима и попут њих се групишу у три фазе, односно означавају почетак, трајање или завршетак одређене радње (*начал танцевать, принялся танцевать, пустился танцевать; кончил работать, прекратил работать // почео је да ради, узео је да ради; престао је да чита (са читањем) / читати, прекинуо је да чита (са читањем) / читати*).

Посебно интересовање истраживача привлачили су спојеве фазних глагола са инфинитивом (и *да+презент* у српском), нарочито у русистици, јер су тесно повезани са проблематиком аналитичких конструкција. Били су предмет бројних истраживања и радова (в. поред осталог: Сухотин 1960, Глазман 1962, Жирмунский 1965, Нелисов 1967, Виноградов 1972 и др.). Још је давно истицано да различите конструкције ове врсте нису међусобно једнаке и да не представљају истоветно синтаксичко јединство (уп. *начал курить / стал курить; перестал курить / бросил курить*), и управо такве појаве узајамних односа лексичког и граматичког односа унутар речи, као основни фактор у процесу стварања глаголских копулативних речи, привукле су пажњу бројних истраживача (више о томе в. Коваленко 1973: 117).

Сам појам аналитичких конструкција те њихова типологија, разграничавање, различитости у интензитету њихове граматикализације, као и утврђивање различитих степена десемантизације фазних глагола у разноврсним типовима конструкција привукли су заслужену пажњу бројних истраживача у русистици. Пажњу овде привлаче не само глаголски већ и глаголско-именски спојеве речи, нпр.: *начать рассказ, начать работу, затеять спор, пуститься в рассуждения, броситься в атаку, взяться за дело, вступить в спор, поднять бунт, кончить работу, прекратить ссору, бросить курение* и сл.

Даље, следећа разнородност код фазних глагола је у томе што само поједини глаголи могу да се комбинују и са другим глаголом и са именицом (*nomina actionis*): *начал работать – начал работу, продолжал рассказывать – продолжал рассказ, кончил читать – кончил чтение, бросил курить – бросил курение / почети причати – почети причу, завршити читати – завршити са читањем, наставити селити –*

наставити селидбу, престати пушити – престати са пушењем и сл., док се други могу комбиновати искључиво са именицама: *поднять бунт, поднять шум / подићи буну, створити буку* итд.

Како смо запазили на основу анализираних примера, врло су бројни спојеви фазних глагола са именицама, који су се у језику учврстили и постали фразеологизми и унутар њих још јаче чувају своју продуктивност. Таквих је примера много у руском језику: *кончить дело, прекратить свидания, бросить работу, вступить в спор, броситься в атаку, затеять тяжбу* итд. И у српском језику ситуација је таква: *завршити посао, кренути у напад, ступити у спор, прихватити се посла, оставити пушење* и сл.

У српском језику је заступљенија комбинација фазних глагола са именицама (према резултатима наше анализе, знатно се чешће везују за именице, него за глаголе). За српски језик је својственији управо спој *фазни глагол + именица*, па ће најчешће на месту руских конструкција *фазни глагол + инфинитив* другог глагола у српском језику бити глаголско-именска веза. Ово се односи углавном на спојеве „неправих“ фазних глагола²⁴ са другим глаголима: *бросить куřitь – оставити пушење; кинуться бежать – бацио се / пустио се у бег*.

²⁴ Имамо у виду глаголе типа: *бросить, пуститься* и сл., који могу да имају и друга, не само фазна значења.

2.6.2. АСПЕКТУАЛНОСТ КОД ФАЗНИХ ГЛАГОЛА

Сам овај рад сведочи о томе да велики број глагола у руском,²⁵ као и у српском језику, захтевају допуну у инфинитиву (или *да+презент* у српском). За разлику од већине глагола (пре свега модалних, формално пунозначних) анализираних у претходном делу рада, чији допунски глагол може да буде у облику свршеног и несвршенога вида, допуне фазним глаголима су увек глаголи несвршеног вида: *Он может читать / прочитать эту книгу – Он начал / кончил / продолжил читать эту книгу*. А. М. Пешковски је истицао да се глаголи свршеног вида никако не могу комбиновати са појмовима као што су ‘почетак’, ‘трајање’ или ‘завршетак’ одређеног процеса, према томе незамисливо је рећи (Пешковский 1956: 108): **я начинаю заговорить* или **я продолжаю / кончаю заговорить* (српски: **почињем да напишем* или **настављам / завршавам да напишем*). Уопште, добро је позната чињеница да било који глагол који означава ток (фазу) унутар неког процеса не може да се спаја са инфинитивом глагола свршеног вида.

Бројни лингвисти (В. В. Виноградов, А. Х. Востоков, В. П. Сухотин и др.) су истицали да без обзира на то што фазни глаголи могу да се комбинују искључиво са инфинитивом глагола несвршенога вида, овакве аналитичке конструкције које они творе, ипак су способне да изразе видска значења, односно представљају видско-временске облике глагола са значењем односа према одређеној радњи (Коваленко 1973: 114): *запел – начал (стал) петь; заговорил – начал (стал) говорить*. Бројни радови у српској лингвистици такође посвећују пажњу овој проблематици (в., поред осталог: Поповић 2007: 37–53; Поповић 2008; Вићентић 2008: 250–257; Ивановић 2008: 258–268; Ивановић 2009: 187–196 и др.).

У поменутом раду, говорећи о аспектуалности код фазних глагола, Л. В. Коваленко истиче да се поједини глаголи (нпр. *говорить*) могу сматрати „трофазним“, јер су они способни да означавају три фазе у процесу неке радње: *начал говорить – говорил (продолжал говорить) – кончил говорить*, а њима супротставља глаголе *заговорить* и *отговорить*, које назива „једнофазним“, пошто нису у могућности да

²⁵ У руском језику их има око 200 (Коваленко 1973: 112).

означе више од једне фазе. Код „трофазних“ глагола две фазе су аналитичке, а трећа – готово увек синтетичка, изражена само глаголом несвршеног вида (*говорио*), док је код „једнофазних“ глагола та (једина) фаза увек изражена синтетичким обликом (*заговорио*).

Важно је истаћи да су истраживања у области аспектологије дошла до следећих занимљивих података: префикси који се користе за творбу „почетних“ и „резултативних“ глагола значајно утичу на првобитне глаголске основе и мењају смисао који је њима био својствен, па се, према томе, облици, односно конструкције типа *начал говорить* и *заговориць* не могу сматрати синонимичним.

Све ово можемо да потврдимо ако упоредимо са примерима из српског језика, где је ситуација у потпуности иста: глагол *говорити* можемо сматрати „трофазним“ јер има могућност да покаже почетак, трајање, као и завршетак одређене радње: *почео је да говори / говорити – говорио је (наставио је да говори / говорити) – завршио је да говори / говорити*. Овај глагол у две фазе поседује аналитичку форму док је трећа фаза најчешће исказана синтетички. Датом „трофазном“ глаголу можемо и у српском језику супротставити одговарајући „једнофазни“ синтетички облик: *проговорити*. И овде, као и у руском, додавање префикса на одређени првобитни глагол мења његову суштину и семантику, те се облици *почети говорити* и *проговорити* не могу сматрати синонимичним.²⁶

Занимљиво је анализирати сада и однос значења *кончить говорить* и *сказать* (српски: *завршити говорити – рећи*), где облик *кончил говорить* (*завршио је да говори*) не садржи у себи чињеницу о постизању жељеног резултата у оквиру одређеног процеса јер *закончил говорить* (*завршио је да говори*) не значи исто што и *сказал* (*рекао је*). На релацији *начал говорить – говорио – кончил говорить / почео је да говори – говорио је – завршио је да говори* реч је о фазним односима док на релацији *говорить – сказать / говорити – рећи* говоримо о (суплетивним) видским односима. Ако анализирамо однос између глагола *говорить – отговорить – заговорить / говорити – одговорити – проговорити*, можемо да уочимо да се они разликују по фазама које

²⁶ Одступања постоје ако су ови облици употребљени у одређеном контексту.

означавају, али нису супротстављени по виду; ови глаголи не чине видски пар.

Интересантно је и важно сагледати у каквом су односу аналитичке конструкције типа:

(1) *начинал, переставал, кончал работатъ*
(*почињао је, завршавао је, престајао је да ради*)

и

(2) *начал, перестал, кончил работатъ*
(*почео је, завршио је, престао је да ради*)

У датим конструкцијама видска и семантичка функција почетног и завршног значења изражена је фазним глаголима. Примери (1) показују радњу која се периодично понавља, остварује се у току одређеног временског периода или се постепено реализује, али, све у свему, тачно показује да ли је реч о почетној или завршној фази у току одређеног процеса, док примери (2) указују на радњу која је свршена, било да је започета или завршена, притом показујући, као и код примера (1), одређену фазу у процесу дате радње. Оно што је заједничко примерима (1) и (2) јесте управо то што представља срж фазних глагола уопште – означавање тачне фазе у оквиру реализације одговарајуће радње, независно од њихових међусобних видских разлика.

Можемо да закључимо да се међусобно преплићу и укрштају категорија начина и вида, вид са фазним карактеристикама, али остваривање фазе као такве унутар одређене радње не представља видску финитност.

Погледајмо у следећим примерима разлику у употреби код глагола који означавају завршетак одређене радње, као и могућност / немогућност њихових узајамних односа (односно замене једног облика другим) у различитим контекстима:

Потапов уже кончил пить чай, развернул газету и читал её, не ложась, чтоб не мять койку (www.ruscorpora.ru: Александр Солженицын. *В круге первом*, т.1, гл. 26-51 (1968) // «Новый Мир», 1990);

*Когда его спрашивали, почему он **прекратил играть** Брамса, он отвечал, что не может добиться на ней того, что хотел бы услышать* (www.ruscorgora.ru: Сати Спивакова. *Не всё*, 2002);

*Ну а потом стало ясно, что главная проблема – это не глаза и шумные компании, а то, что из-за своего компьютера Павлик совершенно забросил школу и **перестал заниматься*** (www.ruscorgora.ru: Елена Павлова. *Вместе мы эту пропасть одолеем!* // «Даша», 2004).

Треба имати у виду и чињеницу да су речи са узајамно-зависним значењима (као што су *хороший–плохой, день–ночь; добар–лош, дан–ноћ*, а у овом случају: *начать–кончить; почети–завршити*) у нераскидивој вези; једна од њих изискује постојање оне друге и сачињавају јединствену семантичку целину.

2.6.3. АНАЛИЗА ПРИКУПЉЕНОГ МАТЕРИЈАЛА

Анализа ексцерпираних примера са фазним глаголима у руском језику довела нас је до следећих запажања:

- Највећи део примера (70%) – обухватају лични облици фазних глагола у споју са инфинитивом и на основу тога, можемо истаћи, да заузимају језгро овог глаголског подсистема (*Он начал, кончил, принялся, перестал + работать*);
- Периферију датог подсистема заузимају безлични облици фазних глагола у споју са зависним инфинитивом (*начало, перестало + холодать*), као и лични облици фазних глагола који нису у споју са инфинитивом, већ најчешће са именицама (*Заседание началось, закончилось*).

Безлични облици фазних глагола у руском језику представљају кретање чији је носилац познат, али је пасиван, или кретање чији покретач не може бити одређен.

Фазни глаголи који немају употребу са инфинитивом користе се за означавање конкретне фазе у оквиру одређене радње, при чему означавање њеног носиоца није значајно са становишта циљева саме комуникације.

У српском језику ситуација је подударна:

- Највећу употребу имају фазни глаголи (*почињати / почети, наставити / настављати, прекинути / прекидати; завршити / завршавати* и др.) у свом личном облику у споју са клаузом *да+презент* или са инфинитивом: *Стриц је поново зажмирио и почео у себи да чита нешто као молитву...* (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf); – *Еј, чувај се опет каквог језера! – гласно викну Мачак, који се већ био одомаћио у пећини и престао да се плаши* (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf).
- Периферне зоне датог подсистема чине безлични облици фазних глагола (*почело је, престало је, трајало је*) у споју са клаузом *да+презент* или инфинитивом (*Почело је да бива обично, чак*

лијено, спокојно (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf); ***Престало је да сева***), као и лични облици фазних глагола чија допуна није други глагол, већ именица, заменица или (ређе) придев (***Договарање је почело; Такмичење се завршило; Најбоље је тек почело! Предуго је све то трајало***).

1. ЛИЧНИ ОБЛИЦИ ФАЗНИХ ГЛАГОЛА + ИНФИНИТИВ (СРП. ДА+ПРЕЗЕНТ / ИНФИНИТИВ)

Највише примера са фазним глаголима спојивим са инфинитивом граде следећи глаголи у руском језику: *бросить / бросать; броситься / бросаться, взяться, закончить / заканчивать, зачать, кинуться / кидаться, кончить / кончать, начать / начинать, окончить, оставить, остаться / оставаться, остановиться, перестать / переставать, пойти, прекратить, приняться / приниматься, продолжать, пуститься, стать* и др. У оквиру дате подгрупе издвојићемо следеће глаголе, који су према нашим запажањима најфреквентнији: *бросить, кончить, начать, перестать, приняться, продолжать, пуститься*. Погледајмо неколико примера:

*Я решился сделать из нее змей, и пользуясь сном Бопре, **принялся за работу*** (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

– *Так. Какие же меры вы приняли, чтобы поймать этого убийцу? – тут врач повернулся и **бросил взгляд** женщине в белом халате, сидящей за столом в сторонке* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

*Что я, в самом деле, как дурак верчусь?.. – отшивырнул их ногой и **перестал на них глядеть*** (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

Ова група глагола, као и остале које су предмет нашег истраживања, нема јасно утврђене границе, па се и овде јавља читав низ глагола који би, са једне стране, могли да припадају датој групи, а са друге – њима овде није место: *броситься, кинуться, пуститься, остаться / оставаться* и сл.

Занимљиво је да поједини глаголи ове групе који су спојиви са инфинитивом (*начать / начинать, перестать / переставать,*

продолжати, стати) имају могућност употребе и у безличном облику.
Уп.:

Француз начал говорить много и скоро (Ф. М. Достоевский, Игрок. pdf);

Началось с того, что Никанору Ивановичу привиделось, будто бы какие-то люди с золотыми трубами в руках подводят его, и очень торжественно, к большим лакированным дверям (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

Лични облици фазних глагола у српском језику најчешће се везују за клаузу *да+презент* или за инфинитив другог глагола пуног значења. Навешћемо најтипичније и највише заступљене представнике ове групе фазних глагола: *завршити / завршавати, започети / започињати, зауставити / заустављати, кренути / кретати* (у значењу ‘почети’), *наставити / настављати, окончати, остајати / остати, почети / почињати, поћи, прекинути / прекидати, престати / prestaјати, продужити / продужавати, стати* (у значењу ‘почети’), *узети / узимати* (у значењу ‘почети’). Уп.:

Наставио је да се скита пољима и да размишља, а кад му Прокин гај поново паде на ум, он мудро закључи... (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf);

Кад је већ пласт почео да се руши испребијан пламеном, Вањка накупи са стране читаву хрпу влажне папрати и баци је у ватру (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf);

Видећи да се више ни са очима нема куда, Шемсибег је престао да одлази уопште у чаршију (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf).

Интересантно је да је већина фазних глагола у српском језику који припадају овој подгрупи, осим што своје значење допуњује клаузом *да+презент* или инфинитивом, способна да га употпуни и са именицом у инструменталу:

Започео је да чита нову књигу. – Започео је са читањем нове књиге.

Продужио је и даље да спава. – Продужио је и даље са спавањем.

Престао је да одлази у клуб. – Престао је са одласцима у клуб.

Упоредивши сакупљени материјал у два поређена језика, долазимо до закључка да се највећи део глагола, који чине језгро ове подгрупе, подудара: по свом облику, по споју који гради, као и по значењу које се датим спојевима изражава.

2. ФАЗНИ ГЛАГОЛ + ИМЕНИЦА

Фазни глаголи који се не користе у споју са инфинитивом, већ најчешће са именицом или заменицом (и ређе придевом) су *завершиться, закончиться / заканчиваться, кончиться / кончатся, начаться / начинаться, окончиться, прекратиться / прекращаться, прерываться и продолжаться*. Уп.:

*Но с этих похорон и **началось** на меня главное **гонение** всей деревни из-за детей* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

*Он хоть и позвал гостя, но необыкновенное **смущение** его **продолжалось*** (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

За ову подврсту фазних глагола карактеристично је то, да се њима означава конкретнија, тачније одређена фаза у трајању одговарајуће радње, али сам покретач дате радње није неопходан, тј. неважан је за остваривање циљева конкретне комуникативне ситуације. Обично се уз спој фазног глагола и именице налази још нека прилошка одредница, која нам даје јаснију слику о почетку, трајању или престанку одређене радње:

*Дело в том, что я всеми силами желал, чтоб **все это поскорее кончилось*** (Ф. М. Достоевский, Игрок. pdf);

*Они, отряхиваясь, подходили к руке Пугачева, который объявлял им прощение и принимал в свою шайку. **все это продолжалось около трех часов*** (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf);

*Совершенно естественно, что, как только они попали в окаянную квартиру, и у них **началось черт знает что*** (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf).

И у српском језику, као и у руском, постоји оваква подврста фазних глагола који се употпуњују именицом, заменицом или придевом. Најдоминантнији глаголи ове подгрупе у српском језику су: *завршити се / завршавати се, започети / започињати, зауставити се / заустављати се, кренути / кретати* (у значењу ‘почети’), *отпочети / отпочињати, окончати се, почети / почињати, прекинути се / прекидати се, престати / престајати, трајати* и др. Уп.:

– *Дјецо, почео је рат! Јутрос је Београд бомбардован* (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf);

Спомен на осетљивог младића трајао је много дужи него стража на капији (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf);

Целу ту препирку прекинули су Аустријанци, који су се појавили на обронцима Лијеске (И. Андрић, На Дрини ћуприја. pdf).

Како смо већ у оквиру анализе претходне подгрупе навели, велики део фазних глагола (са личним облицима) способно је да допуњава своје значење и другим глаголом (у инфинитиву или *да+презент*), али и именским речима. Сходно томе, и попис глагола у ове две подгрупе великим делом се подударе. Разлика је у томе, што овој подгрупи припадају и одговарајући облици повратних глагола, који се одликују спојивошћу са именским речима, најчешће у инструменталу.

Дату подгрупу фазних глагола, исто као и у руском језику, карактерише присуство неке прилошке одреднице (уз глагол и именску реч), која нам прецизније указује на фазу у оквиру одговарајуће радње изражене глаголом:

Све је почело да се заплиће прије два мјесеца и три дана, рачунаћу вријеме, изгледа, од те ћурђевске ноћи, јер је ово моје вријеме, једино које ме се тиче (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

У кругу око мене одједном су умрли гласови, престало је стругање (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

Тога тренутка престало је оно право, безбрижно детињство ћачког харамбаше Јованчета (Б. Ћопић, Орлови рано лете. pdf).

3. БЕЗЛИЧНИ ОБЛИЦИ ФАЗНИХ ГЛАГОЛА + ИНФИНИТИВ

(СРП. ДА+ПРЕЗЕНТ / ИНФИНИТИВ)

Важно је скренути пажњу на то да безлични облици фазних глагола носе другачију смисаону информацију у односу на личне форме. Лични облици означавају, пре свега, одређену радњу самог човека (*Завтра он **начинает работат** / Сутра он **почиње да ради***), док безлични облици, насупрот томе, означавају стихијске, неконтролисане промене у природи, у организму живих бића или психи човека: *Между тем **начало смеркатся*** (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf) / *У том се **поче смркатати*** (А. С. Пушкин, Капетанова кћи. pdf).

Ови облици заузимају периферну област унутар система фазних глагола и налазе се у споју са зависним инфинитивом (у српском *да+презент / инфинитив*). Најтипичнији представници ове подгрупе су следећи глаголи: руски – *начало, наступило, перестало*; српски – *кренуло је, почело је, престало је*. Уп.:

*Только что приподнялась портьера, и он увидел Настасью Филипповну, – все остальное **перестало** для него **существовать**...* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf);

*И сознание опасности, неизвестной, но грозной опасности, **начало томить** душу финдиректора* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf);

***Почело је да бива** обично, чак лијепо, спокојно* (М. Селимовић, Дервиш и смрт. pdf);

*Лице Бенгалског, који се склонио у кут позорнице, **почело је изразавати** недоумицу* (М. Булгаков, Мајстор и Маргарита. pdf).

2.6.4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ О ФАЗНИМ ГЛАГОЛИМА И ЊИХОВИМ ДОПУНАМА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Након извршене анализе прикупљеног материјала дошли смо до следећих запажања:

- Група фазних глагола у оба поређена језика показује особине које имају и модални, као и копулативни и формално пунозначни глаголи, који су предмет истраживања овог рада, а управо та зависност испољена и овде, код фазних глагола, зависност од друге, самосталне речи, јесте оно што све поменуте групе глагола обједињује и сврстава у један засебан подсистем;
- Фазни глаголи, у оба језика, своју „несамосталност“ употпуњују спајањем са другим речима. То може да буде други глагол, глагол потпуног значења у облику инфинитива или клаузе *да+презент* карактеристичне за српски језик, или пак именска реч (најчешће именица или заменица, ређе придев);
- Апсолутно највећи део корпуса (чак 70%) чине примери са фазним глаголима којима се означава почетак одређене радње: *Родные вам начинают лгать, вы, чужая неладное, бросаетесь к ученым врачам, затем к шарлатанам, а бывает, и к гадалкам* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); *Подумав так, Иван Николаевич начал исправлять написанное* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); – *...однако, послушав меня, он стал смягчаться, – продолжал Иешуа, – наконец бросил деньги на дорогу и сказал, что пойдет со мной путешествовать...* (М. Булгаков, Мастер и Маргарита. pdf); – *Нате, вот вам от меня по пяти золотых, вот! Потапыч и Марфа бросились целовать ручки* (Ф. М. Достоевский, Игрок. pdf); Примери са фазним глаголима којима се означава трајање одређене радње заузимају око 10% од укупног броја пронађених примера: *И однако же, дело продолжало идти все еще ошупью* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf); *Я убил бы вас, если б остался жить!* (Ф. М. Достоевский, Идиот. pdf). Преосталих 20% чине глаголи којима се означава завршетак радње: *Я сначала поступил к нему чем-то вроде секретаря, за тридцать гульденов в месяц; но*

кончил у него настоящим лакейством: держать секретаря ему стало не по средствам... (Ф. М. Достоевский, Игрок. pdf); *Марья Ивановна скоро перестала со мною дичиться* (А. С. Пушкин, Капитанская дочка. pdf).

2.6.5. ОСОБЕНОСТИ ГЛАГОЛА II ГРУПЕ (МОДАЛНИХ И ФАЗНИХ)

– Способност означавања будућних (футурских) радњи –

Поред своје лексичке „дефектности“, односно немогућности глагола који припадају датим двама групама да се самостално лексички реализују, због чега су зависни од друге самосталне речи са којом се комбинују, поједине модалне и фазне глаголе обједињује још једна заједничка особеност – могућност творбе облика којима се изражава будућа радња, чиме они у извесној мери постају „партнери“ помоћном глаголу *быть*, који у споју са инфинитивом представља једино средство за изражавање сложеног будућег времена у руском језику. У саставу таквих спојева (конструкција) они се у одређеној мери десемантизују (чувајући притом делимично своје модално / фазно значење) и граматикализују, те на тај начин остварују још једну улогу, постајући средство за изражавање футурских радњи. Овакав тип конструкција, које су као футурске функционисале и у старијим периодима развоја словенских језика укључујући не само старословенски него и староруски и друге редакције, посебно севернословенске (источно- и западнословенске), више пута су биле предмет истраживања (в., поред осталог: Потебня 1958: 334; Буслаев 1959: 361; Křižková 1960: 60–154; Сухотин 1960: 31–132; Демиденко 1963; Нелисов 1963; 1967; Виноградов 1972: 449; Лопушанская, Ахметзянова, Яфарова 1964; Лопушанская 1981; в. такође: Bonfante 1950; Grenoble 1989; 1995; Грковић-Мејџор 1995; 2013: 139–170; Керкез 1997а; 1997б; Самедова 2004; Војводић 2007: 69–75; 2014: 23–25, 30–32, 72–74; Swan 2012; Стойнова 2013).

Поред синтетичких облика (имперфекта и перфективног презента), у староруском језику (као и у другим, пре свега севернословенским језицима тога периода) за исказивање будућних радњи користила су се и

два аналитичка облика. Један од тих облика образован је помоћу презента помоћних (модалних и фазних) глагола, нпр: *хочу, начну, стану, имам (имаю, маю)* у споју са инфинитивом. Други облик је грађен од презента глагола *бити* и партиципа на *-л-* (више о томе в., поред осталог: Војводић 2007: 69–75; 2014: 30-32).

Старословенски језик, а такође и сви словенски језици у почетку свог самосталног развоја, имали су на располагању већи број помоћних глагола (пре свега модалних и фазних), који су у комбинацији са инфинитивом другог глагола имали могућност да исказују значења блиска значењу будућег времена (в. нпр.: Војводић 2007: 75; Грковић-Мејдор 2013: 143 и др.). У овом својству временом опстају два глагола – *бити* и *хтети* потискујући остале глаголе, који губе своју улогу у означавању футура, али у неким ситуацијама и дан данас „испливају“ те старе форме и понашају се као у оквиру некадашњих спојева, што посебно долази до изражаја у релативно честој употреби глагола *стать* у датом значењу у руском језику. Заправо, неколицина фазних глагола (пре свега оних којима се означава почетак радње) у споју са инфинитивом и функционише као саставни део аналитичког футура. У одређеним контекстима (најчешће са одричном речцом *не*) дати глаголи у руском језику се у извесној мери десемантизују и по својој функцији постају блиски глаголу *бити* у саставу сложеног футура²⁷.

Оваква употреба фазних и модалних глагола често је привлачила пажњу истраживача. Тако нпр, Н. М. Стојнова у својим истраживањима врши анализу односа и испитује могућности замене облика *буду делать* и *стану делать*, где форму са глаголом *стать* првенствено посматра као најближи (и једини!) аналогон форми за исказивање футура *буду+инфинитив* у руском језику (Стойнова 2013). Из датог истраживања поменутог аутора издвојићемо неколико важних чињеница које говоре о односу између наведена два облика: 1) дијахрона анализа показала је да је облик *стану делать* највећу употребу у својству конкурента облику *буду делать* имао у 17. веку, када је у одређеним тренуцима његова употреба готово превазилазила употребу конкурентног облика. Већ од 18. века *стать* одлази на периферију и до садашњег тренутка његова употреба у том својству све више опада; 2)

²⁷ Ово се пре свега односи на глаголе *стать* и *начать*.

футурски облици са глаголом *стать* најзаступљенији су у књижевно-уметничком стилу, а знатно слабију употребу имају у научном стилу и публицистици, док им је најређа употреба у говорном језику; 3) аутор долази до значајних закључака и по питању замењивости једног облика другим: *стану делать* је готово увек замењиво обликом *буду делать* док у обрнутом случају то не важи јер *буду делать* у прилично великом броју ситуација не може да буде замењено обликом *стану делать*!²⁸; 4) посматрајући употребу изван футра, аутор долази до закључка да се глагол *стать* тада понаша као глагол свршенога вида, а не као аналогон глаголу *быть*.

Сличне карактеристике испољавају се и код појединих модалних глагола (*попробовать, смочь, дать, прийти, удалиться*), који се, за разлику од фазних, могу комбиновати са инфинитивом глагола оба вида. Таква ситуација уочава се и у српском језику (в. Војводић 2007: 168).

Без обзира на то, што су у свом значењу „крњи“, допуњујући се са другим, пунозначним глаголом у облику инфинитива, они постају способни да означавају будућу радњу.

У саставу инфинитивних конструкција, у којима улогу помоћног глагола могу имати модални (такође лексички крњи) глаголи, у оквиру којих они могу да достигну велики степен граматикализације, њихово значење постаје блиско значењу „правих“ граматикализованих облика, којима се исказује будуће време (више о инфинитивним конструкцијама с глаголима непотпуног лексичког значења в. у: Бойко 1973; Мирић 1979; 1980; Hansen 2001; Войводић, Радовановић, Войводић 2005; Радовановић, Војводић 2005; Војводић 2005). Важно је нагласити да дате конструкције са модалним глаголима, који се у употреби понашају попут начинско-помоћних глагола, изражавају комплетивне, унутарсинтаксичке модалне односе, односно различите врсте модалних значења (пре свега потенцијалних), као што су: могућност / немогућност, способност / неспособност, хтење / нехтење субјекта да реализује радњу изражену инфинитивом глагола свршеног или несвршеног вида (в., нпр.: Золотова 1973: 151–152; Чернова 1982; Порак 1983; Иљухина 1986; Бондарко 1990: 123 и др.; Апресян 1995: 405–452; уп. такође: Kravar

²⁸ О којим конкретним ситуацијама у употреби је реч в. у: Стойнова 2013: 6–9).

1964: 35; Batistić 1983; Пипер 1983; Piper 2001: 171–180; Ђукановић 1994; Танасић 1995–96; Kordić 2002: 175–190; Војводић 2014: 61).

По свему судећи, модални (као и други лексички „крњи“) глаголи се по својим развојним морфолошко-синтаксичким особинама се налазе „на пола пута“ између глагола *быть / бити* и других глагола са пуним лексичким значењем (Kravar 1964: 35).

У руском језику бројни су примери употребе фазних глагола, у првом реду *стать* и *начать*, а нарочито глагол *стать*, који је способан да поред футурског значења изражава и модално (волунтативно) значење, најчешће уз негацију:

Я свою жизнь не стану долгам раздавать.

Но, с вашего позволения, говорить о них я пока не стану.

Боюсь, потому что мне кажется, если начну писать, задохнусь от слёз, от слов, от нежности и вдруг покажется, что это – итог, что дальше – ничего.

И он вышел с чувством ужаса: вот, я сейчас начну рассказывать, и весь съезд от меня отвернётся (примери преузети из: www.ruscorpora.ru)

У оваквој употреби бројни су и примери са различитим модалним глаголима:

К тому же ты ни на кого не можешь наехать.

Тогда-то и возникла мысль: "А я смогу сделать такую красоту?"

–Ты хочешь сказать, что у нас с тобой будет фиктивный брак?
(примери преузети из: www.ruscorpora.ru).

Оваква значења могу бити изражена и неким другим глаголима у комбинацији са инфинитивом, нпр: *постараться, дать*, као и облик 3. лица једнине глагола *стоять, собираться*. Уп.:

Я постараюсь сделать всё, чтобы эта дорога была для вас и для меня лёгкой, взаимообогащающей и приятной;

И такая интеллектуальная собственность никогда не даст вам пропасть;

Но не стоит искать здесь разоблачительных интонаций!

Утешает только то, что молодёжь не собирается жить на пенсию (www.ruscorpora.ru).

Сличну употребу имају и поједини глаголи из групе перформатива (в. Войводић 1997; Војводић 1999б; 2014: 61–62):

Я обещаю это сделать немедленно (www.ruscorpora.ru).

У српском језику је такође широко заступљена употреба модалних глагола за означавање будућих радњи, као и глагол *имати*²⁹, који је способен да постигне велики степен граматикализације:

Мораш ми обећати да ћеш више пазити на себе! (наш пример)

Дали су му понуду коју не може да одбије. (www.telegraf.rs)

Да ли имаш нешто да ми кажеш? (наш пример)

Најзад, још једном ваља извући закључке о томе каква је улога модалних и фазних глагола у изражавању будућих радњи и које им место припада у сфери изражавања темпоралности у оба поређена језика. Као што смо раније навели, поред својих примарних улога, један део глагола из дате две групе способен је да се десемантизује и граматикализује и заједно са инфинитивом (или клаузом *да+презент* у српском) гради аналитичке футурске облике, који, како наводи Д. Војводић у свом раду, представљају „резервну базу“ помоћних глагола, коју је, ако се укаже за тим потреба, увек могуће активирати и укључити у процес формирања временских облика, у првом реду, футурских, чија граматикализација, по свему судећи, још није завршена (Војводић 2014: 67–70).

²⁹ О широкој употреби футурских конструкција са датим глаголом и у ранијим периодима развоја словенских језика укључујући и старословенски више в., поред осталог, у: Војводић 2014: 23–24, 30–32. Како показују и друга истраживања старословенских текстова, најчешће се може срести управо (футурска) конструкција са глаголом *имамъ* (в., нпр.: Кřižková 1960: 61 и д.; Грковић-Мејџор 1995: 128; Hansen 2001: 260–264; Гудков 2007: 12–22; Драгин 2007: 122, 291). И у савременим словенским језицима дати глагол сачувао је у одређеној мери своје десемантизовано значење које је имао у старословенском, у првом реду у одричним футурским облицима у бугарском (*няма да пише/напише*; в. поред осталог: Харалампиев 1981) и македонском (*нема да пише/напише*; в., нпр., Усикова 1977: 362), као и у модалним инфинитивним конструкцијама са проспективном (*pro futuro*) семантиком у другим словенским језицима (Војводић 2014: 24, 62–66).

Глава 3

III ГРУПА

3.1. КВАЗИКОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ

(ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ)

У овом поглављу биће представљена трећа подгрупа лексички непотпуних глагола, која поседује неколико различитих назива: *формално пунозначни глаголи, квазикопулативни, компензатори* и сл. Који год назив изабрали, ваља истаћи да је овде реч о глаголима који могу да функционишу као самостални (пунозначни) глаголи, али и поред тога они поседују још једну способност: у одређеним говорним ситуацијама – у споју са другим речима, најчешће именицама – код ових глагола лексичко значење максимално слаби и они преузимају копулативну улогу (попут „правих“ копулативних глагола) и заједно са именичким речима творе једну нову целину, коју одликује семантичка целовитост. Овакви спојеви речи у српском језику најчешће се називају *декомпонованим предикатима*.³⁰

Дати глаголи, за разлику од „правих“ глаголских копула, немају статус регуларног граматичког средства у образовању сложеног предиката. Они представљају „прелазну зону“, те се не могу квалификовати ни као прости глаголски предикат, нити као копула у саставу сложеног именског предиката. Њихово функционисање и заступљеност у језику условљено је потребама говорне комуникације.

Као што смо раније већ истакли, код ове групе глагола у оба поређена језика границе нису строго дефинисане, тако да се она стално допуњује и увећава на рачун нових глагола способних да се десемантизују и преузму нову улогу. Како су дати глаголи по својој семантици веома блиски копулативним, они често бивају „смештени“

³⁰ Касније ће бити речи и о другим називима за овај тип спојева речи у српском и у руском језику.

управо у ту групу, где им заправо није место пошто њихова употреба у том смислу није регуларна. Уп. следеће примере:

[руски]

*Антон **является** новатором в этой области.* (копулативни глагол)

*Профильный комитет СФ по обороне рекомендовал сенаторам **дать разрешение** на использование ВС РФ на Украине* (www.kommersant.ru/doc/2421325). (формално пунозначни /квазикопулативни/ глагол у саставу декомпонованог предиката)

[српски]

*Драгана **је постала** бака.* (копулативни глагол)

*Коначно **смо добили дозволу** за рад!* (формално пунозначни глагол у саставу декомпонованог предиката).

Овај тип несамосталних глагола, како у српском тако и у руском језику, твори – заједно са именичким речима – једну нову врсту спојева речи, која се најчешће назива декомпонованим предикатом. Даље ћемо анализирати овај тип спојева најпре у српском, а затим у руском језику, а након тога сагледати сличности и разлике међу њима.

Дати спојеви речи, без обзира на то да ли представљају фразеологизме, изразе или термине, без обзира на постојање мноштва различитих назива, у нашем раду биће посматрани као јединствена група са аспекта несамосталности глаголског елемента, тј. елемента који захтева допуну именичким речима и тек у споју са њима може да изврши одговарајућу улогу.

3.2. ДЕКОМПОНОВАНИ (ОПИСНИ) ПРЕДИКАТИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

3.2.1. ДЕКОМПОНОВАНИ ПРЕДИКАТИ У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У руском језику, као блиско сродном српском, такође је присутна ова језичка појава, а тиме су се посебно бавили бројни истраживачи (Буслаев 1959; Гак 1965: 129–142; Лекант 1969; Виноградов 1982; Канза 1991; Макович 1997; Кузьменкова 2000; Всеволодова 2001; Лагузова 2003; 2010: 590-592; Лобанова 2011; Градинарова 2012: 105–114; Толстая 2015: 705–726 и др.).

Приликом проучавања конструкција са декомпонованим предикатима у руском језику формирала су се два приступа. Први, који потиче од В. В. Виноградова, сврстава декомпоноване предикате у фразеолошке јединице језика. Друго гледиште, које деле П. А. Лекант, В. Н. Телија и други лингвисти, смешта декомпоноване предикате изван граница фразеологизама у руском језику.

У руском језику такође постоји неколико термина за ову језичку појаву (в. Крстић 2015: 172): *описательные формы глагола* (Буслаев 1959), *аналитические конструкции* (Гак 1965), *описательные глагольно-именные обороты* (Лекант 1969, Лагузова 2003), *описательные фразеологические обороты* (Виноградов 1972), *вербальные синлексы* (Лобанова 2011) и др., а као најзаступљенији можемо издвојити термин *описательные предикаты* (Градинарова 2011; Канза 1991; Макович 1997; Кузьменкова 2000; Всеволодова 2001). Мноштво назива за дату језичку појаву указује на различите ставове истраживача према обиму и саставу ових језичких јединица, самим тим и на различите приступе у њиховом проучавању.

Већина лингвиста који су се бавили проучавањем ове теме, најпре су настојали да разграниче декомпоноване предикате од тзв. слободних спојева речи (слободних фраза), које имају следеће карактеристике: (1) у зависности од комуникативних потреба, оне су способне да се сваки пут творе изнова; (2) оне се пре свега употребљавају у својим директним

номинативним значењима; (3) њихово значење представља збир значења компонената од којих су оне састављене. Између слободних и зависних спојева речи ипак постоје одређене границе и разлике. Тако је, на пример, једна од диференцијалних одлика слободних спојева речи извесна стабилност, као и поседовање глаголског еквивалента (односно синонимичног синтетичког глагола): *лишитъ лесов – обезлеситъ, лишитъ сил – обессилитъ, разрыхлятъ бороню – боронитъ, покрытъся мхом – обомшетъ, наполнитъ грузом – нагрузитъ* итд. (Лобанова 2013: 163).

Као и у српском језику, њима се означавају глаголско-именички спојеви: *совершитъ закупку, провести исследование, чувствовать радость, характеризоваться стабильностью* и сл., које карактерише одређена семантичка целовитост, флексибилност структуре, могућност њених трансформација, као и семантичка корелација са одговарајућим синтетичким предикатом – глаголом: *Бабушка чувствует радость – Бабушке радостно; Рынок жилья характеризуется стабильностью – Рынок жилья стабилен* (осим у ситуацијама када она (корелација) није могућа: *даютъ отпор, заключать союз, вводитъ в заблуждение*). Без обзира на то што поједини декомпоновани предикати не поседују одговарајући корелат са синтетичким глаголом-предикатом, не ускраћује им се могућност функционисања у саставу глаголско-именичких структура. Поредeћи руске примере датих предиката са примерима у српском или неком другом словенском (овде у бугарском) језику, долазимо до закључка да је однос декомпонованих предиката са њиховим синтетичким корелатом различит, те ако у једном језику не постоји могућност замене ових структура синтетичким глаголом, у другом – може да постоји:

руски	српски	бугарски
нанести ущерб – Ø	нанети штету – оштетити	нанеса щета – ощетя
заключать союз – Ø	формирати савез – Ø	склучвам съюз – съюзявам се

Приликом контрастивног проучавања структуре глаголских компонената у оквиру руских и српских декомпонованих предиката закључили смо да је важно да се успостави однос у избору одређеног глагола са семантиком именичког дела који учествују у грађењу датих структура:

руски: *проводить / вести / осуществлять обучение*

српски: *вршити обуку*

руски: *проводить / вести консультации*

српски: *одржавати / вршити консултације*

Све већа употреба декомпонованих предиката посебно је уочљива у језику медија, чиме се постиже појачана експресивност у овом језичком стилу.

Конструкције са декомпонованим предикатима у себи садрже и различита модална значења и оцене (Лагузова 2010: 590). Основно модално значење у реченици (значење реалности / нереалности) одређено је облицима времена и начина глаголског сегмента ових конструкција. Модална значења веома често зависе од семантике именичке компоненте. Једно од најпродуктивнијих значења, које је често присутно у конструкцијама са декомпонованим предикатима, везано је за семантику оцене (изражава се опозицијом „одобравање – неодобравање“). Девербативне именице у саставу датих конструкција често служе у својству изражавања негативне оцене према понашању човека (*делать / сделать подлость, провокации; совершать / совершить глупость, ошибку, предательство, преступление, растрату* и сл.), као и негативне оцене према различитим социјалним појавама (*заниматься / заняться вымогательством, кражей, шантажом*), или пак за изражавање неодобравања, несагласности у односу на субјекат ситуације (*выражать возмущение, досаду, неудовольствие; высказывать / высказать неодобрение; испытывать / испытать недовольство, раздражение*).

У руском језику (као и у српском) заступљене су и конструкције (овог типа) код којих се помоћу атрибутивне јединице изражава позитивна или негативна оцена радње субјекта или ситуације уопште:

вступать в недозволенные контакты, вынести незаконное распоряжение, дать жесткую установку, издавать ужасающий звук, дать смутный ответ и сл. (Лагузова 2010: 591). Атрибутивни сегменти датих конструкција који носе лажну позитивну оцену често се користе у исказима са ироничном конотацијом: *Недавно губернатор Валентина Матвиенко произвела на журналистов неизгладимое впечатление вопросом, который она задала в цехе по производству крабовых палочек из серой рыбной массы: «А где тут крабы?»* (Московский комсомолец. 24.04.09, пример преузет из: Лагузова 2010: 591).

Р. Канза дели декомпоноване предикате на две основне групе: 1) декомпоновани предикати састављени по моделу непредикативне конструкције и 2) декомпоновани предикати сачињени по моделу предикативне конструкције. Код непредикативних декомпонованих конструкција типа *ощутить страх* значење читаве конструкције одређује њен именички део (Канза 1991). Именички део ових конструкција, како сматра Р. Канза, најчешће чине апстрактне именице са значењем стања (пре свега оне којима се именују три основне врсте стања: *ощущение, состояние* и *чувство*).

С. В. Лобанова (2001) конструкције овог типа дели на неколико подгрупа:

1) *Фразеологизми* – чврсти спојеве речи, као што су пословице и изреке, које су стваране у народу вековима, а највише су заступљени у разговорном језику, али их налазимо и у књижевно-уметничком и публицистичком стилу: *бить баклуши, валять дурака, вставляют палки в колеса, точить лясы, дать леца, лезть на рожон, выносить сор из избы, ехать в Тулу со своим самоваром, мерить всех на один аршин, положить под сукно, вытянуть из кого-либо всю подноготную, вывести на чистую воду кого-либо* и сл.;

2) *Изрази* – својствени пре свега публицистици и уметничким стилевима, којима се постиже појачана експресивност и скреће се пажња на актуелност дате тематике: *играть первую скрипку, сломать лед молчания, оставлять желать лучшего, пожинать плоды чего-либо, питать иллюзии, вселять надежду в кого-либо, водить чьим-либо пером, оставить след (в науке, искусстве), направить острие критики*

против кого/чего-либо, *вступить на зыбкую почву, разделить чью-либо участь, сказать новое слово в чем-либо, вложить в чьи-либо уста какие-либо слова (мысли), проходить красной нитью через что-либо;*

3) *Белетризми* – стереотипни, маштовити спојевни речи, који су својствени пре свега књижевном језику: *замедлить шаг, обратить взор, бросить взгляд, залиться румянцем, забыться (глубоким, беспокойным) сном, пожирать кого-либо взглядом (глазами), понизить голос до шепота, процедить сквозь зубы, измениться в лице, разразиться слезами (рыданиями), смерить (презрительным) взглядом кого-либо, заламывать руки, залиться краской* итд.;

4) *Термини* – речи или посебни вербални спојевни својствени одређеним сферама живота, а настају и карактеристика су искључиво датих затворених система и функционишу само у оквиру њих: *долить рыбу, завязать щеголем, попасть в пыж, пасть в относ, завесить черни, выбить порядок, выхаживать урез, идти реем* (терминологија својствена риболову). Инвентар оваквих спојева речи непрестано се допуњава у свакој професионалној сфери појединачно и њихова честа употреба доприноси томе да постану општеприхваћени, нпр: *вести следствие по делу* кого-либо (право), *делать искусственное дыхание* (медицина), *возводить в степень* (математика) итд.

Интересантна је констатација да декомпоновани предикати представљају својеврсне когнитивне и концептуалне метафоре, које имају веома важну и продуктивну улогу у савременом језику: *бросаться обещаниями, осыпать похвалами, мелькнула мысль, прошел слух, вспыхивает спор* и сл. (Макович 1997:18): *В кругах, где все новое и необычное ловят на лету, о нем прошел слух* (В. Распутин: *Новая профессия*, 1998. www.ruscorpora.ru); *Мелькнула мысль: поймать, украсть? Нет, на это он был неспособен* (И. Грекова: *Фазан*, 1984, www.ruscorpora.ru); *Должно ли его осыпать похвалами, для того, что не имел он несмысленного зверства некоторых завоевателей...* (А. Н. Радищев: *Размышления о греческой истории или о причинах благоденствия и несчастья Греков*, 1773, www.ruscorpora.ru).

3.2.2. ДЕКОМПОНОВАНИ ПРЕДИКАТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Бројни аутори у српској славистици посветили су пажњу појави декомпонованих предиката (уп. Радовановић 1977: 53–80; 1978; 1990; 2001; 2004; Ивић 1988: 180–187; Танасић 1995: 44–52; Керкез 1997а; 1997б; Пипер 1999: 37–43; Јакић 2011: 151–164 и др.). Прва истраживања и доприносе овој језичкој појави у српском језику доносе радови М. Радовановића, који даје можда најпотпунију дефиницију декомпонованог предиката: „сваки двочлани предикат конструисан по моделу *Verbum* (=глаголска копула или семикопулативни глагол) + *Nomen deverbativum*, а синонимичан (па и комутабилан) са семантички еквивалентним једночланим предикатом (представљеним пунозначном глаголском лексемом из које је изведена девербативна именица двочланог предиката)” (Радовановић 1977: 53).

Декомпоновани предикати су најчешће састављени од (семи)копулативног глагола и девербативне именице: *вршити надзор*, *бити у приправности*, *водити преговоре*, *дати сагласност*, *поднети извештај*, *имати на уму*, *бити у штрајку*, *вршити процену* и сл. (Крстић 2015: 171). Лексичка допуна уз ове глаголе најчешће је девербативна (глаголска) именица (*вршити надзор*) или предлошко-падежна конструкција (*имати на уму*). Поред девербативних именица и предлошко-падежних конструкција, у саставу декомпонованог предиката могу се као допуна наћи и друге врсте речи: друге врсте именица, придеви, ређе прилози или заменице, па чак и инфинитив глагола (Керкез 1998: 93). У поменутих структурама понекад придев прецизније него именица одређује процес изражен глаголом (*полагати велике наде – веома се надати*, *бити у постепеном развоју – постепено се развијати*), док придеви понекад пружају само прецизније информације, када није могуће трансформисати именицу у глагол (*вршити кадровске промене*, *оставити дубок утисак*) (Mrazović, Vukadinović 1990: 177–179).

Као илустрацију наведимо неколико примера са датим спојевима речи: „*Нећемо дати сагласност Косову*“ (www.rts.rs); *Синдикат просветара «Независност» од сутра је у штрајку* (www.rtvpancevo.rs); *Јагодина не очекује поплаве, али је у приправности*

(www.srbijadanas.com); *Онај ко има на уму будућност деце, мора имати на уму и праведну сарадњу* (www.web-tribune.com).

До стварања декомпонованих предиката долази се путем двеју засебних трансформација – *номинализације* и *десемантизације* глагола, који уносе у конструкције сопствени семантички садржај, а он се потом прожима са садржајем именичког дела конструкције (Ивић 1988: 180–187). У саставу декомпонованог предиката глагол носи граматичку информацију (о лицу, броју и времену), а именица садржи лексичку информацију (*Дунав је у порасту*). Најчешће га чине семикопулативни глаголи: *бити, имати, вршити, извршити, чинити, дати, добити, поднети, водити* и др. (*бити у приправности, имати на уму, водити преговоре, поднети извештај, добити пристанак, чинити добро, дати сагласност, извршити спасавање*). Без обзира на то што глагол, да би могао да функционише у оваквој врсти конструкција, пролази кроз два сложена процеса – номинализацију и десемантизацију, до његовог лексичког „крњења“ ипак не долази. Уп.:

(1а) **Водим** сутра децу у школу (самостални глагол *водити*);

(1б) *Наша школа води преговоре са градским властима* (семикопулативни глагол *водити* у саставу декомпонованог предиката);

(2а) **Дала сам** брату нову књигу (самостални глагол *дати*);

(2б) *Стручњаци су јој дали сагласност да почне да ради* (семикопулативни глагол *дати* у саставу декомпонованог предиката).³¹

Декомпоновани предикати, као што смо већ навели, састављени су од два дела – именице и глагола, а разликују се од осталих, слободних спојева датих речи по томе што је за њих карактеристично чврсто синтаксичко јединство, којем равноправно доприносе оба члана и представљају једну интегрисану, нераскидиву целину.

Иако у употреби у нашем језику постоји неколико различитих термина за спојеве овога типа – *перифрастични предикатски израз* (Топољинска 1982: 35), *декомпоновани предикат* (Радовановић 1977: 53), *декомпоновани глагол* (Танасић 1995: 158) или *глаголска перифраза* (Mrazović, Vukadinović 1990: 166) – може се рећи да је реч о истој језичкој појави (Крстић 2015: 172). За ту појаву је карактеристичан

³¹ Сопствени примери.

аналитизам и номинализација, а реч је о двочланим структурама са глаголским и именским делом, где је глагол употребљен функционално, а именица представља семантичко тежиште реченице или исказа (Золотова 1983: 704). У склопу поменутих структура именица представља семантички центар читавог исказа или реченице док је глагол носилац граматичких информација. Апстрактне, најчешће глаголске именице, којима се означавају различита емоционална или психофизичка стања, већином су заступљене у овим структурама. За дате облике својствени су, у највећој мери, непрелазни глаголи са егзистенцијалним значењем: *пробудити се, настати, родити се, јавити се, појавити се* и сл. (*Родила му се сјајна идеја; У мени се пробудила жеља за успехом*) или прелазни глаголи којима се означавају различита физичка стања – *обузети, захватити, држати* итд. (*Сасвим ме је обузела паника; Захватило га је чудно расположење*), али и други глаголи.

Појам перифрастичног предиката поједини аутори изједначавају са појмом декомпонованог предиката (в. Пипер 2005; Самарџић 2010), други праве разлику између та два појма (уп. Петровић 1988; Лазић-Коњик 2006; Топољинска 1982), док трећи пак користе један од та два термина, не придајући притом значај њиховом разграничавању (уп. Радовановић 1977; Ивић 1988; Mrazović, Vukadinović 1990; Танасић 1995; 1996; Керкез 1997).

3. Топољинска и И. Лазић-Коњик у својим радовима истичу да постоји разлика између декомпонованог и перифрастичног предиката, јер да би се значење глаголско-именичког перифрастичног предиката заменило глаголским предикатом, потребно је употребити два глагола (*Радници су данас обуставили производњу жита – Радници су данас престали да производе жито*), уместо једног – што је карактеристично за декомпоновани предикат (Топољинска 1982; Лазић-Коњик 2006: 247–248). Најједноставније, не задирући у дубљу проблематику, могло би се рећи да постоји разлика између декомпозиције именског предиката, који представља двочлану именску структуру (обично: V_{Semicor}+N_{dev}), која се обично назива *декомпоновани предикат*, и декомпозиције сложеног предиката, који се најчешће означава термином *перифрастични предикат*.

Декомпоновани предикати често могу да се замене једним пунозначним глаголом, најчешће оним из којег је изведена именица (*бити у штрајку – штрајковати, подносити извештај – извештавати, доћи до закључка – закључити, вршити анализу – анализирати*), али постоје и бројни случајеви када то није могуће (*вршити насиље – Ø, имати на уму – Ø*).

Многи аутори скрећу пажњу на чињеницу да није увек могуће извршити замену декомпонованог предиката синтетичким (уп. Ивић 1988; Radovanović 2004; Стојановић 2006): *држати говор ≠ говорити, вршити лансирање ≠ лансирати*. М. Радовановић наводи и неколико основних разлога због којих долази до декомпоновања предиката: еуфемизација (*извршити пљачку – опљачкати*), сликовитост (*бацити поглед – погледати*), несинонимичност (*чинити параду – парадирати*) (в. Radovanović 2004: 44). Аутор наводи и ситуације у декомпоновању када наспрам именице не постоји одговарајући глагол из исте творбене групе: *извршити злочин – *злочинити; вршити трансакцију – *трансаковати* (Радовановић 1977: 59). П. Пипер (2005: 315) такође наводи да су декомпоновани предикати резултат синтаксичке деривације и представљају сложеније облике наспрам којих стоје.

Број глагола који се јављају као центри декомпонованих предиката релативно је ограничен. То су најчешће врло фреквентни и вишезначни глаголи, који у регуларној употреби (у споју са типичним именицама) имају потпуно спецификовано лексичко значење: *Соња је имала осећај да напредује – Соња је имала викендицу*.

М. Радовановић наводи 30 семикопулативних глагола који се појављују у оквиру декомпонованих предиката и издваја их као најфреквентније: (*из*)вршити / (*из*)вршавати, имати / немати, да(ва)ти, водити, пружити / пружати, доби(ја)ти, поднети / подносити, обавити / обављати, изразити / изражавати, (у/по)чинити, испољити / испољавати, изда(ва)ти, радити, тећи, трајати, износити, доћи / долазити (Радовановић 1977: 53–80).

Појава декомпонованог предиката праћена је специфичним видом његовог номинализовања. Језици који имају развијену номинализацију поседују висок степен продуктивности синтаксичких модела са декомпонованим предикатом (Радовановић 1977: 53–80). До

декомпоновања предиката у српском језику долази у следећим ситуацијама: (1) када глаголске лексеме у саставу предиката имају апстрактно значење (*Финансијска инспекција врши процену стања на рачунима у предузећу*); (2) уколико је глаголска лексема у саставу предиката позајмљена из неког другог језика (*Дунав у последњих месец дана има тенденцију опадања*); (3) уколико је субјекат непознат или уопштен (*До одлагања испита дошло је због болести професора*); (4) уколико информација о објекту није релевантна (*Анализу може спровести искључиво квалификовани кадар*); (5) када је неопходно поред радње указати и на податак о њеној друштвеној институционалности (*Заменик председника странке је био спречен да одржи говор*).

Као што је већ речено, декомпоновани предикат настаје у двоструком деривационом процесу: 1) номинализовање предиката, при чему глаголска именица постаје носилац лексичког значења (*Забрањено је скретати у једносмерну улицу / Забрањено је скретање у једносмерну улицу*); 2) извлачење глаголског елемента из номинализованог предиката (*Забрањено је вршити скретање у једносмерну улицу*) (Радовановић 1977: 53–80).

Декомпоновање предиката својствено је појединим функционалним стилевима као што су: научни, новинарски, административни и сл. (Радовановић 1977; Mrazović, Vukadinović 1990: 170). У стилевима овога типа декомпоновање предиката показује тенденцију фразеологизације – образују се сталне везе девербативних именица и семикопулативних глагола, а својствене су, пре свега, текстовима који су релативно уопштени и апстрактни. Могло би се рећи да је декомпоновање предиката најзаступљеније у публицистичком стилу, нарочито предикати са глаголима говорења: *истаћи у извештају, нагласити у извештају*. Оно је такође присутно и у политичком дискурсу: *Ђинђић је изразио велико задовољство састанком; МУП Србије ће обавити онај део послова који пред њега постави координационо тело; Оне су имале кључни значај за извођење бомбардовања; Влада инсистира да суд изврши све злочине који су почињени* (Јакић 2011: 156–159).

3.2.2.1. ТИПОВИ ДЕКОМПОНОВАНОГ ПРЕДИКАТА

Посматрајући врсте предиката који се могу декомпоновати, могли смо да уочимо да се појам *декомпонованог предиката* првенствено односи на прост глаголски предикат. Декомпоновању именског предиката са придевским предикативом није придаван посебан значај, док се декомпоновање сложеног предиката најчешће одређује појмом *перифрастични предикат*.

Постоје различите класификације декомпонованих предиката у српском језику, а у зависности од језичког нивоа са којег се посматрају ове конструкције, као и од структуре читаве конструкције,³² током истраживања смо наилазили на више различитих подела декомпонованих конструкција. Погледајмо који су то основни модели декомпонованог предиката, према М. Радовановићу (1977: 53–80):

1. *Милан је данас био у обиласку терена / Милан је данас обилазио терен* (копулативни глагол + „у / на“ + локатив);

2. *Верујем да сам ти била од помоћи / Верујем да сам ти помогла* (копулативни глагол + „од“ + генитив);

3. *Моје покушавање да се договорим са тобом је било узалудно / Ја сам узалуд покушавала да се договорим са тобом* (номинатив + копулативни глагол + квалификатор / квантификатор);

4. *Милица има у плану одлазак у Москву; Сестра је Милицу пружила подршку да отпутује у Москву; Студент је поднео извештај професору о свом досадашњем раду; Представници две земље су обавили консултације; Отац има намеру да помогне нама* (декомпоновани предикат са семикопулативним глаголима).

³² Поред тога што треба сагледати и издвојити глаголе који су елементи ових конструкција, приметили смо да девербативне именице нису једина врста именица која се користи уз ове глаголе, а осим именица у овој позицији се могу наћи и неке друге врсте речи.

О декомпоновању других језичких јединица (именичких, придевских и прилошких лексема) писано је у неколико наврата (в., поред осталог: Радовановић 2002: 21–28; Чутура 2011: 169–184), али наша пажња у овом раду биће усмерена искључиво на декомпоноване глаголе, као једну од подгрупа у систему непунозначних (несамосталних) глагола у српском и руском језику.

3.3. АНАЛИЗА ДЕКОМПОНОВАНИХ ПРЕДИКАТА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Одређен број глагола синонимичан је са декомпонованим предикатским структурама у чијем саставу се налазе именице које имају исти корен као и ти глаголи (*вести борьбу – бороться, дать ответ – ответить, сделать подарок – подарить*). Мањи број глагола нема исти корен са одговарајућом именицом у декомпонованом предикату (*выводить из терпения – раздражать, приводить в негодование – возмущать*)³³. Треба додати да постоје и декомпоновани предикати који уопште немају адекватне глаголске синониме и њихово значење се не може изразити на други начин сем (искључиво) аналитички (*давать отпор – Ø, вести протокол – Ø, заключать союз – Ø, давать пощечину, делать гормонотерапию, делать опыты, допускать произвол, наносить ущерб, осуществлять профилактику, производить конверсию, совершать визит, заниматься гимнастикой, проявлять беспечность* итд.).

Представимо наведене карактеристике декомпонованих предиката и у краћем табеларном прегледу:

Декомпоновани предикат	Глагол синонимичан са именицом истог корена	Глагол синонимичан са именицом разл. корена	Не поседује адекватан синоним
<i>вести наблюдение</i>	<i>наблюдать</i>	–	–
<i>дать разрешение</i>	<i>разрешить</i>	–	–
<i>выводить из терпения</i>	–	<i>раздражать</i>	–
<i>приводить в негодование</i>	–	<i>возмущать</i>	–
<i>вести протокол</i>	–	–	+
<i>осуществлять профилактику</i>	–	–	+

³³ Синонимични глаголи овога типа нису бројни.

На основу наше анализе утврдили смо да највећи део (близу 2/3) декомпонованих предиката у руском језику нема одговарајућег глагола као синонима (*давать отпор* – Ø), затим следе декомпоноване структуре (око 25%) које могу бити замењене једном (синтетичком) формом, односно глаголском лексемом која је најчешће истог корена као и именица из датих структура (*давать совет* – *советовать*), а свега је неколико примера у нашем корпусу (0,5%), где је декомпоновани предикат синонимичан глаголу који има различит корен од именице у датом типу предиката (*выводить из терпения* – *раздражать*).

Декомпоноване предикатске структуре могу и да се не подударају по свом денотативном значењу са одговарајућим глаголом који има исти корен као и именица из дате структуре: *вступать в заговор* ≠ *заговаривать*, *развертывать движение* ≠ *двигаться*, *производить переворот* ≠ *переворачивать* и сл.

На први поглед може да се чини да између глагола као самосталних форми и именица са истим кореном из датих структура (које су – као аналитичке конструкције са међусобно зависним компонентама – тим глаголима синонимичне) не постоји никаква разлика, али ситуација заправо није таква. Разлике у сваком поједином примеру постоје, како на пољу семантике и интензитета радње тако и у погледу функционалног стила у којем се они користе (јер није случајно са којим циљем бирамо једну од две постојеће варијанте). Наиме, глагол и именица који чине одређену декомпоновану структуру представљају јединствену целину, чијем значењу подједнако доприносе оба њена саставна дела, а њихово заједничко функционисање преноси нову семантичку информацију, која се разликује од оне коју изражава одговарајући (синонимични) глагол. Дакле, значење декомпонованог предиката углавном није синонимично значењу његовог (формалног) глаголског еквивалента: *насмехаться* ≠ *осыпать насмешками*, *красть* ≠ *совершать кражу*. Тако на пример, глагол-еквивалент *тосковать* означава стање туге уопште, док декомпоновани предикат *тоска грызет* – означава стање туге у одређеном тренутку које има и појачан интензитет (Канза 1991). Као илустрацију наведимо још неколико примера:

(1а) **вести борьбу** – карактеристично за публицистику, политички дискурс, језик медија, радња има појачан интензитет: *Каждый день, каждый час, из года в год, нужно вести борьбу за свое право быть человеком, быть добрым и чистым* (В. Гроссман: *Жизнь и судьба*, част 3, 1960, www.rusocrp.org);

(1б) **бороться** – стилски неутрално, односи се на борбу уопште и може бити употребљено у сваком стилу језика: *С этими ситуациями, тем более у людей, предрасположенных к бессонице, бороться трудно* (В. Елгаева: *Бессоница*: 2003, www.rusocrp.org);

(2а) **сделать открытие** – својственије књижевном стилу, журналистици, појачава се интензитет и повећава значај дате радње: *Гамов сделал открытие, произведшее огромное впечатление в международной физике* (Г. Горелик, А. Сахаров: *Наука и свобода*: 2004, www.rusocrp.org);

(2б) **открыть** – стилски неутрално, користи се у разним стилевима: *На пути отец с нежною бережливостью открыл дочери тайну народной наглости* (В. В. Измайлов: *Прекрасная Татьяна, живущая у подошвы Воробьевых гор*: 1804, www.rusocrp.org);

(3а) **чувствовать радость** – означава тренутно, привремено стање радости, појачани интензитет радње: *Просто чувствовать радость от того, что – рядом* (Е. Белкина: *От любви до ненависти*, 2002, www.rusocrp.org);

(3б) **радоваться** – означава стање радости уопште, стилски неутрално: *Летит мужик 250, радуется, а на самом деле только 130* (*Форум об автовождении*, 2003, www.rusocrp.org);

(4а) **производить шум** – типично за књижевни стил, појачан интензитет саме радње: – *Пойми... его интимное чувство не должно производить шум на весь дом* (А. Алескин: *Раздел имущества*, 1979, www.rusocrp.org);

(4б) **шуметь** – стилски неутрално: *Кастаки прислушивался. – это вода шумит, – сказал я* (А. Волос: *Недвижимость*, 2000, www.rusocrp.org).

Као што из наведених примера можемо да видимо, у зависности од потреба језика користи се или глагол (синтетичка форма), који је, према нашим анализама углавном заступљен у стилски неутралним исказима и њиме се означава нека појава, стање, особина уопште, или пак декомпоноване структуре (аналитичке конструкције) са именицама истог корена као и глагол у самосталној употреби, које су одлика најчешће књижевног стила, публицистике, политичког дискурса и језика медија, а њима се постиже и ефекат појачаног интензитета одређене радње, појаве, особине и сл.

Уколико се уз именицу у оквиру декомпонованог предиката нађе и придев, њиме се још прецизније означава садржај читаве структуре јер се придевима управо и означава интензитет, мера (*острая тоска, глубокий сон*), оцена (*горькая тоска, скучный сон*), као и нека друга значења. Уп.:

Вспомните моменты, когда вы так уставали, что забывали о теле и уходили (падали, проваливались) в глубокий сон (А. Жуков: 18 дверей в царство Морфея, 2002, www.rusocproa.ru);

Стит себе и видит скучный сон. И я замолчала, не понимая, что случилось с ней такое (С. Василенко: Хрюша, 1997, www.rusocproa.ru).

Ситуација је готово подударна у српском језику, о чему сведочи и следећи кратки табеларни приказ декомпонованих предиката и могућности њихове замене одговарајућим глаголским еквивалентима:

Декомпоновани предикат	Глагол синонимичан са именицом истог корена	Глагол синонимичан са именицом разл. корена	Не поседује адекватан синоним
<i>вршити надзор</i>	<i>надзирати</i>	–	–
<i>дати дозволу</i>	<i>дозволити</i>	–	–
<i>обавити посао</i>	–	<i>урадити</i>	–
<i>долазити до решења</i>	–	–	+
<i>извршити злочин</i>	–	–	+

У примерима из нашег корпуса српског језика забележено је такође највише (као и у руском – око 2/3) декомпонованих предиката који немају глагол као синоним (*обављати дужност – Ø*). Остатак (близу 25%) чине декомпоноване структуре синонимичне са глаголима који имају исти корен као и именице из датих структура (*вршити анализу – анализирати*). Сасвим су малобројни (свега око 0,5%), као и у руском језику, декомпоновани предикати којима је синонимичан глагол са различитим кореном од именице у датом типу предиката: *обавити посао – урадити*.

И у српском језику постоји разлика у значењу и употреби између декомпонованих конструкција и одговарајућег глаголског еквивалента – синонима. У српским примерима такође уочавамо својственост употребе декомпонованих структура у појединим стилевима језика, као што су: журналистика, политички дискурс и књижевно-уметнички стил, као и постизање појачаног интензитета одређене радње употребом декомпонованих предиката. Уп. следеће примере:

водити преговоре – карактеристично за публицистику, политичке дискурсе; овом конструкцијом истиче се значај саме радње и она има званичнију конотацију: *Влада ће водити преговоре, и то је тако увек, али ће парламенту достављати предлоге сваке преговарачке позиције* (www.danas.rs, 27.11.2013.);

преговарати – стилски неутрално: *Преговарала је шест година и успела да добије све што је пожелела* (www.politikin-zabavnik.rs).

Стање је слично и у већини других примера. Уп.:

вршити надзор – надзирати
доћи до закључка – закључити
полагати наде – надати се
поднети извештај – извештавати
пружити подршку – подржати

Треба навести још једну чињеницу која доприноси разграничавању декомпоноване предикатске структуре и њеног глаголског еквивалента и која сведочи у корист дате структуре, а то су њене неупоредиво веће

могућности у изражавању различитих значења, нпр. трајања или фаза одређене радње. Уп.:

глагол <i>беседовати</i>	декомпоновани предикати: <i>вступати в беседу</i> <i>завязувати беседу</i> <i>вести беседу</i> <i>идет беседа</i> <i>течет беседа</i> <i>затихла беседа</i> <i>втягивати в беседу</i> <i>обрывати беседу</i>

Као што можемо да уочимо на основу представљеног примера, глагол *беседовати* није способан да изрази сва значења која може да изрази декомпоновани предикат са својим наведеним варијацијама и самостално употребљен нема могућност да означи ни почетну, ни завршну, нити било коју другу фазу радње.

Слично стање је и у српском језику, где декомпоновани предикати такође поседују далеко веће могућности у изражавању фаза и трајања одређене радње у поређењу са одговарајућим самосталним глаголима. Уп.:

глагол <i>разговарати</i>	декомпоновани предикати: <i>почињати разговор</i> <i>настављати разговор</i> <i>завршавати разговор</i> <i>прекинути разговор</i> <i>водити разговор</i> <i>обавити разговор</i> <i>скратити разговор</i>

У великом броју примера јавља се неподударност значења између декомпонованог предиката и његовог глаголског еквивалента, која је условљена различитим факторима: декомпоновани предикати су способни да модификују значење на пољу аспектуалности, објективне и

субјективне оцене, на пољу финитности радње, субјективне интенције и то захваљујући именици, која заједно са глаголом образује дату структуру и способна је да се веже уз читав низ различитих глагола.

На основу до сада наведеног, можемо да истакнемо да је појава декомпонованих предикатских структура широко заступљена у оба поређена језика, као и да њихова употреба има све већи значај у појединим, може се рећи најфреквентнијим језичким стилевима данашњице. Поред тога, њихова творба и формална структура (глаголи и именице које их сачињавају) у оба језика показују подударности у сваком сегменту, што додатно сведочи о заједничком пореклу руског и српског језика. Штавише, и њихови корелати (синоними) или одсуство истих у највећем броју примера се подударују. Као илустрацију наведимо следећи табеларни преглед:

Руски језик		Српски језик	
<i>вести борьбу</i>	<i>бороться</i>	<i>водити борбу</i>	<i>борити се</i>
<i>вызывать</i>	<i>радовать</i>	<i>изазивати</i>	<i>радовати</i>
<i>радость</i>		<i>радост</i>	
<i>давать совет</i>	<i>советовать</i>	<i>давати савет</i>	<i>саветовати</i>
<i>оказывать</i>	<i>помогать</i>	<i>указивати</i>	<i>помагати</i>
<i>помощь</i>		<i>помоћ</i>	
<i>давать отпор</i>	∅	<i>пружати отпор</i>	∅
<i>нести</i>	∅	<i>имати</i>	∅
<i>ответственность</i>		<i>одговорност</i>	
<i>производить</i>	∅	<i>остављати</i>	∅
<i>впечатление</i>		<i>утисак</i>	
<i>впадать в</i>	∅	<i>падати у</i>	∅
<i>отчаяние</i>		<i>очајање</i>	

Све већа заступљеност декомпонованих предиката одлика је не само руског и српског језика; ова појава карактеристична је и за остале словенске језике, као и за велики број других (несловенских) језика, и има тенденцију све веће употребе захваљујући појачаној експресивности и изражавању интензитета радње који се постижу употребом датих структура. Као илустрацију навешћемо неколико примера са

декомпонованим предикатима (поред српског и руског) у пољском, македонском и бугарском језику:

Српски језик	Руски језик	Пољски језик	Македонски језик	Бугарски језик
<i>падати / пасти у очај</i>	<i>впадать / впасть в отчаяние</i>	<i>wpadać / wpaść w rozpacz</i>	<i>паѓам / падне во очај</i>	<i>изпадам / изпаднаем в отчаяние</i>
<i>осећати/ осетити радост</i>	<i>испытывать/ испытать радость</i>	<i>(арх.– poczuwać)/ poczuć radość</i>	<i>осетува / осети (чувствува / почувствува) радоста</i>	<i>усеќам / усеќа (чувствам/ почувствам) радоста</i>
<i>изражавати / изразити незадоволство</i>	<i>выражать/ выразить неудовольствие</i>	<i>wyrażać/ wyrazić niezadowolenie</i>	<i>изразувам / изразам незадоволство</i>	<i>изразявам/ изразя недоволството</i>

Једна од карактеристика декомпонованих предикатских структура јесте и то да су оне способне да се трансформишу, као и да допуштају различите синтаксичке варијације³⁴ (*делать вывод – сделан вывод – делается вывод – вывод, который я делаю – вывод, сделанный мной*), квантитативне варијације (*совершать венчание – совершать обряд венчания*), творбене варијације (*производить ремонт – производить ремонтное дело, делать массаж – делать массажное масло* и сл.) (Макович 1997: 14).

У српском језику ситуација је иста. Уп.: *вршити процену, процена је извршена, извршава се процена, процена која се врши* и сл. (синтаксичке варијације); *извршити отварање – извршити церемонију отварања* (квантитативне варијације); *вршити услуге – вршити услуживање, вршити анализу – вршити анализирање* итд. (творбене варијације).

Ваља напоменути да су синтаксичке варијације карактеристичне за готово све декомпоноване предикатске структуре док квантитативне и творбене варијације нису могуће код великог броја датих структура.

³⁴ Дате карактеристике односе се пре свега на подврсту декомпонованих структура, којима се изражава нека активна радња.

3.4. СЕМАНТИЧКЕ ПОДВРСТЕ ДЕКОМПОНОВАНИХ ПРЕДИКАТСКИХ СТРУКТУРА

Према значењу које изражавају декомпоноване предикатске структуре можемо поделити на неколико различитих подгрупа³⁵:

1) Структуре у којима је изражена конкретна радња:

(руски) *вести дневник, брать в кредит, вести строительство, вступить в бой, делать иглоукальвание, делать / проводить ремонт, сделать подарок, забить гол, оказывать помощь, проводить исследование, производить шум, совершить кражу, совершить прыжок, подвергать кипячению, производить вывинчивание* и сл. *И выполнил задуманное – сделал подарок столице к 25 – летию независимости эмирата* (А. Игнатов: *Фрески на дорогах* // «Вокруг света», 1989, www.rusosrpora.ru); *Есть еще и класс, т. е. коллектив, один из членов которого совершил кражу* (А. С. Макаренко: *Цель воспитания*, 1936-1939, www.rusosrpora.ru);

(српски) *вршити анализу, вршити промене, извршити злочин, пљачку, обављати дужност, учинити грешку, пружати / указивати помоћ, остварити циљ, водити дневник, подизати кредит, остварити продају, оборити рекорд, обавити задатак, вршити надзор* итд: *Осумњичени се терете да су тешку крађу извршили јуче око 16 сати, у улици Бранислава Нушића, у центру Смедерева* (www.rtvsvd.com, 3.7.2014.); *Пшеница је оборила извозни рекорд, њеним стопама иде и сунцокрет, а и кукуруз је „стао на ноге“...* (www.dnevnik.rs, 29.7.2014.);

2) Структуре са значењем вршења различитих друштвених активности:

(руски) *заниматься коммерцией, проводить инвентаризацию, вести протокол, вести следствие, давать отпор, давать / дать указания, дать определение, давать согласие, давать оценку, дать разрешение, заключать союз, нести ответственность, осуществлять профилактику, вершить суд, производить преобразование, развертывать борьбу, развивать торговлю* и др.: *Он меня не расспрашивал, а просто дал разрешение* (В. Голяховский: *Русский*

³⁵ Класификација је сачињена по моделу Г. В. Макович (1997)

доктор в Америке, 1984-2001, www.rusocrporga.ru); *Полиция ведет следствие с соблюдением всех норм закона* (И. Ефимов: Суд да дело // «Звезда», 2001, www.rusocrporga.ru);

(српски) водити истрагу, вршити инвентар, водити протокол, пружати отпор, носити одговорност, давати наредбе, давати сагласност, вршити процену, формирати савез / коалицију, давати дозволу, чувати интересе, развијати трговину; економију и сл.: *Морнарима које су отели пирати саветовано да не пружају отпор* (www.blic.rs, 3.11.2010.); *Нашли смо решење које није идеално, али чува наш национални интерес* (www.rtv.rs, 4.12.2011.);

3) Структуре којима се означава понашање човека, поступци:

(руски) *делать пакости, проявлять беспечность, допускать неосторожность, впадать в отчаяние, выводить из терпения, вызывать радость, выражать возмущение / досаду / неудовольствие, оказывать внимание, приходить в волнение, делать / сделать подлость / провокации, сохранять бдительность* итд.: *Но пусть не заботились и делали пакости: высшая тоска эта – знаете ли вы твердо, какими сложными путями в жизни общества передается иногда иной душе и заражает ее?* (Ф. М. Достоевский: *Дневник писателя*, 1876, www.rusocrporga.ru); *Она тогда имела на меня влияние благотворительное, а теперь – теперь, когда вспомню, то вся кровь приходит в волнение* (М. Ю. Лермонтов: *Странный человек*, 1831, www.rusocrporga.ru);

(српски) *изазивати радост / страх, избацити из такта, осећати досаду / презир / љутњу, изражавати незадовољство, падати у очај, чинити пакости, поклањати пажњу, имати осећај, испољити љубав, учинити грешку, чинити добро, бити узбуђен* и др.: *Поклањање пажње вољеној особи смањује стрес, снижава крвни притисак и подстиче памћење* (www.novimagazin.rs, 1.2.2013.); *...Међутим, и сам разговор с лекаром може изазвати страх, ако лекар није вешт у комуникацији* (www.mondo.rs/a275693/magazin);

4) Структуре које означавају различите когнитивне радње:

(руски) *делать предположения, заниматься обдумыванием, производить впечатление, делать обобщение, держать в памяти,*

приходить к пониманию, родилась идея итд.: Алексей Александрович за правило поставил каждый день видеть жену, для того чтобы прислуга не имела права **делать предположения**, но избегал обедов дома (Л. Н. Толстой: Анна Краенина, 1878, www.rusocsrpora.ru); *Обо всем надо помнить, все **держат в памяти**, хотя бы небо сияло в душе* (К. Антарова: Наука радости, 2002, www.rusocsrpora.ru);

(српски) *родила се идеја, имати на уму, узети у разматрање, вршити претпоставку, остављати утисак, имати мишљење, схватање, износити став, чувати у сећању, долазити до закључка* и сл.: Од 2010. године финска влада **је чак узела у разматрање** план да се пушење у потпуности искорени (www.danas.rs, 25.3.2014.); „*Ја не чувам само гробове, њима већ тешко нешто може да се деси. Ја **чувам сећање** на оне који у њима леже* (www.ruskarec.ru, 26.4.2014.);

5) Структуре којима се означавају различите говорне радње:

(руски) *вести рассказ, обращаться с призывом, вести беседу, давать обещание, давать / дать указания / сведения, давать совет / согласие, делать сообщение, кормить обещаниями, наводит справки, накладывать вето* и др.: Он тронул за плечо водителя Байрама Фарзалиева, **дал указания** (А. Троицкий: Удар из прошлого, 2000, www.rusocsrpora.ru); *Заведующая музеем Лидия Григорьевна Михайлова **ведет беседу*** (Б. Мартынов: Есть такой урок в школе, 2003, www.rusocsrpora.ru);

(српски) *водити разговор / преговоре, издати саопштење, давати савет / сагласност, обећање, држати говор, обраћати се са намером / молбом, давати обећања* итд.:³⁶ *Градоначелници Ниша 14 година **дају претходну сагласност** на сва запошљавања у градској управи...* (www.novimagazin.rs, 16.1.2014.); *Љ. Левчев **држи говор** поводом Бранкове награде* (www.dkv.org.rs).

³⁶ Услед недовољно чврстих семантичких граница међу наведеним групама, поједини глаголи могу бити сврстани у две различите групе.

3.5. НАЈЗАСТУПЉЕНИЈИ ГЛАГОЛИ КОЈИ УЛАЗЕ У САСТАВ ДЕКОМПОНОВАНИХ ПРЕДИКАТА

Погледајмо који су то најфреквентнији глаголи у оквиру датих структура у руском и српском језику (према увиду у истраживања посвећена овој тематици, као и према нашим сопственим запажањима):

Руски:

братъ – братъ пример

вести (водить) – вести борьбу

впадать (впасть) – впадать в отчаяние

вступать (вступить) в – вступать в бой

вызывать (вызвать) – вызывать радость

выражать (выразить) – выражать благодарность

высказывать (высказать) – высказывать неодобрение

давать (дать) – давать возможность

делать (сделать) – делать сообщение

доставлять (доставить) – доставлять удовольствие

заниматься – заниматься обдумыванием

испытывать (испытать) – испытывать радость

наносить (нанести) – наносить обиды

нести – нести ответственность

обращаться (обратиться) – обращаться с призывом

оказывать (оказать) – оказывать помощь

осуществлять (осуществить) – осуществлять продажу

пользоваться – пользоваться авторитетом

приходить (прийти) в – приходить в волнение

приходить (прийти) к – приходить к выводу

производить (произвести) – производить впечатление

проявлять (проявить) – проявлять интерес

совершать (совершить) – совершать преступление

ставить – ставить диагноз

характеризоваться – характеризоваться стабильностью

чувствовать – чувствовать радость

У нашем корпусу, у примерима из руског језика највише су заступљени следећи глаголи:

вести (*беседу, перестрелку, борбу, дневник, наблюдение, прения, протокол, рассказ, реставрацию, следствие, строительство* и др.). За глагол *вести* карактеристично је да структуре које гради са наведеним и сличним именицама углавном не могу да буду замењене одговарајућим глаголом са датим значењем;

дать / давать (*интерпретацию, обещание, отпор, указания, ответ, определение, оценку, возможность, совет, согласие, разрешение* итд.). Структуре са глаголима *дать* и *давать* у највећем броју случајева могу бити замењене синонимичним глаголом, а све у зависности од стила и потреба које намеће одређена ситуација;

делать (и незнатно ређе – *сделать*): *обобщение, сообщение, иглоукальвание, массаж, метрографию, пакости, предположения, ремонт, перерыв, предложение, подлость, провокации, вывод* и др. Код 2/3 примера структуре са овим глаголима не могу бити замењене одговарајућим глаголом;

заниматься (*коммерцией, обдумыванием, гимнастикой* итд.). За структуре са глаголом *заниматься* у највећем броју примера не постоји замена адекватним глаголом;

оказать / оказывать (*внимание, доверие, сопротивление, помощь, содействие* и сл.). Структуре са овим глаголима могу бити замењене одговарајућим глаголом у 1/2 пронађених примера док другу половину чине они примери чије значење не може бити исказано ни на један други начин;

произвести / производить (*запуск, впечатление, конверсию, переворот, преобразование, шум, шпаклевку, покраску* итд.). У највећем броју примера структуре са овим глаголима не могу да буду замењене синтетичким глаголским предикатом;

совершать / совершить (*визит, экспедицию, кражу, путешествие, пробег, прыжок, закупку, глупость, ошибку, предательство, преступление* и др.). Дате структуре могу бити замењене одговарајућим глаголом у 1/2 пронађених примера док друга половина представља једини начин за изражавање датог значења и нема адекватне синониме којима би се пренело дато значење.

Као илустрацију наведено неколико примера са датим структурама забележених у електронском корпусу:

Однако не каждый готов к такой борьбе и способен ее вести... (www.cyberleninka.ru); *Аэродинамический шум определен его физической природой* (www.fl.ru/commune); *Российские ученые готовятся сделать важнейшее открытие* (www.newsru.com); *Реализация этих мотивов доставляет нам всегда удовольствие* (www.medqueen.com); *По словам члена ОП, поступок водителя маршрутки вызывает возмущение и негодование* (www.ria.ru/society); *Седьмой арбитражный апелляционный суд осуществляет проверку в ...* (www.proz.com).

У истраживањима и радовима на ову тему у српском језику најчешће су заступљени следећи глаголи:

Српски:

бити – бити у могућности

водити – водити преговоре

вршити (извршити) – вршити промене

дати (давати) – дати прилику

добити (добити) – добити подршку

доћи (долазити) – долазити повремено

доћи до – доћи до закључка

држати – држати говор

захватити – захватила је паника

изазвати (изазивати) – изазивати старх

извести (изводити) – извести закључак

изразити (изражавати) – изразити незадовољство

извршити (извршавати) – извршити утицај

издати (издавати) – издати потврду

износити (изнети) – износити чињенице

изразити (изражавати) – изразити захвалност

имати (немати) – имати намеру

имати на – имати на уму, памети

испољити (испољавати) – испољити љубомору

јавити се (појавити се) – (по)јавила се могућност

настати (настајати) – настала је паника

обавити (обављати) – обавити задатак
обузети (обузимати) – обузео је страх
остварити (оставривати) – остварити могућност
поднети (подносити) – поднети молбу
причинити (причињавати) – причинити задовољство
будити се (пробудити се) – пробудила се жеља
пружити (пружати) – пружати могућност
радити – радити до касно
родити се – родила се идеја
ступати (ступити) у – ступити у брак
трајати – трају годишњи одмори
чинити (учинити) – чинити грешке

У нашем корпусу, у примерима из српског језика најфреквентнији су следећи глаголи:

бити (од помоћи, од користи, у приправности, у равноправности, у развоју, у истрајку, на губитку, од утицаја, у могућности, у прилици, у страху итд.). Глагол *бити* у саставу ових структура може бити замењен глаголом (у 50% примера), док друга половина примера са овим глаголом нема одговарајућу замену;

водити (дневник, истрагу, преговоре, разговор, дискусију, екскурзију, експедицију, курс и сл.). У примерима у којима глагол *водити* стоји уз именице којима се означавају различите говорне радње (*разговор, дискусија, преговори*) дата структура има могућност да буде замењена синонимичним глаголом (*разговарати, дискутовати, преговарати*) док у осталим примерима, у којима именица означава конкретну радњу, уочавамо да структуре које граде дати тип декомпонованог предиката не могу бити замењене одговарајућим глаголом;

вршити (анализу, инвентар, лансирање, надзор, насиље, претпоставку, промене, процену, реновирање, трансакцију, упис, улогу, истраживање итд.). Структуре са глаголом *вршити* су најбројније у нашем корпусу и у највећем броју примера могу бити замењене глаголом истога корена као именица из дате структуре;

давати / дати (дозволу, могућност, наредбе, обећања, савет, сагласност, значај, пристанак, идеје и сл.). Глагол *давати* најчешће гради декомпоноване предикатске структуре са именицама истога типа, којима се означавају различите наредбе, савети, могућности и сл. и готово увек могу да буду замењене одговарајућим глаголом са кореном који има и именичка компонента датог типа декомпонованог предиката: *дозвољавати, наређивати, обећавати, сагласити се, саветовати* и сл.;

извршити / извршавати (задатак, злочин, пљачку, спасавање, улогу, мисију, утицај итд.). Структуре са датим глаголима, према нашим запажањима, у највећем броју примера немају као синоним одговарајући глагол;

имати (на уму, мишљење, схватање, став, могућност, намеру, у плану, осећај, одговорност, прилику, задовољство, шансу, на располагању и др.). Глагол *имати* најчешће гради структуре са апстрактним именицама истог типа, које не могу да буду замењене одговарајућим глаголом;

пружати / пружити (отпор, наду, подршку, стабилност, помоћ, заштиту, шансу, задовољство, услуге и др.). Дати глаголи у споју са различитим апстрактним именицама најчешће не могу да буду замењени глаголом-синонимом, али ако се нађу у споју са именицом која означава некакву конкретну радњу, могу, премда знатно ређе, да буду замењени адекватним глаголом (*пружати помоћ – помагати*);

чинити / учинити (добро, зло, пакости, грешку, задовољство, глупост, неправду итд.). Структуре са датим глаголима у највећем броју примера немају адекватан синоним. Такође смо уочили да уз глагол свршенога вида – *учинити* најчешће стоје именице са негативном конотацијом.

Навешћемо и неколико примера употребе датих структура у српском језику пронађених у електронском корпусу:

Министарство просвете, науке и технолошког развоја дужно је да врши надзор над правилним спровођењем свих активности које чине процес образовања. (www.zastitnik.rs); Скупштински одбор за Косово и Метохију позвао је данас премијера Ивицу Дачића да поднесе извештај

о разговорима и резултатима тих разговора... (www.jedinstvo.rs/online/index.php/2013); *Тешко је доћи до закључка да је Америка спремна на компромис...* (www.pravda.rs/2014/04/07/raspad-zapada-o-konfliktu-sad-i-eu); *То су могућности које нам пружају типични информациони уређаји* (www.infosys3.elfak.ni.ac.rs); *Овакав приступ супротан је животној филозофији у неким земљама која заговара став да се човек треба устезати од било каквог испољавања емоција* (www.wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/102000565).

3.6. НАЈФРЕКВЕНТНИЈЕ ИМЕНИЦЕ КОЈЕ УЛАЗЕ У САСТАВ ДЕКОМПОНОВАНИХ ПРЕДИКАТА

Погледајмо сада које су именице најчешће заступљене у саставу декомпонованих предикатских структура и са којим глаголима се оне вежу:

У руском језику као један од два сегмента ових структура најчешће срећемо следеће именице: *пример, борба, наблюдение, доверие, радость, благодарность, возмущение, (не)удовольствие, (не)одобрение, обещание, отпор, ответ, оценка, возможность, совет, согласие, разрешение, сообщение, предположение, ошибка, заявление, ужас, обещание, внимание, сопротивление, помощь, интерес, движение, сожаление*. На основу датог инвентара именица у руском језику можемо да закључимо да се у саставу декомпонованих предиката највише појављују именице средњег рода на *-ие* (у највећој мери – апстрактне именице), као и поједине именице другог типа. На семантичком плану можемо да их издвојимо као групу именица које означавају ментално стање човека (*возмущение, (не)удовольствие, сожаление, радость* и др.), као и различите именице са значењем модалности (којима се најчешће изражава сфера могућности / немогућности, сагласности / супротстављања, претпоставки, молби, савета и сл.); а оне су у највећем броју примера везане за глагол *дать / давать*, али и за поједине друге глаголе: *высказывать / высказать, выразить, испытывать, оказывать / оказывать, испытать / испытывать* и др. На основу примера из нашег корпуса можемо да забележимо следећу статистику: у саставу

декомпонованих предиката близу 1/3 од укупног броја примера заузимају горе наведене именице, тј. оне којима се означавају различита психолошка стања човека, као и именице са значењем модалности у ширем смислу. Остатак примера (око 2/3) чине именице којима су најчешће означене различите конкретне радње: *кредит, дневник, масаж, ремонт, союз, гимнастика, кража* итд.

У српском језику у саставу датих структура најчешће бележимо следеће именице: *помоћ, могућност, прилика, преговори, разговор, промене, претпоставка, процена, улога, истраживање, будућност, наредбе, обећања, савет, сагласност, значај, пристанак, идеја, решење, закључак, узбуђење, радост, страх, задатак, улога, утицај, саопштење, став, задовољство / незадовољство, мишљење, схватање, намера, молба, одговорност, шанса, интерес, посао, дужност, осећај, сећање, грешка, утисак, циљ, продаја, кредит, извештај, пажња, подршка* итд. На основу приказаног пописа најфреквентнијих именица можемо да констатујемо да се у оквиру декомпонованих предиката најчешће појављују именице које означавају различите когнитивне и говорне радње (*преговори, разговор, саопштење, осећај, мишљење, идеја* и сл.), именице са модалним значењем (*претпоставка, молба, намера, утисак* и др.), као и именице које су везане за неку конкретну радњу, најчешће финитну (типа *пристанак, закључак, задатак, посао, дужност, решење* и сл.), а бивају везане, пре свега, за глаголе као што су: *извршити, обавити, урадити, извести, добити* и др. Као и у руском и у српском језику око 1/3 примера чине именице којима су означена различита психолошка стања човека, као и именице са различитим значењима модалности (*могућност, савет, идеја, страх, радост, мишљење, схватање, осећај, задовољство / незадовољство* итд.). Значајан део корпуса међу сакупљеним примерима у српском језику чине именице којима се означавају различите когнитивне и говорне радње, што и није зачуђујуће јер структуре са датим именицама имају све већу употребу у публицистици и језику медија (*саопштење, извештај, преговори, дискусија, трансакција, мисија, утицај* и сл.). Остатак чине примери којима се означава нека конкретна радња и који су заступљени у различитим функционалним стилевима.

Као најфреквентнију именицу у нашем корпусу можемо издвојити именицу *могућност* која има употребу уз неколико различитих глагола: *давати / дати, пружати / пружити, добијати / добити, имати / немати, одбијати / одбити, прихватати / прихватити, указивати се / указати се*. Ово, наравно, није једина именица у српском језику која има могућност да се везује уз велики броја глагола и да гради овај тип декомпонованих предикатских структура. Велики је број именица овог типа које могу да творе овакве структуре са два или више глагола.

Ситуација је иста и у руском језику. Тако, на пример, именица *мысль* може да се веже са преко двадесет различитих глагола (Макович 1997: 13): *витать в мыслях, возвращаться к мысли, выбрасывать мысль, вынашивать мысль, лелеять мысль, натолкнуться на мысль, отбрасывать мысль, улетать мыслями, будоражит мысль, вертятся мысли, влечет мысль, ворочаются мысли, гложет мысль, грызет мысль, крутятся мысли, лезут мысли, мучает мысль, пленяет мысль, поглотила мысль, проносятся мысли, созрела мысль* и др. И бројне друге именице у руском језику које улазе у спојеве датога типа способне су да се везују са већим бројем глагола.

3.7. III ГРУПА ГЛАГОЛА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (Закључне напомене)

- У датом поглављу представили смо III групу лексички непотпуних глагола, коју чине спојеви глагола са именичким врстама речи (у највећем броју примера – именицама). Овај тип структура је специфичан по томе што у себи садржи глагол који употребљен изван датих структура може да функционише као самостални, пунозначни, „прави“ глагол, али у њиховом саставу, након извршене номинализације и десемантизације, постаје лексички несамосталан и зависан од друге речи са којом се спаја и заједно са њом представља једну чврсту семантичку целину, којом се изражава одређено значење. У оквиру датих структура они, на неки начин, врше копулативну улогу. Оваква структура најчешће је састављена од (семи)копулативног глагола и девербативне именице.
- Овај тип структура карактеристичан је за оба поређена језика.
- Без обзира на постојање мноштва различитих назива за спојеве овога типа како у руском тако и у српском језику, без обзира на то да ли представљају фразеологизме, изразе или неку другу језичку појаву, дате структуре смо посматрали као специфичне језичке јединице са аспекта несамосталности њиховог глаголског елемента. Ми смо се у раду одлучили да описане спојеве речи назовемо термином *декомпоноване предикатске структуре*.
- Структуре овога типа настају на следећи начин: одређени самостални глагол пролази кроз две фазе, номинализацију и десемантизацију, али ипак не бива потпуно десемантизован, те део свог првобитног значења укршта са значењем које носи именица и са њом твори нову структуру. Дата структура представља једну нову семантичку целину, која носи јединствено, интегрисано значење.
- Глаголе који припадају овој групи не можемо сматрати самосталним, нити их можемо окарактерисати као „праве“

копулативне глаголе, тако да они заузимају једну прелазну зону између наведених група глагола.

- Функционисање датих структура у језику условљено је потребама говорне комуникације и оне су најфреквентније у одређеним функционалним стилевима, као што су: публицистика, политички дискурс, разговорни, научни и административни стил.
- Једна од карактеристика дате групе несамосталних глагола је у томе да она не поседује чврсте границе, тј. ова група није затвореног карактера. Овакве структуре представљају продуктивно средство у језику јер се њима најчешће прецизније и потпуније изражавају одређене појаве, него што се то постиже самосталним глаголом. Анализиране структуре способне су не само да именују одређене појаве у стварности већ и да их окарактеришу. Услед све веће употребе датих структура у оба поређена језика, ова група глагола се константно увећава.
- Према нашим анализама дошли смо до сазнања да декомпоновани предикати могу бити замењени (у 1/3 примера) одговарајућим глаголом-синонимом – најчешће истога корена као именица у саставу декомпонованог предиката (*вршити претпоставку* – *претпостављати*, *вести наблюдение* – *наблюдать*) док су знатно заступљеније оне структуре које немају опцију да буду замењене одговарајућим глаголом (*вршити насиље* – \emptyset , *давать отпор* – \emptyset). Ретке су структуре у оба језика које као синоним имају глагол другачијег корена.
- Када упоредимо ефекат који постижу декомпоноване предикатске структуре са ефектом који остварује њима синонимичан глагол, долазимо до закључка да је интензитет радње у декомпонованим предикатима знатно јаче изражен и да они поседују далеко веће могућности у означавању одређене појаве, радње и сл. Глагол-синоним има уопштеније значење и најчешће је стилски неутралан. На пољу аспектуалности такође можемо да истакнемо већу снагу датих структура у односу на глагол јер оне имају могућност да означе тачну фазу у вршењу одређе радње, као и њено трајање, док глагол сам по себи за то није способан.

ЗАКЉУЧНИ КОМЕНТАРИ

Крњи (непунозначни) глаголи у руском језику имају веома дугу историју проучавања, али без обзира на засноване традиције, поједини аспекти њихових особина још увек нису у довољној мери истражени у лингвистичкој литератури. У данашње време интересовање за семантику и функционисање непунозначних глагола не само да не бледи већ се и појачава, нарочито у вези са антропоцентричном концептуализацијом бројних, а самим тим и традиционалних питања синтаксичке теорије. Ситуација је врло слична у српском језику.

Након извршене анализе дате група глагола у овом раду, можемо да изведемо неколико закључака:

- ❖ Лексичке јединице које припадају датој групи речи нису једнаке по заступљености у употреби и степену губитка лексичког значења. Изузимајући ограничен број „типичних“ непунозначних глагола, велики број посматраних глагола има прелазан карактер и могу бити употребљени и у функцији пунозначних и у функцији непунозначних компонената реченице-исказа. Управо је то једна од значајних чињеница која отежава комплексну класификацију изучаване групе глагола.
- ❖ Анализа језичког материјала довела нас је до закључка да се група непунозначних глагола у руском и српском језику одликује разноврсношћу свог састава, као и лако покретношћу својих граница. Унутар групе посматраних глагола јасно се истиче њен централни део, који обухвата не тако бројну групу речи са ослабљеним лексичким значењем, и периферни део, који садржи велики број лексичких јединица са различитим степеном десемантизације.
- ❖ Због тога што су полисемантични (у свом највећем делу), анализирани глаголи показују знаке непунозначности само у одређеним значењима, што показују и лексикографски извори. Понекад се непунозначност испољава само ситуационо, спорадично, у одређеним текстуалним околностима. Управо то нам

скреће пажњу на отвореност ове групе глагола и на могућности њеног истраживања са аспекта концепта лексичко-семантичког поља.

- ❖ Захваљујући ширини семантике глагола овога типа, као и њиховим диференцијалним границама које нису строго дефинисане и које их одвајају од групе самосталних лексичких јединица, отварају се могућности за непрекидно проширивање дате групе речи, на тај начин што у одређеним ситуацијама појединим пунозначним глаголима лексичко значење слаби услед чега се придружују овој групи.
- ❖ Супротстављање ове две групе речи – пунозначних и непунозначних глагола – довело нас је до откривања читавог низа прелазних појава. Групу непунозначних глагола у руском и српском језику можемо посматрати као део лексичко-семантичког поља пунозначности / непунозначности. Језгро поља чине глаголи са максималним губитком лексичког значења док његову периферију заузимају прелазне јединице. Структура датог поља је полицентрична, односно садржи два семантичка центра, међу којима постоји широка зона прелазних појава, коју карактеришу постепеност преласка од центра ка периферији. До сада је предмет изучавања био најчешће централни део ФСП пунозначности / непунозначности, а данас, имајући у виду предмет савремених лингвистичких истраживања, учинило нам се перспективно да обратимо већу пажњу и на периферну зону посматраног поља, као најмање проучаваној области ове тематике, као и да посматрамо прелазне појаве у овом домену глаголске лексике.
- ❖ Анализа језичког материјала је показала да семантичке карактеристике непунозначних глагола условљавају и специфичности њихових функционалних особина. Слабљење лексичког значења и ширење валенцијских могућности речи ове групе доводи до губитка њихове способности вршења улоге самосталног предиката у реченици услед чега се овај тип глагола може употребљавати само у саставу аналитичких типова предиката.

- ❖ Најзаступљенији у употреби непунозначни глаголи у руском језику улазе у језгро антропоцентричне лексике и сматрају се „семантичким примитивима“ (Ј. Д. Апресян, А. Вежбицка), који означавају основне процесе живота човека и који се не могу даље рашчлањивати.
- ❖ Проучавање семантичких и функционалних својстава непунозначних глагола указало нам је на потенцијалне перспективе у даљем проучавању дате групе речи.

С обзиром на то да је основни задатак нашега рада представљао обједињавање несамосталних глагола различитог карактера у руском и српском језику у једну јединствену групу – на основу њихових заједничких карактеристика, односно према критеријуму њихове несамосталности и зависности од друге, самосталне речи – подсетићемо се у даљем излагању који су типични представници глагола сваке анализиране групе, затим који од датих глагола заузимају централну зону поља, а који периферну.

І група – КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ

Центар поља ове подгрупе крњих глагола чине „прави“ копулативни глаголи (поред глагола *быть*, који се сматра основом за обележавање егзистенције, ту припадају и глаголи који на неки начин модификују ово значење):

руски – *быть, стать / становиться, явиться / являться, казаться / показаться, делаться / сделаться, остаться / оставаться, оказываться / оказаться* и др.;

српски – *бити* (укључујући и форму *јесам*), *остати, постати* итд.

Периферну зону заузимају глаголи који нерегуларно врше улогу копуле, тј. при одређеним формалним и семантичким условима, а њихово значење у таквим случајевима тежи хомонимији са одговарајућим глаголом:

руски – *идти, уходить, вернуться, возвратиться, сидеть, стоять, лежать, работать, родиться, жить, умереть* и др.;

српски – *вршити / извршити, радити / урадити, правити / направити, сматрати, називати / назвати, прогласити / проглашавати, поставити / постављати, именовати* и др.

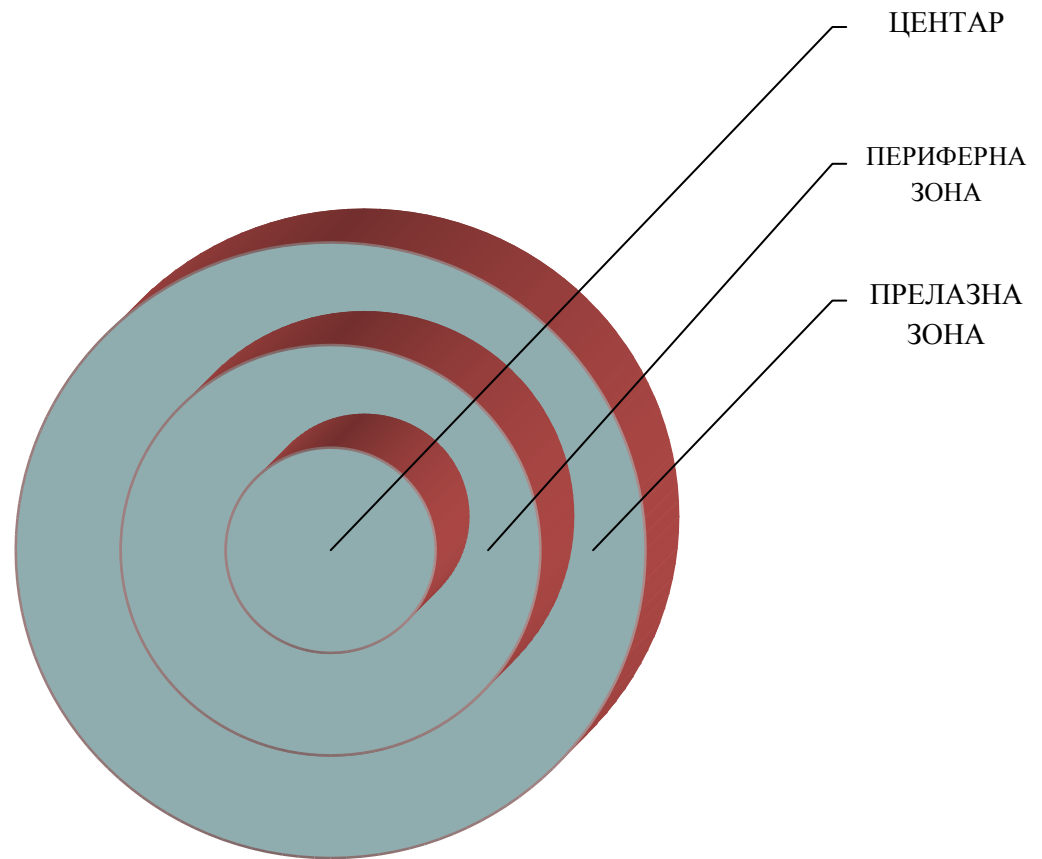
Прелазну зону представљају глаголи који су способни да врше улогу копуле када то захтевају комуникативни услови:

руски – *отличаться, заключаться, составлять, состоять, считаться, называться, представлять собой, служить* и сл.;

српски – *чинити / сачињавати, представљати, сматрати, називати се, означавати* и сл.

Оно што је карактеристично за глаголе који припадају овој групи јесте изражавање значења ‘битисања’, ‘постојања’, које представља њихову суштину. Дата подгрупа лексички крњих глагола може бити раздељена даље на низ подгрупа, које раздвајају само нијансе, односно њихова способност да у већем или мањем степену пренесу суштину некаквог постојања, егзистенције. Праву, „чисту“ егзистенцију у свом основном облику способан је да изрази само глагол *быть / бити*, који заузима сам центар дате семантичке категорије, а за њим се нижу други глаголи, најпре они који заузимају прелазну сферу, односно они чије основно лексичко значење делимично слаби и тежи изједначавању са глаголом *быть / бити*, али притом чувајући део свог правог лексичког значења у себи и уносећи га у нову конструкцију коју граде. Периферију оваквог поља сачињавају бројни глаголи (у оба поређена језика), који су способни да у неком од својих значења (али не и у основном), у споју са другим речима и у одговарајућим комуникативним условима, искажу значење егзистенције. Дакле, центар поља ове категорије чини само један глагол док прелазну зону образује релативно већи број глагола (условно речено – двадесетак). С друге стране, периферну зону заузима велики број глагола, који се бројкама готово не може означити, пошто је несагледиво мноштво глагола који су у неком од својих значења, у адекватним комуникативним условима, способни да пренесу у мањој или већој мери модификовано значење егзистенције. Најзад, ваља истаћи да та крајња, периферна зона нема јасну границу, што омогућује многим глаголима да, уколико постоји потреба, „ускоче“ у ову групу. Дата

подгрупа крњих глагола је отворенога карактера. Оваква слика карактеристична је за оба анализирана језика.

Приказана слика илуструје структуру поља анализаног глаголског подсистема и може бити примењена на све три обрађене групе крњих глагола. Центар поља заузима релативно мали број глагола, периферну зону „насељава“ нешто већи број непунозначних глагола док прелазну зону „настањује“ највећи слој датих речи.

II (a) група – МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

За разлику од претходно анализирane групе, која је отворенога карактера и унутар које није могуће побројати глаголе који јој припадају, група модалних глагола у оба поређена језика садржи одређен број глагола и затворенога је типа. Проблем који настаје приликом класификације поменутих глагола је у томе што различити аутори и граматике имају другачије приступе у тумачењу семантике и употребних могућности појединих модалних глагола, те се због тога број и састав ових глагола разликује³⁷. С обзиром на то да нас у овом раду интересује, пре свега, поменута група речи због тога што показује лексичку дефектност и зависност од других речи, ми нисмо залазили у проблематику саме класификације, већ смо у обзир узели све побројане модалне глаголе у српском и руском језику и анализирали њихово понашање унутар конструкције коју граде.

Центар поља категорије модалности заузимају глаголи *моћи* и *хтети* у српском језику, а ближу периферију глагол – *морати*, док периферну зону образују остали модали: *требати*, *умети*, *смети*, *волети* и *желети*.

У руском језику се „правим“ модалним глаголима сматрају два глагола – *мочь* и *уметь* јер се користе искључиво са инфинитивом допунског глагола показујући однос према наведеној радњи због чега бисмо их могли сместити управо у сам центар поља категорије модалности. Дакако, ваља им приближити и глагол *хотеть*, који се заједно са глаголом *мочь* у литератури врло често назива „универзалним примитивом“, па не би било згорег и овај руски модал сместити на, рецимо, руб самог центра ове категорије. Периферију овог поља образују глаголи *любить*, *ненавидеть*, *обожать*, *долженствовать*, *желать*, *намереваться*, *пытаться*, *стараться*, *надеяться*, *затеять* и др., који се такође могу користити са инфинитивом другог глагола исказујући притом свој однос према радњи. Треба додати да се они могу користити и у другим значењима, дакле, не само као модални. Ове глаголе смо назвали *глаголима са примесамa модалности*.

³⁷ Ово се посебно односи на српски језик.

Модални глаголи (у оба поређена језика) најчешће граде инфинитивне конструкције изражавајући различите врсте модалних значења, као што су: *потенцијалност* (могућност / немогућност), *предиспонираност* (способност / неспособност), *облигаторност*, *нецеситативност* (нужност / ненужност), *интенционалност* (хтеће / нехтеће, жеља / нежеља и намера).

Најзад, истакли бисмо да је група модалних глагола била веома често предмет анализе у оба језика, а већина самих модала проучавана је и појединачно. Наш задатак био је да ову групу прикључимо другим групама које смо издвојили са становишта лексичке несамосталности и према том критеријуму објединимо у једну нову целину. У раду смо додатно потврдили ранија запажања аутора који су се бавили том проблематиком да се овај тип глагола најчешће употпуњује инфинитивом допунског, лексички пунозначног глагола (или клаузом *да+презент* пунозначног глагола у српском језику). Ови глаголи способни су да искажу своје значење искључиво у оквиру датих спојева.

II (б) група – ФАЗНИ ГЛАГОЛИ

Групу фазних глагола, као и остале које чине предмет нашег истраживања, карактерише зависност од друге, лексички самосталне речи. Та друга компонента може да буде глагол у облику инфинитива лексички пунозначног глагола (или *да+презент* пунозначног глагола у српском језику), или нека друга именичка врста речи, најчешће именица или заменица. Фазни глаголи су веома заступљени у употреби у оба поређена језика, а карактеристични су и присутни у сваком функционалном стилу.

Најуопштеније речено, ову групу глагола карактерише означавање одређене фазе, етапе у трајању неке радње. С обзиром на то, она даље може бити раздељена на три подгрупе – према томе да ли глагол означава почетну фазу, трајање или завршницу одређене радње. Најзаступљенији у употреби су глаголи којима се указује на почетну фазу. Ти глаголи су и најбројнији.

Код ове групе глагола такође се јављају потешкоће при покушају њиховог класификовања. „Проблем“ стварају тзв. „неправи“ фазни

глаголи, који су у одређеним условима способни да у неком од својих значења означавају етапу у оквиру одређене радње. За разлику од „правих“ фазних глагола, који у свом основном значењу приказују фазност, значење „неправих“ је много сложеније, а у споју са другим речима, способни су да ослабе своје примарно лексичко значење и да попримају особине „правих“ фазних глагола.

Према нашем запажању центар поља ове категорије заузимају „прави“ фазни глаголи, чији је број у оба анализирана језика релативно ограничен услед чега чине једну затворену целину. Периферну зону обухватају многобројни „неправи“ фазни глаголи. Њихов број је немогуће одредити јер постоји мноштво глагола у оба језика способних да у неком од својих значења (али не и у примарном) у споју са другим речима преузму значења којима се показује етапа у трајању неке радње. Ова група, која се може сместити у периферну зону поља, није затвореног типа. Другим речима, она увек даје могућност другим глаголима да на рачун слабљења свог основног значења и преузимања фазног постану њени чланови. Овакви „неправи“ фазни глаголи карактеристични су углавном за дијалекте у оба језика.

Посматрајући дате глаголе и њихову морфолошку употребу, запазили смо да су у чак 70% примера употребљени лични облици фазних глагола у споју са инфинитивом (или *да+презент* у српском) док је знатно ређа употреба њихових безличних облика у споју са зависним инфинитивом.

Између значења које се исказује употребом личних облика фазних глагола и значења безличних облика постоји значајна разлика, односно смисаона информација која се њима преноси: лични облици углавном изражавају радњу која се односи на делатност самог човека док безличне форме указују на извесне фазе радњи које проузрокује сама природа или разне стихијске појаве, односно процеси на које човек не може да утиче.

III група – ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛИ:

Последњу групу анализираних крњих глагола у нашем раду чине глаголи који су у свом примарном лексичком значењу потпуно самостални и независни, али су ипак, у одређеним комуникативним

ситуацијама, у стању да готово потпуно ослабе то своје основно значење и да у споју са другом, најчешће именичком врстом речи постану потпуно зависни од ње и преузму улогу сличну оној коју врше копулативни глаголи. Услед велике сличности са глаголским копулама, у таквим ситуацијама они често бивају сврстани у њихову групу и то ствара потешкоће приликом класификације глагола овога типа. Следећа препрека у покушају њиховог класификовања јесте немогућност свеобухватног, исцрпног прегледа истих и непостојање јасних граница које би ову групу издвојиле као посебну, управо због тога што је практично непознат број оваквих глагола у оба поређена језика способних да се у неком од својих значења подвргну десемантизацији и прихвате нову, спонску улогу. Најчешће се у истраживањима наводе примери са једним те истим, уобичајеним спојевима оваквога карактера.

Број глагола који представљају сам центар овог поља у српском језику ипак је, може се рећи, релативно ограничен и чине га веома фреквентни, вишезначни глаголи, који у регуларној употреби имају своје потпуно лексичко значење. М. Радовановић издваја тридесетак глагола ове подврсте као најтипичније и најчешће заступљене: *(из)вршити* (*((из)вршавати*), *имати* (*немати*), *да(ва)ти*, *водити*, *пружити* (*пружати*), *добити(ја)ти*, *поднети* (*подносити*), *обавити* (*обављати*), *изразити* (*изражавати*), *(у/по)чинити*, *испољити* (*испољавати*), *изда(ва)ти*, *радити*, *тећи*, *трајати*, *износити*, *доћи* (*долазити*) (Радовановић 1977: 53–80). Ми бисмо овом списку неизоставно придружили глагол *бити*, као и још неколико глагола, који су се према нашим запажањима, показали као веома фреквентни: *држати*, *захватити*, *изазвати* (*изазивати*), *известити* (*изводити*), *издати* (*издавати*), *износити* (*изнети*), *(по)јавити се*, *настати*, *обавити* (*обављати*), *оставрити* (*остваривати*), *причинити* (*причињавати*), *(про)будити се*, *родити се*, *ступати* (*ступити*). Дакле, ако узмемо у обзир фреквентност у употреби ових глагола, можемо рећи да они презентују центар датог поља, а затим се ка периферији нижу остали глаголи који поседују исте карактеристике, док би крајњу периферну зону образовали они глаголи чија је употреба веома ретка. Периферна зона не поседује јасну границу и омогућава било ком другом глаголу да доспе у ову групу, наравно, уколико је он способан да у неком од својих значења преузме сасвим нову улогу.

Највише заступљени глаголи овога типа у руском језику, према нашим анализима, јесу: *быть, брать, вести (водить), впадать (впасть), вступать (вступить) в, вызывать (вызвать), выражать (выразить), высказывать (высказать), давать (дать), делать (сделать), доставлять (доставить), заниматься, испытывать (испытать), наносить (нанести), нести (нести), обращаться (обратиться), оказывать (оказать), осуществлять (осуществить), пользоваться, приходит (прийти) (в), приходит (прийти) (к), производить (произвести), проявлять (проявить), совершать (совершить), ставить, характеризоваться, (по)чувствовать*. Узевши као основни критеријум фреквентност у употреби, можемо рећи да наведени глаголи заузимају централну зону поља. Даље се ка периферији нижу други глаголи ове подврсте, који имају мању употребну вредност. И у руском језику периферна зона остаје „отворена“ дајући могућност другим глаголима са оваквим карактеристикама да се ту сместе.

Најзад, желели бисмо да истакнемо да овај рад представља покушај да се подробније истражи и представи једна обимна група глагола у оба поређена језика, која у себи садржи разнородне подгрупе са битним заједничким карактеристикама које их сједињују у јединствену целину, те да се дата група конкретизује, дефинише и добије своје место у укупном глаголском систему два језика – насупрот добро изученој и више пута представљаној групи лексички самосталних глагола. Групу лексички крњих глагола разделили смо на три подгрупе, које смо засебно анализирали и унутар сваке од њих извршили одговарајућу (ужу) класификацију глагола те врсте, али без обзира на њихове унутрашње „границе“ које их одвајају, поново смо их свели, на основу за нас релевантних критеријума, на једну јединствену групу глагола, бројчано незанемарљиву и по својој улози и употреби веома важну у оба анализирана језика.

Оно што разликује глаголе у оквиру формиране три подгрупе јесте улога коју они врше у саставу спојева које образују, однос између њихвог примарног и новонасталог значења које изражавају, степен њихове десемантизације, као и врста друге јединице са којом се спајају у нову целину унутар које врше своју нову улогу. Проблем који нас је стално пратио јесте велики број прелазних појава, односно глагола које

бисмо са сигурношћу могли да уврстимо у тачно одређену подгрупу, као и стално присутна слутња да и даље остаје читав низ „недотакнутих“ глагола, који би можда били у могућности да у одређеним језичким ситуацијама преузму улогу какву врше глаголи које смо представили у раду.

Једна од важних чињеница до којих смо дошли у току анализе лексички крњих глагола јесте велика подударност и у овом домену у два анализирана језика, како у целини тако и у оквиру сваке од представљених подгрупа понаособ. То је још један доказ о заједничком корену руског и српског језика.

Најзад, погледајмо следећу слику која нам илустративно показује који део у укупном систему лексички крњих глагола заузима свака од представљених група у нашем раду. С обзиром на то да границе датих група нису затворене и да не располажемо тачним бројем глагола који их чине, наведени подаци показују само приближне вредности.

РЕГИСТАР ЛЕКСИЧКИ НЕПОТПУНИХ ГЛАГОЛА³⁸

І ГРУПА – КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛИ

РУСКИ ЈЕЗИК:

Глагол	Пример
быть	<i>День был морозным.</i>
стать / становиться	<i>Дети уже стали взрослыми.</i>
казаться / показаться	<i>Это издала он казался всё таким же слонёнком, как при первой встрече.</i>
оказаться / оказываться	<i>При малых значениях параметра пиннинга состояние вихря с большей энергией оказывается квазиустойчивым.</i>
остаться / оставаться	<i>Также на встрече руководителей был затронут вопрос об Евролиге, но он так и остался нерешенным.</i>
явиться / являться	<i>Андрей является новатором.</i>
делаться / сделаться	<i>Но в отличие от меня он сделался за эти годы солидным человеком.</i>
считаться	<i>В гомеопатии аконит всегда считался одним из наиболее важных лекарственных средств.</i>
называться	<i>Стряпали блины, отчего второй свадебный день назывался "блинным", и молодой, прокусив в середине первого блина дырку, отвозил его родителям молодой.</i>
отличаться	<i>Этот трудный спектакль отличался достаточно высоким режиссёрским и исполнительским уровнем, за что и получил диплом первой степени.</i>

³⁸ – Регистар чине глаголи ексцерпирани приликом израде овог рада. Они уједно представљају и базу, на основу које је вршена анализа. Притом, треба напоменути, да овде нису уврштени сви глаголи у оба поређена језика јер је њихова свеобухватност практично немогућа.

– У регистар смо уврстили најчешће заступљене глаголе уз одговарајући пример њихове употребе у језику како би била уочљива лексичка несамосталност сваког од њих, што представља основ нашег истраживања.

– Овакав попис лексички крњих глагола могао би да послужи као основа за неки будући, свеобухватнији покушај групације глагола са представљеним карактеристикама.

– Примери употребе датих глагола у руском језику ексцерпирани су из корпуса савременог руског језика (www.ruscorpora.ru), док су примери употребе у српском језику пронађени, највећим делом, у корпусу новинских текстова доступних на интернету, као и у електронским верзијама појединих дела Б. Топића и И. Андрића (в. библиографски списак).

заключаться	<i>Но божий его промысел заключался не в том, чтобы всех истребить и испепелить, а чтобы, наоборот, всех как-то примирить и успокоить.</i>
составлять	<i>Масса цепочки 5 кг, а сила трения между столом и цепочкой составляет 0,1 веса цепочки.</i>
состоять	<i>Разница между моделями состоит в наличии устройства для двухсторонней печати и сетевой карты.</i>
служить	<i>Примером такой организации служит Европейский Союз, объединяющий 15 государств Европы.</i>
выдаться	<i>Канун Нового года в Серпуховском районе Московской области выдался тревожным.</i>
представлять собой	<i>Нефть представляет собой густую темную маслянистую жидкость.</i>
представляться	<i>Но как сдал, как постарел Георгий Иванов. Раньше многим он представлялся замкнутым, высокомерным.</i>
прикидываться	<i>Помнишь, Артем, Хлястик, прятался на Сабуровой даче, прикидывался сумасшедшим, агитировал на сходках в подвале?</i>
притворяться	<i>Лена задумалась: с самого ли начала я связалась с оборотнем, который притворялся человеком, или недавний злой дух подменил моего Витю?</i>
сдаваться	<i>В прошлую пятницу, когда этот номер «Еженедельного Журнала» сдавался в печать, судьба телеканала была еще не ясна.</i>
мниться	<i>Уголок с табачными изделиями поблизости от цирка мнился ему венцом мечтаний для престарелого циркача</i>
чудиться	<i>Огромный деревянный крест не чудился ему парящим, не Голгофа здесь, а фамильное, семейное кладбище.</i>
походить (на)	<i>Он походил на большого ребёнка, что пребывал в растерянности с тех пор, как родился на свет.</i>
слыть	<i>Трактирщик вообще слыл у них самым умным, иначе бы он и не был трактирщиком.</i>
оборачиваться	<i>И лишь в редких случаях деятельность хозяев оборачивается откровенным китчем, хотя даже такие "нескладные" садики бывают по-своему трогательны.</i>
выглядеть	<i>Антон выглядел молодым.</i>
чувствовать себя	<i>Психологи говорят, что, теряя мать в этом возрасте, ребёнок на какое-то время теряет и себя, чувствует себя тоже умершим.</i>

сознавать себя	<i>Но в какой мере их автор — драматург, режиссер и актер-певец своего «песенного театра» — признавал себя также и композитором?</i>
ощущать себя	<i>Судьба же его складывалась так, что чем более он ощущал себя немцем, тем более ему в этом отказывали</i>
обернуться	<i>17 лет назад он обернулся перестройкой и крахом существовавшей системы.</i>
очутиться	<i>Как я очутился в постели, я не помню, наверное, в постель меня перенёс отец.</i>
получиться	<i>Спектакль, решённый в стилистике условного театра, получился неожиданным.</i>
числиться	<i>Он числится больным.</i>
значиться	<i>Тот самый, что в перечне 93-х значился поручиком сомнительного поведения.</i>
именоваться	<i>Новый год именуется любимым праздником.</i>
выйти	<i>Результаты вышли неожиданные.</i>
идти	<i>Теперь Гусаков шёл первым, близко за ним — Костя, остальные тащились поодаль.</i>
уходить	<i>Посетитель обалдевал и уходил раздавленным.</i>
вернуться	<i>Потому что в родной Брянск вчерашний студент Бертенев вернулся не бедным человеком.</i>
возвратиться	<i>Дедушка возвратился усталый.</i>
сидеть	<i>Он сидел молча, и Таня молчала, ждала, что он скажет.</i>
стоять	<i>Зима стояла тёплая.</i>
лежать	<i>Просто лежал головой на кирпичках и дышал очень громко.</i>
работать	<i>Козлов закончил два курса консерватории по классу скрипки и три года работал солистом Биробиджанской филармонии.</i>
родиться	<i>Он родился гением чистого познания.</i>
жить	<i>У нас у одного сотрудника сын к концу школы жил гражданским браком со своей одноклассницей...</i>
умереть	<i>Он действительно помешался, но умер счастливым.</i>
вырости	<i>Саша вырос красивым.</i>

СРПСКИ ЈЕЗИК:

Глагол	Пример
бити	<i>Петар је најбољи студент.</i>
остати / остајати	<i>Милош је остао и даље мој верни пријатељ.</i>
постати / постајати	<i>Снежана је постала шампион.</i>
сматрати	<i>Другови га сматрају чудним.</i>
представљати	<i>То откриће представља велики корак унапред у области науке.</i>
звати / назвати	<i>Друге су из неког разлога звали чудацима.</i>
звати се / називати се	<i>Називали се се најуспешнијим такмичарима.</i>
прозвати	<i>Сестра га је прозвала Малиша.</i>
прозвати се	<i>Следећег јутра Црни се прозвао за вођу.</i>
назвати / називати	<i>Стално су га називали кукавицом.</i>
сматрати	<i>Многи су сматрали за обавезу да помогну том несрећном детету.</i>
сматрати се	<i>Тај цвет се у Кини сматра поврћем.</i>
прогласити / прогласавати	<i>Прогласили су је најуспешнијом у категорији.</i>
изабрати	<i>Поповић је изабран за нову функцију.</i>
поставити	<i>Поставили су младе људе као вршиоце задатака.</i>
именовати	<i>Именовали су га за директора предузећа.</i>
признати	<i>Након договора, признали су Јована за победника.</i>
оценити	<i>Рад је оцењен за најбољи у овом часпису.</i>
окарактерисати	<i>Нова група је окарактерисана као неприкладна.</i>
значити / означавати	<i>Волети значи праштати.</i>
чинити / сачињавати	<i>Његова воља је управо оно што га чини човеком.</i>
учинити	<i>Учинили су баку поносном.</i>
осећати се	<i>Осећао се не само као васпитач, већ и као родитељ.</i>
чинити се / учинити се	<i>...учинила му се привиђењем чистог сна.</i>
деловати	<i>Јесења селидба делује оправданом.</i>
вршити / извршити	<i>Две и по године је вршио дужност секретара.</i>
радити	<i>Запослени раде пуним темпом.</i>
правити	<i>Изнова га је правила љубоморним.</i>

Па ГРУПА – МОДАЛНИ ГЛАГОЛИ

(и глаголи са примесама модалности)

РУСКИ ЈЕЗИК:

Глагол	Пример
мочь	<i>Антон не может меня понять.</i>
хотеть	<i>Я хочу сдать экзамен!</i>
уметь	<i>Все ученики умеют читать.</i>
любить	<i>Все ученики любят нового молодого учителя.</i>
желать	<i>Желаю вам больших успехов!</i>
обожать	<i>У меня знакомая обожает шить.</i>
долженствовать	<i>В первую минуту он пришел в такое отчаяние, как если бы запертый двор долженствовал остаться запертым на веки вечные.</i>
намереваться	<i>Но в этот момент, когда он уже намеревался приступить к решению задачи, из закутка вылетела старуха.</i>
стараться	<i>Друг нежными ласками старался утешить его.</i>
пытаться	<i>Надо было видеть, как он пытался сохранить спокойствие.</i>
надеяться	<i>Володя хотел с ним поговорить, я тоже надеялась услышать что-то необыкновенное.</i>
ненавидеть	<i>Ненавижу ходить к начальству и добиваться чего-то.</i>

СРПСКИ ЈЕЗИК:

Глагол	Пример
морати	<i>Ти мораш да урадиш домаћи задатак!</i>
моћи	<i>Ја могу да јој однесем доручак.</i>
хтети	<i>Хоћу да вам кажем да ти гласови нису измишљени ни претерани.</i>
смети	<i>Да је тада говорила истину, сада би смела седети са нама.</i>
умети	<i>Био је врло непријатан и нисам умела да му одговорим.</i>
ребати	<i>Треба се залагати за свој успех.</i>
волети	<i>Волела је да слуша музику, то јој је чинило највеће задовољство.</i>
желети	<i>Само желим да се добро наспавам, ништа више.</i>

IIБ ГРУПА – ФАЗНИ ГЛАГОЛИ

РУСКИ ЈЕЗИК:

Глагол ³⁹	Пример
зачать	<i>Бах зачал в нас через уши вочеловеченный космос.</i>
начинать / начать	<i>Француз начал говорить много и скоро.</i>
начинаться начаться	<i>Но с этих похорон и началось на меня главное гонение всей деревни из-за детей.</i>
пойти	<i>Взяла ракетку и пошла играть.</i>
приняться/ приниматься	<i>Я решился сделать из нее змей, и пользуясь сном Бодре, принялся за работу.</i>
пуститься	<i>Милий Алексеевич пустился благодарить.</i>
стать	<i>Все дети оценили Анину находку и стали с успехом применять этот метод, изображая плетёные изделия.</i>
остаться/ оставаться	<i>Я убил бы вас, если б остался жить!</i>
продолжать/ продолжить	<i>Сегодня утром свалка, несмотря на все усилия брандмейстеров, всё ещё продолжала гореть.</i>
продолжаться/ продолжиться	<i>Он хоть и позвал гостя, но необыкновенное смущение его продолжалось.</i>
закончить/ заканчивать	<i>Но свой курс она заканчивала читать через три недели.</i>
кончить/ кончать	<i>Потапов уже кончил пить чай, развернул газету и читал её, не ложась, чтоб не мять койку.</i>
кончиться/ кончатся	<i>Дело в том, что я всеми силами желал, чтоб все это поскорее кончилось.</i>
окончить/ оканчивать	<i>Серый помещик окончил жизнь свою без всяких мучений.</i>
остановиться/ останавливаться	<i>Вдруг замерло, остановилось сердце, и перестала нестерпимо жечь на совесть согретая вода.</i>
перестать/ переставать	<i>Неужели вы перестали любить меня, ненавидите дочь свою?</i>
прекратить/ прекращать	<i>Когда его спрашивали, почему он прекратил играть Брамса, он отвечал, что не может добиться на ней того, что хотел бы услышать.</i>

³⁹ Звездицом (*) су означени „неправи“ фазни глаголи.

бросить/ бросать*	<i>Несколько лет назад он бросил курить.</i>
броситься/ бросаться*	<i>Медвежонок бросился помогать, и они вдвоём еле-еле стянули две половинки Земли и завязали верёвку крепким узлом.</i>
наброситься*	<i>Власти города к писателям относились с непритворной любовью, я быстренько переместился на новое место, и истосковавшись по столу, набросился на работу.</i>
браться/ взяться*	<i>Самое замечательное, когда он сам брался делать доклад.</i>
кинуться/ кидаться*	<i>И сын так же рьяно кинулся собирать частушки.</i>
рваться*	<i>Тем более что и Зубр не рвался оправдываться, протестовать.</i>
встать*	<i>Встал вопрос о допустимых границах проникновения религиозных организаций в общественно-политическую жизнь и образовательную систему.</i>
лезть / полезть*	<i>Зыбин знал, что в тюрьме расспрашивать не полагается, но ведь Буддо сам лез на разговор.</i>
удариться*	<i>В итоге на суд он не явился, а ударился в бега.</i>
затеять*	<i>Однажды он затеял разговор с Зубром, снова предлагая ему принять немецкое подданство.</i>
развязать*	<i>Будьте уже почетной фройлейн, скажите так: вторую мировую войну развязал именно СССР...</i>
хватиться*	<i>Хватился парень мыться, когда баня сгорела.</i>
не уставать*	<i>Рязанское еще на шестьдесят шесть лет, не уставая властвовать его князьями.</i>
оставить*	<i>Он оставил школу, сидел в горисполкоме, то ли председателем, то ли ещё кем.</i>
забросить*	<i>Он снова забросил инур и стал искать глазами упущенную снасть.</i>
забыть*	<i>Он забыл обо всем и обо всех, следуя куда-то по велению дерзкого визгливого хохота.</i>

СРПСКИ ЈЕЗИК:

Глагол	Пример
почети / почињати	<i>Стриц је поново зажмирио и почео у себи да чита нешто као молитву...</i>
започети / започињати	<i>Започео је са читањем нове књиге.</i>
отпочети / отпочињати	<i>Уз нашу подршку можете отпочети са приватним бизнисом.</i>
наставити / настављати	<i>Наставио је да се скита пољима и да размишља, а кад му Прокин гај поново паде на ум, он мудро закључи...</i>
завршити / завршавати	<i>Све припреме за почетак нове шолске године су данас завршене.</i>
кренути / кретати*	<i>Киша је престала, сутра крећемо са рашчишћавањем терена!</i>
поћи / полазити* стати*	<i>Пошао је у потрагу на ону страну куд је ишчезао Лазар. – Па чак би се и због тога ражалостио и бришући сузе, стао је да милује гуњ.</i>
узети / узимати*	<i>Дошла је са посла и одмах узела да спрема ручак.</i>
бацити се / бацати се*	<i>Након кратког предаха, сви учесници су се поново бацили на посао.</i>
латити се*	<i>Сваки од њих осећао је да је дошао тренутак, када је потребно латити се мачева.</i>
прихватити се / прихватати се*	<i>Времена је остало врло мало и они су се одмах прихватили посла.</i>
навалити* дати се*	<i>Мајка је одмах рекла деци да не навале прво на колаче. Чим је наслутио опасност, дао се у бег.</i>
ухватити се* пустити се*	<i>Хајде помажи! Ухвати се посла, немој само седети! Када је напокон прошла криза, пустили су се у нове подухвате.</i>
ступити*	<i>Нови колега је данас ступио у радни однос.</i>
остајати / остати*	<i>Кад је Осман ефендија Караманлија остао да продужи разговоре са Вишеграђанима, према њему се нашао Алихоџа.</i>
продужити / продужавати*	<i>Разговор се код команданта продужи, али ја се више нисам мешао и ништа нисам слушао.</i>
трајати*	<i>Спомен на осетљивог младића трајао је много дуже него стража на капији.</i>
окончати*	<i>Коначно је окончана изградња новог моста.</i>
прекинути /	<i>Кошаркаш је због повреде прекинуо са тренинзима.</i>

прекидати*	
зауставити / заустављати*	<i>Размахнуо сам раменима и изашао испред првих, које је зауставио страх.</i>
престати / престајати*	<i>Видећи да се више ни са очима нема куда, Шемсибег је престао да одлази уопште у чаршију.</i>
стати ^{2*}	<i>Стари погон је данас стао са радом.</i>
кренуло је (безл.)	<i>Невроватно, данас је све кренуло наопако!</i>
почело је (безл.)	<i>Почело је да бива обично, чак лијепо, спокојно.</i>
трајало је (безл.)	<i>Предуго је све то трајало.</i>
престало је (безл.)	<i>Престало је да сева.</i>

III ГРУПА – ФОРМАЛНО ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛИ

РУСКИ ЈЕЗИК:

Пример ⁴⁰	Глагол
брать / взять (пример)	<i>А молчал Дмитро потому, что брал пример с солдата.</i>
бросать / бросить (взгляд)	<i>Облегчённо вздохнув, лётчик бросил взгляд на хмурое небо.</i>
вести / вводить (в заблуждение)	<i>И если выяснится, что Дидигов не был нашей «крышей», а вводит в заблуждение воров, он понесет за это заслуженную кару.</i>
вершить суд	<i>Сочинял, но беспощадно и беспрестанно вершил суд над самим собой.</i>
вести / водить (беседу)	<i>Его манера вести беседу, дискуссии — спокойная, выдержанная, аргументированная — поражала.</i>
впадать / впасть в отчаяние	<i>На день нашей с ней встречи положение мое было критическим, безнадежным, я не видела выхода и впадала в отчаяние.</i>
вступать / вступить (в бой)	<i>Все это привело к тому, что части вступали в бой неорганизованно и несли большие потери.</i>
выводить / вывести (из терпения)	<i>Ты упрям, своенравен и способен вывести из терпения даже моего брата.</i>
вызывать (воодушевления)	<i>И совсем ненадолго: камни и грязь, по которым бежал и в Крылатском, не вызвали воодушевления.</i>

⁴⁰ Највећи део глагола наведених у овој подгрупи може се комбиновати и са другим именицама.

выражать / выразить (готовность)	<i>Серый морщинистый дог всем видом выражал готовность терпеть и дольше, но он застегивал на нём красный ошейник.</i>
высказывать / высказать (неодобрение)	<i>Артамон Сергеевич с первого же разу высказал неодобрение последних действий правительства.</i>
давать / дать (информацию)	<i>Кто-то может дать информацию по этому поводу?</i>
делать / сделать (сообщение)	<i>В. Лебедев на собрании московской организации ОДР сделал сообщение о работе Треста заводов слабого тока.</i>
держаться (мнения)	<i>Продолжая в те годы держаться мнения, что «когда говорят пушки, должны молчать музы».</i>
держать (в памяти)	<i>Но он привык до вечера держать в памяти все, что складывалось за день.</i>
доказать / доказывать (теорему)	<i>Корнев пытался доказывать теорему голосом человека, который твердо убежден, что он ничего не докажет, да и не дадут ему доказать.</i>
допускать / допустить (ошибку)	<i>Вы не могли ни на секунду усомниться в том, что ваш великий Учитель допускает ошибку.</i>
доставлять / доставить (удовольствие)	<i>Временами это знание даже доставляет удовольствие</i>
заключать / заклучить (союз)	<i>С восторгом она смотрела вослед: папа шел заключать союз с этим неандертальцем.</i>
заниматься / заняться (вымогательством)	<i>За подобные «обиды» следовало бы просто-напросто жаловаться «мировому», что, дескать такой-то и такой-то занимается вымогательством.</i>
идти / ходить (в атаку)	<i>День я голову ломал, кто же этот господин, а наутро решил идти в атаку.</i>
испытывать / испытать (стресс)	<i>Выбирая покупки, женщина получает удовольствие, в то время как мужчина испытывает сильный стресс.</i>
кормить (обещаниями)	<i>Гончара продолжают кормить обещаниями, но только чтоб отстал.</i>
лишить (сил)	<i>Но значит ли, что предупреждение Христово о смерти, стоящей за нашими плечами, должно нас испугать и лишить сил творческих?</i>
менять (убеждения)	<i>Если он меняет убеждения по соображениям выгоды — это высшая безнравственность.</i>
нанести / наносить	<i>Когда кто на кого ложно в суде доносит: или заочно</i>

(обиды)	<i>пред другим оклеветывает, а чрез то многия ему наносит обиды...</i>
нести (ответственность)	<i>Надо четко прописать, что покупатель не может нести ответственность перед налоговой, если продавец оказался жуликом.</i>
обмениваться / обменяться (визитами)	<i>Главная причина в бестолковости моих отношений с людьми, что не могу с ними правильно по установленным дням обмениваться визитами.</i>
обращаться / обратиться (с призывом)	<i>Именно он в 1933 году обратился с призывом к пионерам села собирать колоски во время страды.</i>
оказать / оказывать (сопротивление)	<i>Враг оказывает сопротивление на всей линии фронта.</i>
оставлять / оставить (следы)	<i>Минуточку, а кто оставил следы обуви на ковре — человек или животное?</i>
осуществлять / осуществить продажу	<i>ОАО «Иркутский таксомоторный парк» осуществляет продажу оставшегося имущества через аукционные торги, назначенные на 29 июля 2003 г.</i>
открыть / открывать (счет)	<i>Под каким великим секретом он сообщил мне, что регистрируется как предприниматель и открывает счет в банке!</i>
отличаться (смелостью)	<i>Юноша этот легко увлекал толпу товарищей и отличался смелостью вожака и даже трибуна.</i>
отодвинуть (страсть)	<i>Казалось бы, горе должно отодвинуть неуместную страсть.</i>
отпускать / отпустить (остроты)	<i>— Или отпускать остроты, от которых даже мужчины краснеют по уши...</i>
переливать (кровь)	<i>Конечно, лучше всего, если можно переливать кровь больному непосредственно от донора.</i>
побить (рекорд)	<i>У нас была идея побить рекорд в скоростном пересечении Долины в июле.</i>
подвергать / подвергнуть (проверке)	<i>Я тут узнал, что наши хотели вроде бы подвергнуть его проверке на детекторе лжи.</i>
показать / показывать (пример)	<i>Зато Европа показывает пример при оплате парковки автомобилей через телефон.</i>
получать / получить (сообщение)	<i>Почему же в мемуарах Трошева все так просто: я получил сообщение и дал добро?</i>
пользоваться (авторитетом)	<i>Хозяин, человек состоятельный и набожный, пользовался авторитетом в еврейской общине.</i>
потерпеть	<i>Начали они войну с восставшим народом, надеясь на</i>

(поражение)	<i>возвращение сказочной рептилии, однако потерпели поражение.</i>
понести (наказание)	<i>Много раз нарушал я законодательство и готов понести наказание.</i>
попасть / попадать (под амнистию)	<i>Удалось снять с него первую статью, а по второй он, уже отбыв четыре года, попал под амнистию.</i>
предавать / предать (забвению)	<i>И прежде у нее было не много княжеских привычек, теперь же она предала забвению и то небольшое княжеское, которое сохраняла в доме <i>ma tante</i>.</i>
предпринимать / предпринять (попытку)	<i>Валерий Панов намерен предпринять попытку включить в федеральную программу хотя бы некоторые миасские объекты.</i>
приводить / привести (в порядок)	<i>В первое лето мы привели в порядок большую веранду.</i>
прийти / приходиться (к заключению)	<i>Бывали минуты, когда я приходил к заключению, что мне надо уйти из школы.</i>
принять / принимать (решение)	<i>Но теперь ее удалось обойти — комитет заявил, что когда его члены принимали решение, Штайнман был жив.</i>
приходить / прийти (к пониманию)	<i>Через это высказывание Христиансена я пришла к пониманию того, что мне не удастся добиться раскованности в пении даже у самых лучших певцов хора...</i>
проводить / провести (исследование)	<i>Учёные провели исследование влияния алкоголя на работу «детектора ошибок».</i>
производить / произвести (впечатление)	<i>Но на меня ни фотография, ни рассказ должного впечатления не произвели.</i>
проявлять / проявить (активность)	<i>Но, видимо, как и в разделе МХАТа, так и в «выкорчевывании» меня из Музея проявил активность А.М. Смелянский.</i>
приходить / прийти (в волнение)	<i>Вся Москва пришла в волнение, узнав, что царь умирает.</i>
развертывать (пропаганду)	<i>Он развертывал пропаганду социалистических идей среди рабочего населения промышленных округов Англии.</i>
развивать / развить (торговлю)	<i>Правительство республики пытается наоборот развить торговлю с колониями и создать новый колониальный банк.</i>
разрывать (связи)	<i>Дионисия: пятилетним ребёнком прошёл он через особый обряд, который навсегда разрывал его связи с</i>

	<i>семејством и миром.</i>
рассыпаться (в похвалах)	<i>Рассыпался в похвалах Журавлихину, просил его отличить и отметить.</i>
совершать / совершить (глупость)	<i>Наверное, я в очередной раз совершил глупость, говоря все это.</i>
сохранять / сохранить (веру)	<i>Но как бы ведьмы ни сохраняли в сердце своем веру, а на словах ее отрицали, они все сочтутся отступницам и вследствие заключения договора с дьяволом и союза с адом.</i>
ставить (рекорд)	<i>А гусь с тех пор продолжал делить, вычитать, умножать и складывать трехзначные цифры и ставил рекорд за рекордом.</i>
установить / устанавливать (связь)	<i>Ночью ездил устанавливать связь с нашими частями по шоссе и двум боковым дорогам.</i>
характеризоваться (стабильностью)	<i>Рынок жилья характеризуется стабильностью.</i>
чувствовать (радость)	<i>Бабушка чувствует радость.</i>

СРПСКИ ЈЕЗИК:

Пример	Глагол
бацити / бацати (поглед)	<i>Бацила је поглед на велики часовник, а онда из фиоке узела нож за отварање коверти.</i>
бити (у могућности)	<i>На основу тих информација бисмо били у могућности да донесемо праву одлуку.</i>
водити (преговоре)	<i>До краја седмице две стране ће водити преговоре.</i>
вршити / извршити (анализу)	<i>Савет је, како се истиче, вршио анализу рада правосуђа од почетка неуспешне реформе...</i>
градити / изградити (каријеру)	<i>Он није градио политичку каријеру, остао је скромни фратар, обичан, непосредан и уз људе.</i>
дати / давати (дозволу)	<i>Српска престоница је коначно дала локацијску дозволу.</i>
дибити / добијати (пристанак)	<i>Светогорски старац Исаија добио пристанак кнеза Лазара, државног сабора и пећког патријарха...</i>
доживети / доживљавати (препород)	<i>Овај дан нам служи као подсећање да идеологија фашизма не сме доживети препород...</i>

долазити / доћи (до решења)	<i>Циљ хеуристике је да се брзо дође до решења које је довољно добро за проблем који се решава.</i>
држати / одржати (говор)	<i>Путин ће држати говор на војној паради у Београду.</i>
држати се (убеђења)	<i>Није лако држати се својих убеђења.</i>
живети (у убеђењу)	<i>Упркос томе многи људи у Бугарској и осталим земљама Балкана живе у убеђењу да тако нешто постоји.</i>
захватило је (узбуђење)	<i>Узбуђење ме је захватило оног трену кад сам стигао.</i>
изазивати / изазвати страх	<i>Дуг и снажан земљотрес изазвао је страх на Новом Зеланду.</i>
избацити / избацити (из такта)	<i>Истраживачи су испитанике питали које их свакодневне ситуације могу избацити из такта.</i>
избрисати (из сећања)	<i>Научници су успели да избришу нежељена сећања из мозга испитаника захваљујући електроконвулзивној терапији.</i>
извести / изводити (закључак)	<i>Уопштавајући горе наведено, може се извести закључак: пост је једно од најважнијих средстава за спасење душе.</i>
извршити / извршавати (задатак)	<i>Потребно је извршити задатке који су обележени на слици горе.</i>
издати / издавати (наредбе)	<i>Тужилац је издао наредбу за веишачење.</i>
износити / изнети (став)	<i>Какав су став изнели министри на вандредној седници владе прошле седмице?</i>
изразити / изражавати (незадовољство)	<i>Постоји много начина да се изрази незадовољство.</i>
имати (на уму)	<i>Треба имати на уму да није потребно изабрати средњу тачку.</i>
испољавати / испољити (интерес)	<i>Говорили смо о кључним питањима и испољили интерес да сарађујемо и даље.</i>
мењати / променити (мишљење)	<i>Временом се, међутим, променило мишљење о Ђеле-кули и код трезвенијих Турака.</i>
носити (одговорност)	<i>Нећу у овом часу никога да слушах, кад радим посао за који носим одговорност! (Живојин Мишић)</i>
обавити / обављати	<i>Од 2011. године обавља дужност и функцију</i>

(дужност)	<i>секретара супштине општине.</i>
оборити / обарати (рекорд)	<i>Српски атлетичар Асмир Колашинац оборио је данас државни рекорд у бацању кугле.</i>
обратити се / обраћати се (са намером)	<i>И сама министарка здравља обратила се јавности са одлучном намером да се сви случајеви «испитају»...</i>
обузела је / обузимала је (паника)	<i>Слутећи шта ће се даље догодити, путнике је обузела паника.</i>
осећати / осетити (досаду)	<i>На овај начин га родитељ учи како да размишља када осети досаду.</i>
оставити / остављати (утисак)	<i>Та књига је одлична, на мене је такође оставила веома јак утисак.</i>
остварити / остваривати (циљ)	<i>Не можемо да поништимо бол и тугу, али смо остварили циљ.</i>
пасти / падати (у заборав)	<i>Једна од највећих тврђава у БиХ је пала у заборав.</i>
подићи / подизати (кредит)	<i>Потребно је брдо пара да би се подигао стамбени кредит.</i>
повећати / повећавати (брзину)	<i>Тренинзима је могуће повећати брзину, наравно водећи рачуна о дисциплини за коју се спремате.</i>
поднети / подносити (извештај)	<i>Данас истиче рок да техничка комисија поднесе извештај о паду војног хеликоптера код Сурчина.</i>
поклонити / поклањати (пажњу)	<i>Током последњих година велика пажња је била поклоњена успесима Кине у модернизацији војне индустрије.</i>
полагати (наду)	<i>Бићете више него изненађени исходом нечега у шта нисте полагали наду.</i>
преживети (несрећу)	<i>Девојчица је пуком срећом преживела несрећу на Ади Хуји.</i>
примити / примати (поруку)	<i>Уређај је потврдио да је примио поруку.</i>
причинити / причињавати (задовољство)	<i>Певање треба да причињава задовољство, а не напор.</i>
пробудила се / будила се (жеља)	<i>То је у њему пробудило жељу да започне сарадњу и није погрешно.</i>
пружити / пружати (отпор)	<i>Знала сам шта ме чека, тако да сам можда мало пружила отпор.</i>
родила се (идеја)	<i>Родила се идеја за покретање новог великог пројекта.</i>

развити / развијати (сарадњу)	<i>Алжир и Србија могу да развијају енергетску сарадњу.</i>
ступити / ступати (у брак)	<i>Оба супружника морају добровољно ступити у брак.</i>
трају (празници)	<i>Предновогодишњи празници још трају.</i>
узети / узимати (у разматрање)	<i>Накнадно достављене примедбе и сугестије неће се узети у разматрање.</i>
указати / указивати (помоћ)	<i>Ко ће ми указати помоћ, ко ми утопити тугу?</i>
успоставити / успостављати (везу)	<i>Веза са родитељима се успоставља у првих два до четири сата живота.</i>
формирати (савез)	<i>Рукометни савез Србије формиран је 1949. године.</i>
учинити / чинити (неправду)	<i>Увреди ли те било ко или ти учини неправду, знај да је и за њега Христос пролио своју крв и не враћај му истом мером.</i>
чувати / сачувати (интересе)	<i>Влада је ипак успела да сачува своје интересе.</i>

ЛИТЕРАТУРА И ДРУГА ГРАЂА

ИЗВОРИ

(а) Белетристика (оригинали и преводи):

1. Андрић, Иво. *На Дрини ћуприја*. Београд: Просвета – Сарајево: Свјетлост, 1958.
2. Андрич, Иво. *Мост на Дрине*. Повести и расказы (превод А. Романенко). Москва: Правда, 1985.
3. Андрић, Иво. *Проклета авлија*. Београд: Просвета – Загреб: Младост – Сарајево: Свјетлост – Љубљана: Државна zaloжба Словеније, 1963.
4. Андрич, Иво. *Проклятый двор* (превод Т. Поповой). Повести и расказы югославских писателей. Москва.: Художественная литература, 1978.
5. Булгаков, М. *Избранное: Роман „Мастер и Маргарита“*. Рассказы. Москва: Художественная литература, 1982.
6. Булгаков, Михаил. *Мајстор и Маргарита* (превео М. Чолић). Београд: Народна књига, 1985.
7. Вуковић, Ч. *Мртво Дубоко*. Титоград: Графички завод, 1967.
8. Крлежа, М. *На рубу намети*. Загреб: Библиотека независних писаца, 1938.
9. Лалић, М. *Лелејска гора*. Београд: Нолит, 1975.
10. Пушкин, А. С. *Капитанская дочка*. Москва: Русский язык, 1974.
11. Пушкин, А. С. *Капетанова кћи*. Проза (превео Б. Ковачевић). Београд: Култура, 1956.
12. Селимович, Меша. *Крепост* (превод О. Кутасовой). Москва: Прогресс, 1974.
13. Симонов, К. *Живые и мертвые*, кн. I. Москва: Советский писатель, 1977.
14. Симонов, Константин. *Живи и мртви* (превео Д. Мићовић). Београд: Нолит, 1962.
15. Ћопић, Бранко. *Пролом*. Београд: Просвета – Сарајево: Свјетлост: Веселин Маслеша, 1964.
16. Чопич, Бранко. *Прорыв* (превод А. Назаровой). Москва: Издательство иностранной литературы, 1958.
17. Ћосић, Добрица. *Далеко је сунце*. Београд: Просвета – Сарајево: Свјетлост, 1966.
18. Чосич, Добрица. *Солнце далеко* (превод Т. Поповой и А. Романенко). Москва: Издательство иностранной литературы, 1956.
19. Чехов, А. П. *Полное собрание сочинений и писем в тридцати томах*. Москва: Наука, 1974–1983.
20. Чехов, А. П. *Сабрана дела*. Београд: Нолит, 1981.
21. SELIMović, Meša. *Tvrđava*. Sarajevo: Svjetlost, 1970.

(б) Електронски извори (корпуси):

1. *Корпус савременог српског језика* на Математичком факултету Универзитета у Београду (<http://www.korpus.matf.bg.ac.yu/korpus>)
2. *Национални корпус руског језика* © 2003–2015. Институт руског језика им. В. В. Виноградова РАН / Отдел компјутерне лингвистике и лингвистическе поезике (www.ruscorpora.ru)
3. Електронни каталог дисертација Руској Государственој Библиотеки (РГБ): <http://www.diss.rsl.ru/>
4. Андрић, И. *На Дрини ћуприја*. pdf
5. Андрић, И. *Мост на Дрине*. pdf
6. Булгаков, М. *Мастер и Маргарита*. pdf
7. Булгаков, М. *Мајстор и Маргарита*. pdf
8. Гогољ, Н. В. *Тарас Бульба*. pdf
9. Достоевски, Ф. М. *Игрок*. pdf
10. Достоевски, Ф. М. *Идиот*. pdf
11. Достоевски, Ф. М. *Идиот*. pdf
12. Пушкин, А. С. *Капитанска дочка*. pdf
13. Пушкин, А. С. *Капетанова кћи*. pdf
14. Селимовић, М. *Дервиш и смрт*. pdf
15. Селимовић, М. *Дервиш и смрт*. pdf
16. Ћопић, Б. *Орлови рано лете*. pdf
17. Чопић, Б. *Ноги в поле, голова на воле*. pdf
18. Чопић, Б. *Сурова школа*. pdf

(в) Речници:

1. *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт, 2000 (=РАН).
2. Даль, В. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Москва: Русский язык, 1978.
3. Ефремова, Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Москва: Русский язык, 2000.
4. Зализняк, А. А. *Грамматический словарь русского языка. Словоизменение*. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Русский язык, 1977.
5. Золотова, Г. А. *Синтаксический словарь*. Москва: „Наука“, 1988.
6. Красных, В. И. *Словарь сочетаемости. Глаголы, предикативы и прилагательные в русском языке*. Москва: АСТ : Астрель, 2001.
7. Лебедева, М. Н. *Словарь – справочник синтаксической сочетаемости глаголов*. Москва: Русский язык, 2001.

8. ОЖЕГОВ, С. И. и Н. Ю. Шведова. *Толковый словарь русского языка*. 4-е изд. Москва: Азбуковник, 1999 (= РАН).
9. ОКУНЕВА, А. П. *Русский глагол (Словарь-справочник)*. Москва: Русский язык, 2000.
10. ПЕТРОВИЋ, Владислава и Коста Дудић. *Речник глагола са граматичким и лексичким допунама*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Нови Сад: Завод за издавање уџбеника; Сарајево: Свјетлост, 1989.
11. *Речник српскохрватскога књижевног језика*. 1–3. Нови Сад : Матица Српска – Загреб: Матица хрватска, 1967–1970; 4–6. Нови Сад: Матица Српска, 1971–1976 [1967–1976].
12. *Речник српскога језика* / Редиговао и уредио М. Николић. Нови Сад : Матица Српска, 2007.
13. *Речник српскога језика Матице српске* (www.srpskijezik.com)
14. РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э. и М. А. Теленкова. *Словарь трудностей русского языка*. 6-е изд. Москва: Русский язык 1987.
15. *Русско-сербскохорватский словарь* / Под. ред. Б. Станковича. Москва: Русский язык; Нови-Сад : Матица српска, 1988.
16. САЗОНОВА, И. К. *Русский глагол и его причастные формы: Толково-грамматический словарь*. Москва: Русский язык, 1989.
17. МАС 1957-1961: *Словарь русского языка*. В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А. П. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Русский язык, 1981–1984 (1957-1961).
18. БАС 1950-1965: *Словарь современного русского литературного языка*: В 20 т. / АН СССР. Ин-т рус. яз.; Гл. ред. К. С. Горбачевич. 2-е изд., перер. и доп. Москва: Русский язык, 1991 (1950-1965).
19. УШАКОВ 1935-1940: *Толковый словарь русского языка*: В 4 тт. / Под ред. Д. Н. Ушакова. Москва: Сов. энцикл.: ОГИЗ, 1935-1940.
20. Babić, Biljana. *Rečnik glagola: Naučimo srpski 1 i 2*: Novi Sad: Filozofski fakultet, 2011.

ЛИТЕРАТУРА

1. АВИЛОВА, Н. С. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. Москва: Наука, 1976.
2. АКИМОВА, Г. Л. *Полузнаменательные и знаменательные связки в языке Ломоносова*. - В кн.: *Очерки по истории русского языка и литературы 18 в.*, вып.2-3. Казань: Изд-во КГУ, 1969.
3. АЛАНОВИЋ, Миливој. „*Каузативност и декаузативност – два лика једног семантичког концепта*”. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. XXXV/2 (2010), с. 293–302.
4. АЛАНОВИЋ, Миливој. „*Каузативност – манипулативност: од концепта ка форми*“. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011.
5. АПРЕСЯН, Ю. Д. *Экспериментальное исследование семантики русского глагола*. Москва: Наука, 1967.
6. АПРЕСЯН, Ю. Д. *Избранные труды, том II: Интегральное описание языка и системная лексикология*. Москва: Школа „Языки русской культуры“, 1995.
7. АПРЕСЯН, Ю. Д. *Интегральное описание языка и толковый словарь //* *Вопр. языкознания*. 1986. N 6, с. 57-70.
8. АРСЕНИЈЕВИЋ, Н. „*О посесивним и егзистенцијалним реченицама са глаголом имати и њиховим мађарским еквивалентима*”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 36/2, 1993, с. 61-69.
9. АРУТЮНОВА, Н. Д. (отв. ред.). *Логический анализ языка. Семантика начала и конца*. Москва: Индрик, 2002.
10. АРУТЮНОВА, Н. Д. *Предложение и его смысл*. Москва: Наука, 1976.
11. АРУТЮНОВА, Н. Д. и Е. Н. Ширяев. *Русское предложение. Бытийный тип (структура и значение)*. Москва: Русский язык, 1983.
12. АСКОЧЕНСКАЯ, В. Ф. „*Польская конструкция ‘rowiniem + инфинитив’ и ее русские параллели*“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, вып. 4 (1976), с. 3–7.
13. АСКОЧЕНСКАЯ, В. Ф. „*Конструкции, выраженные глаголами движения в сочетании с зависимым инфинитивом (на материале польского языка в сопоставлении с русским)*“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, [вып. 5], (1977), с. 6–11.
14. БЕЛОУСОВ, В. Н. „*Глаголы с неполной знаменательностью и их синтаксические характеристики*“. *Слово и грамматические законы языка. Глагол /* Отв. ред. Н. Ю. Шведова, В. В. Лопатин. Москва: Наука, 1989, с. 172–210.
15. БЕЛОШАПКОВА, В. А. (ред.) *Современный русский язык*. Москва: Азбуковник, 2003.
16. БЕЛЯЕВА, Е. И. „*Предметная модальность невозможности в русском языке*“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, вып. 4 (1976), с. 13–17.

17. БЕЛЯЕВА, Е. И., Рудник, Э. Я. „Предметная модальность долженствования в русском языке (сочетание *должен* + *инфинитив*)“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, [вып. 5], (1977), с. 16–20.
18. БОЙКО, А. А. *О модальных функциях вида в современном русском языке. На материале инфинитивных сочетаний*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Ленинград: ЛГУ, 1953.
19. БОЙКО, А. А. *Сочетания с инфинитивом несовершенного вида в современном русском языке*. Ленинград: ЛГУ, 1973.
20. БОНДАРКО, А. В. (отв. ред.). *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*. Ленинград: Наука, 1987.
21. БОНДАРКО, А. В. (отв. ред.). *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*. Ленинград: Наука, 1990.
22. БОНДАРКО, А. В. (отв. ред.). *Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность*. Санкт-Петербург: Наука, 1996.
23. БУЛЫГИНА, Т. В. и А. Д. Шмелев. „‘Возможности’ естественного языка и модальная логика“. // *Вопросы кибернетики. Язык логики и логика языка*. Москва, 1990.
24. БУСЛАЕВ, Ф. И. *Историческая грамматика*. Москва: Учпедгиз, 1959.
25. ВАЛГИНА, Н. С. *Синтаксис современного русского языка*. Москва: Высшая школа, 1978.
26. ВАЛГИНА, Н. С., Розенталь Д. Э., Фомина М. И., Цапукевич В. В. *Современный русский язык*. Изд 5-е, перераб. Москва: Высшая школа, 1987.
27. ВАСИЛЬЕВ, Л. М. *Семантика русского глагола: Учеб. пособие для слушателей фак. повышения квалификации*. Москва: Высшая школа, 1981.
28. ВАУЛИНА, С. С. „Модальные слова со значением возможности в сочетании с инфинитивом (на материале памятников письменности XVII – начала XVIII века)“ // *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, вып. 4 (1976), с. 18–26.
29. ВИНОГРАДОВ, В. В. *Русский язык. Грамматическое учение о слове*. Изд. 2-е. Москва: Высшая школа, 1972.
30. ВИЋЕНТИЋ, Бильана. „Конструкције са фазним глаголима и девербативним именицама у руском и српском језику“. *Славистика*, XII (2008), с. 250–257.
31. ВОЖОВА, Т. Ю. „Непростые типы сказуемого с зависимым инфинитвом в научно-лингвистическом тексте“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, вып. 20 (1994), с. 26–28.
32. ВОЗВОДИЋ, Дојчил. „Волунтативна конструкција ‘хоћу/нећу + да + презент’ у српском језику и њени еквиваленти у руском и польском“. *Kontrastivna jezička istraživanja: (V simpozijum)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1996(a), s. 173–185.
33. ВОЗВОДИЋ, Дојчил. „Статус футура I у књижевноумјетничком и публицистичком стилу“. *Јужнословенски филолог*, књ. LI, (1996(б)), с. 107–121.
34. ВОЙВОДИЧ, Д. „Перформативы как периферия ФСП футуральности в русском языке в сопоставлении с сербским“. *Сопоставительные и сравнительные*

исследования русского и других языков: (Доклады) / IV Международный симпозиум МАПРЯЛ (Белград – Нови-Сад, 8–10 октября 1996 г.) / Отв. ред. Б. Станкович. Београд: Славистичко друштво Србије – Филолошки факултет, 1997, с. 171–178.

35. Войводич, Дойчил. „О валентности перформативных глаголов в славянских языках“. *Зборник Матице српске за славистику*, књ. 56-57 (1999а), с. 71–94.

36. Вољовић, Дојчил. „Аутопрескриптивни говорни чинови у словенским језицима“. *Славистика*, књ. III (1999б), с. 141–149.

37. Войводич, Дойчил. „О темпоральном характере пропозиции перформативных высказываний“. *Вопросы русского языкознания*, вып. XII: *Традиции и тенденции в современной грамматической науке* / Под общ. ред. Г.А. Золотовой. Москва: МГУ, 2005, с. 100–109.

38. Вољовић, Дојчил. „О аналитизму у српском и другим словенским језицима (на примјерима инфинитивних конструкција)“. *Шести лингвистички научни скуп “Бошковићеви дани”*. Подгорица: ЦАНУ, 2005, с. 241–261.

39. Вољовић, Дојчил. *Функционално-семантичко поље футуралности у савременом руском, пољском и српском језику* / Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2007.

40. Вољовић, Дојчил. *Проблематика развоја футура и његове граматикализације у словенским језицима (с посебним освртом на ситуацију у српском, руском и пољском)*. – Второ, поправено и допуњено издание. Русе [България]: Лени-Ан, 2014.

41. Войводич, Д. П. Радованович, М. Р. Войводич, Д. Д. „Об инфинитивных конструкциях с неполнозначными глаголами и их аналогами в русском и других славянских языках“. *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов* / Материалы Международной научной конференции, Волгоград, 24-27 апреля 2005 г. / ВолГУ; оргкомитет конф.: О. В. Иншаков (пред.) [и др.]. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2005. – С.133-138.

42. Воейкова, М. Д. „Бытийные ситуации“, у: *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность*. / Отв. ред. А. В. Бондарко. Санкт-Петербург: Наука, 1996, с. 53-80.

43. Востоков, А. Х. *Русская грамматика Александра Востокова, по начертанию его же сокращенной грамматики полнее изложенная*. Изд. 12-е. Санкт-Петербург: Изд-во книгопродавца Д. Ф. Федорова, 1874.

44. Всеволодова, М. В. *Теория функционально-коммуникативного синтаксиса: Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка: Учебник*. Москва: МГУ, 2000.

45. Всеволодова, М. В. „Описательные предикаты и их соотнесенность с денотативной структурой предложения“. // *Слово. Грамматика. Речь*. Вып. 3. Москва (2001), с.24-31.

46. ВСЕВОЛОДОВА, М. В. и С. А. Шувалова. *Вопросы коммуникативно-функционального описания синтаксического строя русского языка*. Москва: МГУ, 1989.
47. ВСЕВОЛОДОВА, М. В. и В. А. Кузьменкова. „Описательные предикаты как фрагмент русской синтаксической системы“. *Вестник Московского университета*. Серия 9. Филология, № 5 (2003), с. 7-29.
48. ГАК, В. Г. „Десемантизация языкового знака в аналитических структурах синтаксиса“. *Аналитические конструкции в языках различных типов*. Сборник статей / отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. Москва: Наука, 1965, с. 129-142.
49. ГАНЖА, Р. С. „Изучение глагольной семантики“. *Русский язык в школе*, № 4 (1970), с. 33–39.
50. ГЛАЗМАН, М. А. „Об использовании глаголов в качестве связок в составном сказуемом“. *Сборник рефератов научных работ*, вып.2. Алма-Ата, 1962, с. 35-36.
51. ГЛАЗМАН, М. А. „К вопросу о взаимодействии лексического и грамматического в глагольных связках составного сказуемого“. *Филологический сборник*, вып.1. Алма-Ата, 1963, с. 74-78.
52. ГОЛИЦЫНА, Т. Н. *Служебные (связочные) глаголы русского языка и их полнзначные соответствия*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/sluzhebnye-svyazochnye-glagoly-russkogo-yazyka-i-ikh-polnoznachnye-sootvetstviya#ixzz2Y1jmBKxg>
53. ГРАДИНАРОВА, А. А. „К проблеме изучения описательных предикатов в сопоставительном плане (русский язык vs. болгарский язык)“, *Acta linguistica*, 2012, vol.16, с. 105-114.
54. ГРИГОРЬЕВНА, Г. П. *Модальные глаголы „мочь“ и „хотеть“ в русском и „poder“ и „querer“ в испанском языках: функционально-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты*. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat (2007) <http://www.dissercat.com/content/modalnye-glagoly-moch-i-khotet-v-russkom-i-poder-i-querer-v-ispanskom-yazykakh-funktsionalno#ixzz2rmKрxcT0>
55. ГРКОВИЋ, Милица. „Употреба инфинитива у језику Милана Ћ. Милићевића“. *Прилози проучавању језика*, књ. 6 (1970), с. 67–81.
56. ГРКОВИЋ-МЕЛЦОР, Јасмина. „О сложеном футуру у старословенском језику“. *Проучавање средњовековних јужнословенских рукописа / Зборник радова са III међународне хиландарске конференције одржане од 28. до 30. марта 1989 / Ур. П. Ивић*. Београд: САНУ, 1995, с. 127–132.
57. ГРКОВИЋ-МЕЛЦОР, Јасмина. *Историјска лингвистика: когнитивно-типолошке студије*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића (= Библиотека Theoria), 2013.
58. ГУДКОВ, В. П. „Употребление форм будущего времени с конструкцией ‘да + настоящее время’ в сербскохорватском языке“. *Вестник Московского Университета*, серия VII: Филология. Журналистика, № 2 (1963), с. 30–39.

59. Гудков, В. П. „В поисках закономерностей морфологического варьирования в сербохорватском литературном языке“. *Вестник Московского Университета*, серия 9: Филология, № (1988), с. 66–73.
60. Гудков, В. П. *Исследование частных вопросов истории славянских языков*. Москва: Изд-во Московского университета, 2007.
61. Деева, Н. В. *Функционально-семантический аспект глаголов бытия*. (Необъявлена докторская диссертация) Ав-тореф. дисс. канд. филолог. наук. Архангельск, 2003. -23 с. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/semantika-i-funktsii-leksiko-grammaticeskikh-edinitov-v-reklame#ixzz40f4oPEfX>
62. Демиденко, Л. П. „Грамматическая и семантическая эволюция словосочетаний типа ‘начать + инфинитив’ и ‘стать + инфинитив’ в русском языке“. *Ученые записки Красноярского гос. пед. ин-та*, т. XXV, вып. 1 (1963), с. 18–46.
63. Дорофеева, Т. М. *Синтаксическая сочетаемость русского глагола*. Москва: Русский язык, 1986.
64. Драгин, Наташа. *Језик Теодосијевог Житија светог Саве у препису монаха Марка из XIV века*. Нови Сад: Тиски цвет, 2007.
65. Ђукановић, Владо. „Употреба инфинитива у језику А. Шеное, М. Глишића, З. Мајдака и Д. Ненадића“. *Наш језик*, књ. XVII/1-2 (1986), с. 38–66.
66. Ђукановић, Владо. „Глаголи *требати* и *ваљати* и њихова инфинитивно/презентска допуна“. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 22/2 (1994), с. 119–126.
67. Жирмунский, В. М. „Об аналитических конструкциях“. *Аналитические конструкции в языках различных типов*. Сборник статей / Отв. ред. В. М. Жирмунский, О. П. Суник. Москва: Наука, 1965, с. 5–57.
68. Зализняк, Анна А. и Е. В. Падучева. „Предикаты пропозициональной установки в модальном контексте“. *Логический анализ языка; Проблемы интенциональных и прагматических контекстов*. Москва: Наука, 1989, с. 92-115.
69. Золотова, Г. А. *Очерк функционального синтаксиса русского языка*. Москва: Наука, 1973.
70. Золотова, Г. А. *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*, Изд. 2-е, Москва, 2001.
71. Золотова, Г. А. *Синтаксический словарь. Репертуар элементарных единиц русского синтаксиса*. 2-е изд. Москва: Наука, 2001.
72. Ивановић, Милена. „Функционисање конструктивних почетних глагола у ужем смислу у украјинском и српском језику“. *Славистика*, XII (2008), с. 258–268.
73. Ивановић, Милена. „Функционисање конструктивних почетних глагола у ширем смислу у украјинском и српском језику“. *Славистика*, XIII (2009), с. 187-196.
74. Ивић, Милка. „О појавама синтаксичке обавезности“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. VI (1961), с. 180–190.

75. ИВИЋ, Милка. „О употреби глаголских времена у зависној реченици: презент у реченици с везном да“. *Зборник за филологију и лингвистику*, књ. XIII/1 (1970), с. 43–54.

76. ИВИЋ, Милка. „Проблематика српскохрватског инфинитива“. *Зборник за филологију и лингвистику*, књ. XV/2 (1972), с. 115–138.

77. ИВИЋ, Милка. „Још о декомпоновању предиката.“ *Јужнословенски филолог*, књ. XLIV (1988). Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 1-5, с. 180-187.

78. ИЗРАЭЛИ, А. „Особенности вида глаголов со значением 'начала' и 'конца'.“ *Аспектуальная семантическая зона: Типология систем и сценарии диахронического развития*. Сборник статей V Международной конференции Комиссии по аспектологии Международного комитета славистов. Киото: Университет Киото Сангё, 2015, с. 81-85.

(https://ksurep.kyoto-su.ac.jp/dspace/bitstream/10965/1292/4/TASZ_TOSASODP.pdf)

79. ИЛЮХИНА, Н. А. *Семантическая системность глаголов желания и намерения (в сочетании с инфинитивом)*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Воронеж: Воронежский гос. ун-т, 1986.

80. ЈАКИЋ, Милена. „О типологији декомпонованих конструкција у српском језику“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. LIV/1 (2011), с. 151-165.

81. ЈЕЛИЋ, Маријан. *Рецијски модели у савременом српском језику* / Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2010.

82. КАНЗА, Роже. *Описательный способ выражения семантического предиката в современном русском языке (предикат со значением состояния человека)*. Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. докт. филол. наук. Москва: МГУ (1991), 15 с. (<http://cheloveknauka.com/opisatelnyu-sposob-vyrazheniya-semanticheskogo-predikata-v-sovremennom-ruskom-yazyke-predikat-so-znacheniem-sostoyaniya-c>)

83. КАЦНЕЛЬСОН, С. Д. *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград: Наука, 1972.

84. КАРАБАЛИЋ, Владимир. „Синтакса глагола непотпуног значења у хрватском и њемачком језику на примјеру модалних глагола“. *Босански језик. Часопис за културу босанскога књижевног језика*, бр. 9 (2011), с. 171-185.

85. КЕРКЕЗ, Драгана. „Глаголски конституент перифрастичних предикатских конструкција (у српском и руском језику)“. *Српски језик*, књ. II/1–2 (1997), с. 303–310.

86. КЕРКЕЗ, Драгана. „Место перифрастичне предикатске конструкције у систему предиката“. *Славистика*, књ. I (1997), с. 56–62.

87. КЕРКЕЗ, Драгана. „Номинални конституент перифрастичких предикатских конструкција“. *Славистика*, књ. II (1998), с. 93-98.

88. КИЛЬДЕБЕКОВА, Т. А. *Глаголы действия в современном русском языке: Опыт функционально-семантического анализа*. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1985.

89. Китадзё, М. „Степень сочетаемости словосочетания глагола с инфинитивом и вид инфинитива в русском языке.“ *Аспектуальная семантическая зона: Типология систем и сценарии диахронического развития*. Сборник статей V Международной конференции Комиссии по аспектологии Международного комитета славистов. Киото: Университет Киото Сангё, 2015, с. 93-99.
(https://ksurep.kyoto-su.ac.jp/dspace/bitstream/10965/1292/4/TASZ_TOSASODP.pdf)
90. Клобуков, Е. В. „К вопросу о границах парадигмы русского слова“. *Вопросы русского языкознания*, вып. 2 / Под. ред. К. В. Горшковой. Москва: Изд-во МГУ, 1979, с. 65–77.
91. КОБОЗЕВА, И. М. *Лингвистическая семантика: Учебное пособие*. Москва: Эдичориал УРСС, 2000.
92. КОВАЛЕНКО, Л. В. *Фазисные глаголы в современном русском языке*. Вопросы синтаксиса и лексики современного русского языка. Сборник трудов. Москва, 1973, с. 111-121.
93. КРОНГАУЗ, М. А. *Семантика: Учебник для студ. лингв, фак. высш. учеб. заведений*. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Издательский центр «Академия», 2005.
94. КРСТИЋ, Маја. „О употреби копулативних глагола у руском и српском језику.“ *Славистика*, књ. XVIII (2014), с. 268-274.
95. КРСТИЋ, Маја. „Структура описних предиката у српском и руском језику.“ *Славистика*, књ. XIX (2015), с. 171-177.
96. КУЗЬМЕНКОВА, В. А. *Типология описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке*. / Дисс. на соиск. уч. ст. канд. филол. наук. Москва: МГУ, 2000.
97. КУЗНЕЦОВА, Э. В. *Лексико-семантические группы русских глаголов: Учебный словарь-справочник*. Иркутск: Изд-во Иркутского университета, 1989.
98. ЛАГУЗОВА, Е. Н. *Описательный глагольно-именной оборот как единица номинации*. Автореф. дисс. докт. филол. наук. Москва: МГОУ, 2003.
99. ЛАГУЗОВА, Е. Н. „Модально-оценочная семантика высказываний с описательными глагольно-именными оборотами“. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского: Лингвистика*, № 4 (2) (2010), с. 590–592.
100. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана. „Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичних предиката (на примерима из дневне штампе)“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLIX/1 (2006), с. 219–304.
101. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана. „О функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику“. *Јужнословенски филолог*, књ. LXV (2009), с. 359-374.
102. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана. *Глаголи са егзистенцијалним значењем у српском језику* / Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2010.
103. ЛАЗИЋ-КОЊИК, Ивана. „Параметри за семантичку класификацију глагола са значењем човековог постојања“. *Граматика и лексика у словенским језицима* / Зборник радова (Међународни научни симпозијум, Нови Сад – Београд, 14–16. септембар 2010) / Гл. ур. С. Танасић. Нови Сад: Матица српска – Београд: Институт за српски језик САНУ, 2011, с. 425–434.

104. ЛАЙОНЗ, Дж. *Лингвистическая семантика. Введение* / Пер. с англ. В. В. Морозова, И. Б. Шатуновского. Москва: Языки славянских культур, 2003 (= Язык. Семиотика. Культура).
105. ЛЕКАНТ, П. А. „Развитие форм сказуемого“. *Мысли о современном русском языке*: Сб. статей / Под ред. В. В. Виноградова. Москва: Просвещение, 1969, с. 140-154.
106. ЛЕНЧЕНКО, К. П. „Инфинитив как обязательный компонент глагольной конструкции“. *Материалы по русско-славянскому языкознанию*, вып. 4 (1976), с. 71–77.
107. ЛОБАНОВА, С. В. „История исследования единиц типа вербальных синлексов в отечественной лингвистике и толкование вербальной синлексики как особого пласта номинативных составных единиц“. *Вестник Томского государственного университета*, № 10 (2001), с. 29-32.
108. ЛОБАНОВА, С. В. „Классификация устойчивых глагольно-именных сочетаний в современном русском языке: подходы и проблемы“. *Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin)*, № 10 (138) (2013), с. 163–167.
109. ЛОПУШАНСКАЯ, С. П. и Э. Ахметзянова, С. Яфарова. „Сложные формы будущего времени в современном русском языке“ *Вопросы теории и методики изучения русского языка* [Йошкар-Ола: Марийский гос. пед. ин-т им. Н. К. Крупской], вып. 3 (1964), с. 149–162.
110. МАКОВИЧ, Г. В. *Описательный способ выражения семантического предиката со значением активного действия в современном русском языке*. Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. докт. филол. наук. Орел: Орловский гос. ун-т [Челябинский гос. пед. ун-т], 1997. 43 с. (<http://cheloveknauka.com/opisatelnyy-sposob-vyrazheniya-semanticheskogo-predikata-so-znacheniem-aktivnogo-deystviya-v-sovremennom-russkom-yazyke>)
111. MARKO, Vladimir. *Vreme, objašnjenje, modalnost*. Novi Sad: Futura publikacije, 2004. (<https://ia700708.us.archive.org/33/items/VremeObjanjenjeModalnost/VladimirMarko-VremeObjasnjenjeModalnost2004.pdf>)
112. МАРКОВИЋ, Светозар. „О употреби личних и безличних облика глагола *требати*“. *Наш језик*, књ. I/7 (1950), с. 311–317.
113. МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику“. *Наш језик*, књ. XIII/1-2 (1977), с. 37–44.
114. МАСЛОВА, А. Ю. *Средства выражения побудительного значения в сербохорватском языке в сопоставлении с русским*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский гос. ун-т, 1998.
115. МАТВЕЕВА, Т. В. (ред.). *Лексико-семантические группы русских глаголов: Учеб. словарь-справочник*. Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1988.

116. МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка. „Из проблематике лексичко-семантичке спојивости у руском и српском језику (на примеру речи субјективне оцене)“. *Славистика*, VI (2002), с. 30–38.
117. МИРИЋ, Душанка. „Превођење номиналних конструкција финитним глаголским облицима са руског на српскохрватски језик“. *Прилози проучавању језика*, књ. 15 (1979), с. 1–32.
118. МИРИЋ, Душанка. „Модалност и интерогативност: проблем суодноса смисаоних компонената (на материјалу руског и српског језика)“. *Славистика*, књ. VI (2000), с. 47–55.
119. МОСКОВЉЕВИЋ, Јасмина. „О дистрибуцији комплементизатора у савременом српском језику“. *Јужнословенски филолог*, књ. LX (2004), с. 57–65.
120. НЕЛИСОВ, Е. А. *К вопросу об аналитических и описательных формах времени глагола / Филологический сборник / Статьи аспирантов и соискателей*, вып. I, Алма-Ата, 1963, с. 22–31.
121. НЕЛИСОВ, Е. А. Сочетание „*стану* + инфинитив“ в русском языке // *Филологический сборник / Статьи аспирантов и соискателей*, вып. VI–VII. Алма-Ата, 1967, с. 229–235.
122. ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Комплементна клауза волунтативног типа у старосрпској пословноправној писмености“. *Српски језик*, књ. XI/1–2 (2006), с. 327–340.
123. ПАДУЧЕВА, Е. В. *Динамические модели в семантике лексики*. Москва: Языки славянской культуры, 2004.
124. ПАДУЧЕВА, Е. В. „О биаспектуальности русского глагола *быть*.“ *Аспектуальная семантическая зона: Типология систем и сценарии диахронического развития*. Сборник статей V Международной конференции Комиссии по аспектологии Международного комитета славистов. Киото: Университет Киото Сангё, 2015, с. 176-184.
(https://ksurep.kyoto-su.ac.jp/dspace/bitstream/10965/1292/4/TASZ_TOSASODP.pdf)
125. ПЕТРОВА, Мария. „Семантическая специфика форм СВ русских глаголов со значением возможности“. *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: Труды международной конференции «Диалог'2005»* (Звенигород, 1–6 июня 2005 г.) / Под ред. И. М. Кобозевой, А. С. Нариньяни, В. П. Селегея. Москва: Наука, 2005, с. 420–424 [доступно и на: http://www.iling-ran.ru/petrova/semantic_features.pdf].
126. ПЕТРОВА, М. А. *Типы немодальных значений модальных предикатов (на материале славянских и германских языков)* / Дис. на соиск.уч. ст. канд. филол.наук. Москва: Институт языкознания РАН, 2007.
127. ПЕТРОВИЋ, Владислава. „О перифрастичном предикату са глаголом *чинити* у Његошевом језику“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 18/2 (1988), с. 507-513.
128. ПЕШКОВСКИЙ, А. М. *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва: Просвещение, 1956⁷.

129. ПЕШКОВСКИЙ, А. М. *Русский синтаксис в научном освещении*. Москва: Эдиториал УРСС, 2001⁸.
130. ПИПЕР, Предраг. „Синонимије и конверзије са глаголом *морати*“. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 12/1 (1983), с. 167–172.
131. ПИПЕР, Предраг. „Аналитички глаголки изрази и декомпоновани предикати типа ‘изразити захвалност’“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLII (1999), с. 37-43.
132. ПИПЕР, Предраг и Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица* / У ред. М. Ивић. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига; Нови Сад: Матица српска, 2005.
133. ПОПОВА, Г. Г. *Модльные глаголы „мочь“ и „хотеть“ в русском и „poder“ и „querer“ в испанском языках: функционально-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук: Научная электронная библиотека disserCat, 2007.
134. ПОПОВА, Л. В. „О месте связки в грамматической системе русского языка“. *Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского*, № 23 (2011), (Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-meste-svyazki-v-grammaticheskoj-sisteme-russkogo-yazyka#ixzz2b8bhQbRN>)
135. ПОПОВИЋ, Људмила. „Когнитивни приступ опису категорије акционалности у словенским језицима.“ *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 36/1 (2007), с. 37–53.
136. ПОПОВИЋ, Људмила. *Језичка слика стварности. Контрастивни аспект когнитивне анализе*. Београд: Филолошки факултет, 2008.
137. ПОРАК, Я. „О сочетаемостных свойствах глаголов *vědět, znát* в чешском языке и их соответствия в русском языке“. *Сопоставительное изучение грамматики и лексики русского языка с чешским языком и другими славянскими языками* / Под ред. А. Г. Широковой, Вл. Грабье. Москва: МГУ, 1983, с. 227–234.
138. ПОТЕБНЯ, А. А. *Из записок по русской грамматике*, т.1-2. Москва: Учпедгиз, 1958.
139. ПРОХОРОВА, И. А. „Наречия и слова категории состояния как объект описания в словарях сочетаемости“. *Сочетаемость слов и вопросы обучения русскому языку иностранцев*. Сборник статей под. ред. В. В. Морковкина. Москва: Русский язык, 1984, с. 86–92.
140. РАДОВАНОВИЋ (КРСТИЋ), Маја. „Конструкције са глаголом *јављати се* у руском језику“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ. XXXI (2006), с. 269–280.
141. РАДОВАНОВИЋ (КРСТИЋ), Маја и Дојчил Војводић. „О једној језичкој универзалији (конструкције модалних глагола с инфинитивом у руском и другим словенским језицима)“. *Славистика*, књ. IX (2005), с. 103–117.
142. РАДОВАНОВИЋ, Милорад. „Декомпоновање предиката (На примерима из српскохрватског језика)“. *Јужнословенски филолог*, књ. 33 (1977), с. 53-80.

143. РАДОВАНОВИЋ, Милорад. “Лексичка семантика и граматичка интерпретација номинализованих исказа“. *Зборник за филологију и лингвистику*, књ. XXV (1982), с. 99-102.
144. РАДОВАНОВИЋ, Милорад. „Још о појави декомпонованих језичких јединица“. *Зборник за филологију и лингвистику*, књ. XLV/1–2 (2002), с. 21-28.
145. РАДОВАНОВИЋ, Милорад. *Увод у фази лингвистику*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића (=Библиотека Елементи, 82), 2009.
146. РЕМЯННИКОВА, О. Ю. *Фазисные глаголы как предикаты, отражающие целенаправленную деятельность человека*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Киров: ВятГПУ, 2004. (<http://www.dissercat.com/content/fazisnye-glagoly-kak-predikaty-otrazhayushchie-tselenapravlennuyu-deyatelnost-cheloveka#ixzz3erwF9VP8>)
147. РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э. и М. А. Теленкова. *Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя*. 3-е изд., испр. и доп. Москва: Просвещение, 1985.
148. РОМАНОВА, Л. А. *Композитные перформативы в функциональной парадигме языка: Семантический и прагматический аспекты*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Великий Новгород, 2010.
149. РУЖИЋ, Владислава. *Допунске реченице у савременом српском језику / Прештампано из Зборника Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLIX/1 (2006), с. 123–217; књ. XLIX/2 (2006), с. 103–266. Нови Сад: Матица српска, [2008].
150. САМАРЦИЋ, Тања. „Семантичко-синтаксичка својства декомпонованих предиката у српском језику“. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 39/1 (2010), с. 375-385.
151. САМЕДОВА, Н. Г. „Еще раз обо омонимичных конструкциях *стать* + инфинитив“. *Русский язык: исторические судьбы и современность / II Международный конгресс исследователей русского языка (Москва, МГУ им. М. В. Ломоносова, филологический факультет, Москва, 18–21 марта 2004 г.): Труды и материалы / Составители М. Л. Ремнёва и А. А. Поликарпов*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2004, с. 242.
152. СВЕТЛИК, Јан. *Синтаксис русского языка в сопоставлении с словацким*. Братислава: Словацкое педагогическое издательство, 1979.
153. СТАНКОВИЧ, Боголюб. „Интерференција сербскохорватског језика при изученију руских инфинитивних конструкциј“. *Ruština v teoriji i praksi*, њ. 4 (=Международная конференция преподавателей русского языка, Прага, 1975 г.) (1976), с. 125–130.
154. СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Инфинитив и свезица ‘да’ са презентом“. *Наш језик*, књ. III/9–10 (1935), с. 282–288.
155. СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Напоредна употреба инфинитива и презента са свезицом да“. *Наш језик*, књ. V/3–4 (1953), с. 85–102; V/5–6 (1954), с. 165–185.
156. СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Облици другог дела сложеног предиката као допуне безлично употребљеног глагола *треба ти*“. *Наш језик*, књ. XVI/4 (1967), с. 237–242.

157. СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнojeзичка норма)*, књ. II: *Синтакса*. Београд: Научна књига, 1979³.
158. СТОЙНОВА, Н. М. „Буду делать vs. стану делать: корпусные данные“. III конференция *Русский язык: Конструкционные и лексико-семантические подходы*. СПб, ИЛИ РАН, 12–14.9.2013. (<http://iling.spb.ru/confs/rusconstr2013/pdf/handouts/stoynova.pdf>).
159. СУХОТИН, В. П. *Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке: глагольные словосочетания*. Москва: Изд-во АН СССР, 1960.
160. ТАНАСИЋ, Срето. „Декомпоновање глагола и структура прости реченице“. *Јужнословенски филолог*, књ. 51 (1995), с. 157-166.
161. ТАНАСИЋ, Срето. „О употреби глагола *требати*“. *Наш језик*, књ. XXX/1–5 (1995–96), с. 44–52.
162. ТАНАСИЋ, Срето. „Треба ли нам глагол *требати*“. *Политика Online*, среда, 25.11.2015 [доступно и на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/344047/Kultura/Treba-li-nam-glagol-trebati>]
163. ТЕСТЕЛЕЦ, Я. Г. *Введение в общий синтаксис*. Москва: РГГУ, 2001.
164. ТОЛСТАЯ, С. М. „Тип субъекта и многозначность глагола.“ *У простору лингвистичке славистике*. Зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пипера. Београд, 2015, с. 705-726.
165. ТОПОЉИНСКА, Зузана. „Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама“. *Јужнословенски филолог*, књ. XXXVIII (1982), с. 35-49.
166. ТОШОВИЧ, Бранко. *Глагольный категориал*. Opole – Graz: Uniwersytet Opolski – Universität Graz, 1998.
167. ТУПИКОВА, Н. А. *Формирование категории ин-персональности русского глагола*. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 1998.
168. ЋИРКОВИЋ, Милорад. *Инфинитивске конструкције у синтаксичкој науци о руском и српском језику (функционално-семантички приступ)*. Подгорица: Унирекс, 1997.
169. УСИКОВА, Р. П. „Македонский язык“. *Славянские языки / Под ред. А. Г. Широковой, В. П. Гудкова*. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1977, с. 333–374.
170. ФИЛИМОНОВА, Е. В. „Средства выражения начинательности в русском жестовом языке“. *Томский журнал ЛИНГ и АНТР. Tomsk Journal LING & ANTHRO*, вып. 2 (4) (2014), с. 34-41.
171. ХАЛИЗЕВА, В. С. „Сопоставительный семантический анализ глаголов начала“. *Русский язык за рубежом*, № 4 (1976), с. 74–77.
172. ХАНЗЕН, Б. „На полпути от словаря к грамматике: модальные вспомогательные слова в славянских языках“. *Вопросы языкознания*, № 2, 2006, с. 68–84.
173. ХАРАЛАМПИЕВ, Иван. „Старобългарските средства за изразяване на бъдещи действия и съвременните форми за бъдеще време“. *Български език*, кн. 2 (1981), с. 116–122.

174. ЧЕРНОВ, В. И. „Полузнаменательные связочные глаголы в русском языке“. *Вопросы русского языкознания*. Куйбышев, 1976, с. 71-88.
175. ЧЕРНОВ, В. И. „Сопоставительная характеристика конструкций с фазисными связками *стать*, *становиться* и с формой будущего времени отвлеченной связки (*будет*)“. *Вопросы русского языкознания*. Куйбышев, 1978, с. 84-99.
176. ЧЕРНОВА, С. В. *Предложения с безличной формой глагола и инфинитивом в современном русском языке*. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. фил. наук. Москва: МОПИ им. Н. К. Крупской, 1982.
177. ЧЕРНОВА, С. В. *Модальные глаголы в современном русском языке. Семантическая модель „замысел – осуществление замысла“*. Киров: Изд-во ВятГПУ, 1996.
178. ЧУТУРА, И. Р. „Модели декомпоновања начинских прилога у српском језику“. *Радови Филозофског факултета*, бр. 13, књ. 1. (2011), Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву. Пале, с. 169-184.
179. ШАХМАТОВ, А. А. *Синтаксис русского языка*. Ленинград: Наука, 1941.
180. ШВЕДОВА, Н. Ю. (гл. ред.). *Русская грамматика*, т. II: *Синтаксис*. Москва: Наука, 1980.
181. ШВЕДОВА, Н. Ю. „Русские бытийные глаголы и их субъекты“. *Слово и грамматические законы языка. Глагол* / Отв. ред. Н. Ю. Шведова, В. В. Лопатин. Москва: Наука, 1989, с. 5–171.
182. ШЕВО, Александар. „Лексичка спојивост глагола кретања у руском језику у поређењу са српскохрватским“. *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, serija C, sv. 8. Novi Sad: ISKJ (1988), s. 107–168.
183. ШИМЧУК, Э. Г. „Русские модальные глаголы в диахронии“. *Русский язык: исторические судьбы и современность* (= Международный конгресс исследователей русского языка, Москва, 13–16 марта 2001 г.): Труды и материалы / Под общей редакцией М. Л. Ремнёвой и А. А. Поликарпова. Москва: Изд-во МГУ, 2001, с. 68.
184. ШПИЦ, М. „О српскохрватским глаголима са егзистенцијалним значењима“. *Прилози проучавању језика* 23 (1987), с. 95-104.
185. ШТРБАЦ, Гордана. „О валентности глагола емоционалног садржаја у српском језику“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, књ. XLIX/2 (2006), с. 73–102.
186. ШТРБАЦ, Гордана. *Рекусијске допуне комуникативних глагола и глаголских именица* / Докторска дисертација. Нови Сад: Филозофски факултет, 2010.
187. ЩЕРБА, Л. В. *О частях речи в русском языке*. Москва: Учпедгиз, 1957.
188. ЩЕРБА, Л. В. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*, т.1. Ленинград: Ленинградский университет, 1958.
189. ЮРЧЕНКО, В. С. „Сказуемое“. *Вопросы языкознания*, № 6, 1977, с.77-78.
190. ЮРЧЕНКО, В. С. *Простое предложение в современном русском языке*. Саратов: Приволжское книжное издание, 1972.

191. ANTONIĆ, Ivana. „Aspekatska vrednost predikacije s faznim / modalnim glagolom na primeru rečenice s temporalnom klauzom”. *Јужнословенски филолог*, књ. LVI/1-2 (2000), с. 93-101.
192. BARNETOVA, Vilma (red.) aj. *Русская грамматика*, т. 2. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1979.
193. BATISTIĆ, Tatjana. „O nekim pitanjima u vezi sa analizom glagola *morati* i *moći*”. *Јужнословенски филолог*, књ. XXIX (1983), с. 99-111.
194. BOGNER, Ištvan. „O razvoju futura u nemačkom jeziku”. *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, serija C, sv. 5, Novi Sad: ISKJ (1983), s. 1-11.
195. BONFANTE, Giuliano. The Origin of the Russian Periphrastic Future // *Annuaire de l'Institute de philologie et d'histoire orientales et slaves de l'Université libre de Bruxelles* (= *Mélanges Henri Grégoire*, t. II), t. X (1950), p. 87-98.
196. BROZOVIĆ, Dalibor. „O vrijednosti infinitiva i prezenta s veznikom *da*”. *Jezik*, god. II (1953), sv. 1, s. 13-18.
197. BROZOVIĆ, Dalibor. „O razlikama između infinitiva i prezenta s veznikom *da*”. *Jezik*, god. II (1953), sv. 5, s. 153-154.
198. GALLIS, Arne. „Zum Gebrauch von *da* + Präsens versus Infinitiv beim Futurum I im Serbokroatischen: Untersuchungen über die ‘Koreni’ von Dobrica Ćosić“. *Зборник за филологију и лингвистику*, књ. XIII/2 (1970), с. 217-223.
199. GRENOBLE, Lenore. „Tense, Mood, Aspect: The Future in Russian“. *Russian Linguistics*, Vol. 13 (1989), № 2, p. 97-110.
200. HANSEN, Björn. *Das slavische Modalauxiliar. Semantik und Grammatikalisierung im Russischen, Polnischen, Serbisch/Kroatischen und Altkirchenslavischen*. (Slavolinguistica, Bd. 2). München: Verlag Otto Sagner, 2001.
201. IVIĆ, Milka. „O slovenskim egzistencijalno-lokacionim rečenicama“. *Studia gramatyczne*, t. V (1982), s. 7-10.
202. KATIČIĆ, Radoslav. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU – Globus, 1986.
203. KORDIĆ, Snježana. *Riječi na granici punoznačnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2002.
204. KRAVAR, Miroslav. „O ‘razlici’ između infinitiva i veze *da* + prezent”. *Jezik*, god. II (1953), sv. 2, s. 43-47; sv. 3, s. 70-74.
205. KRAVAR, Miroslav. „Još jednom o ‘razlici’“. *Jezik*, god. II (1953), sv. 5, s. 154-156.
206. KRAVAR, Miroslav. „Aspektne osobitosti modalnih glagola (na srpsko-hrvatskom materijalu)“. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 5 (3) (1963/64), s. 35-48.
207. KŘÍŽKOVÁ, Helena. *Vývoj opisného futura v jazycích slovanských, zvláště v ruštině* / *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas philosophica 4, Philologica II*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.
208. MARKOVIĆ, Aleksandra. „Dopune prelaznim i povratnim semikopulativnim glagolima u srpskom i hrvatskom književnom jeziku“. (Autoreferat o odbranjenoj magistarskoj tezi). Beograd: Filološki fakultet, 2001.

209. MARKOVIĆ, Svetozar. „Lični i bezlični oblici glagola *trebati* (posmatrani iz aspekta varijanta srpskohrvatskog standardnog jezika)“. *Jugoslovesnički seminar za strane slaviste*, књ. 31 (1980) [Београд], с. 81–92.
210. MIRIĆ, Dušanka. „Konstrukcije sa faznim glagolima u ruskom i srpskohrvatskom jeziku“. *Kontrastivna jezička istraživanja: (Simpozijum)*“. Novi Sad: Filozofski fakultet, 1980, s. 81-86.
211. MRAZOVIĆ, Pavica, Vukadinović, Zora. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest (1990).
212. NOCIĆ, Vladimir i Jasmina Nocić. „Modalna logika i logika fikcije“. *Theoria: Часопис Српског филозофског друштва*, год. 56 (2013), бр. 4, с. 47–62.
213. PETI, Mirko. *Predikatni proširak*. Zagreb: Liber, 1979.
214. PETI, Mirko. „Glagolski predikat u imenskom predikatu“. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 30 (2004), s. 163-171.
215. PIPER, Predrag. *Jezik i prostor*. Beograd: Čigoja štampa (= Biblioteka XX vek, 91), 2001².
216. PRANJKOVIĆ, Ivo. „O nekim navodnim sintakstičkim pogreškama u vezi s glagolom *trebati*“. *Jezik*, god. XXXV (1979), sv. 1, s. 144–147.
217. PRANJKOVIĆ, Ivo. „Glagoli govorenja i njihove dopune“. *Zbornik Mатице српске за славистику*, књ. 71-72 (2007), с. 133-141.
218. RADOVANOVIĆ, Milorad. *Imenica u funkciji kondenzatora / Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику*, књ. XX/1 (1977), с. 65-144; књ. XX/2 (1977), с. 81-160. Novi Sad: Matica srpska, 1978.
219. RADOVANOVIĆ, Milorad. *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Novi Sad: „Dobra vest“, 1990.
220. RADOVANOVIĆ, Milorad. „Dekompozicija i univerbizacija“. *Zbornik za филологију и лингвистику*, књ. XLVII/1–2 (2004), с. 43-49.
221. RADOVANOVIĆ, Aleksandra M. „Dvostruki modali u primerima britanskog engleskog jezika“. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1 (2012), s. 123–137.
222. SALONI, Zygmunt, ŚWIDZIŃSKI, Marek. *Składnia współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987³.
223. SWAN, Oscar E. „Why budu?“. *Russian Linguistics*, Vol. 36 (2012), № 3, p. 305-318.
224. TOPORIŠIČ, Jože. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja, 1984².
225. TOŠOVIĆ, Branko. *Stilistika glagola*. Wuppertal: Lindenblatt, 1995.
226. TOŠOVIĆ, Branko. *Korelaciona sintaksa: projekcional*. Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz, 2001.
227. ZVEKIĆ-DUŠANOVIĆ, Dušanka. *Modalnost: motivaciona modalnost u srpskom i mađarskom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2011.
228. ŽELE, Andreja. „Valenčni primitivi – slovarska verbalizacija valence“. *Zbornik Mатице српске за славистику*, књ. 71-72 (2007), с. 143-159.